

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งที่จะเพื่อศึกษาความรู้เข้าใจของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้ นวัตกรรมการเรียนรู้ สร้างโมเดลการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรม การเรียน และศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และ การใช้นวัตกรรมเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทย ที่สอดคล้องกับสภาพบริบทจริง และเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการดำเนินการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังกล่าวข้างต้นอย่างมีประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.1 ความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.2 ความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.4 องค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.5 การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.1 ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์
 - 2.1.1 ความหมายและประเภทของทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์
 - 2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับคอนสตรัคติวิสต์
 - 2.1.3 การนำทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์มาใช้ในการจัดการเรียนรู้
 - 2.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.2.1 ความหมายของการคิด
 - 2.2.2 การคิดเชิงวิเคราะห์
 - 2.2.3 การคิดเชิงวิพากษ์
 - 2.2.4 การคิดเชิงเหตุผล
3. คุณธรรมและค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์
 - 3.1 คุณธรรม 8 ประการ
 - 3.2 ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ
4. ภูมิปัญญาไทย
 - 4.1 ความหมายของภูมิปัญญาไทย
 - 4.2 ลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาไทย

- 4.3 ประเภทของภูมิปัญญาไทย
- 4.4 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย
- 4.5 การถ่ายทอดของภูมิปัญญาไทย
- 4.6 รูปแบบการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
- 5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 5.3 สังคมวัฒนธรรม คุณธรรม และค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์
 - 5.4 ภูมิปัญญาไทย

1. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานเป็นครั้งแรก เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 4 ธันวาคม 2540 และเพิ่มเติมเมื่อวันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541 ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต แต่ตลอดระยะก่อนหน้านั้น เกือบกว่า 30 ปีที่ผ่านมา ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงยึดแนวทางในหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาโดยตลอด ทรงแนะนำการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในชนบทในท้องที่ห่างไกล ซึ่งส่วนมากมีฐานะค่อนข้างยากจน ประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อดำรงชีวิต แต่ก็ประชาชนส่วนใหญ่ และเปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของประเทศ พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำรัสในวาระและโอกาสต่างๆ อยู่เสมอเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อน้อมนำมาให้บุคคลทุกระดับได้ตระหนักถึงแนวทางสำคัญในการดำรงชีพ ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากแนวคิดของนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์ของประเทศในช่วงนั้น (เกษม วัฒนชัย, 2551)

ซึ่งภายหลังจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันพิจารณาถกแถลงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงสรุปออกมาเป็นนิยามความหมาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” จากนั้นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีความเข้าใจในหลักปรัชญาฯ และใช้เป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไข และโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ตามที่ขอพระมหากรุณา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) รวมทั้งได้เสริมสร้างความเข้าใจไปยังภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าและน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

1.2 ความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พลนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้นิยามความหมายของ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้ คือ

เกษม วัฒนชัย (2550) สรุปความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องใกล้ตัว ต้องทำให้เป็นกลาง มีความพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน โดยภูมิคุ้มกันมี 4 ด้านประกอบด้วย วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม รวมทั้งใช้เงื่อนไข 3 ข้อ ได้แก่ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง หาข้อมูลในการตัดสินใจ มีการพัฒนา มีคุณธรรมอดทน ขยันหมั่นเพียร ชีวิตจึงจะสำเร็จได้

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542) สรุปความหมายไว้ว่า ตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative self sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ให้มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียวเพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

ประเวศ วะสี (2542) สรุปความหมายเศรษฐกิจพอเพียงกับประชาสังคมไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รัก และเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก

3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพ และทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน

4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์ และเติบโตขึ้นจากรากฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง

7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ুবวาบ เตี้ยจนเตี้ยรววยแบบกะทันหันเตี้ยวดกงาน ไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนี้ประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกินไป สุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง มา่ตัวตาย ดิตยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

กรมวิชาการ (2542) สรุปความหมายไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “ทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำริเป็นหลักการและแนวทางสำคัญในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งแนวความคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยเน้นการช่วยเหลือและพัฒนาเพื่อพึ่งพาตนเอง

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง การพอประมาณ การมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ซึ่งจากความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวข้างต้น เป็นกรอบแนวคิดที่ชี้ถึงหลักการและแนวทางปฏิบัติ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ใช้คุณธรรมนำความรู้ เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขระหว่างคนกับคนในสังคม และคนกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ทำการศึกษาความเข้าใจของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ สร้าง

โมเดลการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้วัตกรรมการเรียน และศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้วัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทจริง ในสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ระดับช่วงชั้นที่ 2 และ นำผลการศึกษาดังกล่าวมาพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียนที่มีการบูรณาการการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงการพอประมาณ การมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) ได้กำหนดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

1.3.1 กรอบแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

1.3.2 คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

1.3.3 ค่านิยมของ ความพอเพียง (Sufficiency) จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

1.3.3.1 การพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เช่น การผลิต และการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

1.3.3.2 การมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

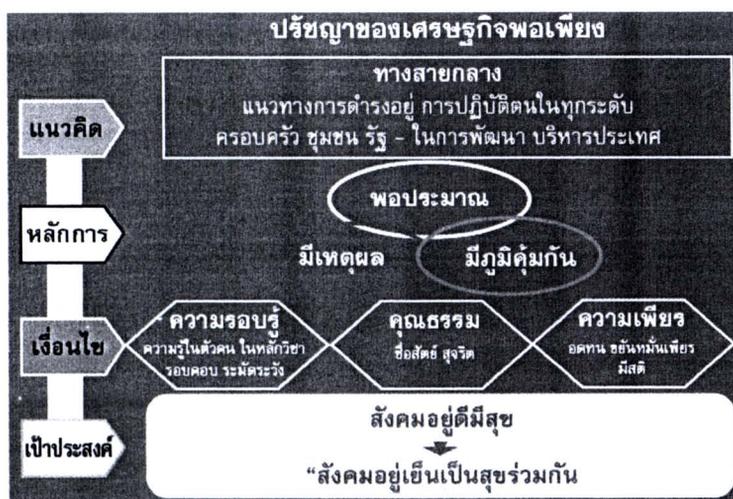
1.3.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

1.3.4 เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

1.3.4.1 เจื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

1.3.4.2 เจื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

1.3.5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุล และสามารถพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

ภาพที่ 2.1 แนวคิด หลักการ เป้าประสงค์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีแนวคิดในการดำรงชีวิต โดยทางสายกลาง โดยใช้หลักการ ความพอเพียง คือ การพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว รวมทั้งอาศัยเจื่อนไขความรู้ คู่คุณธรรม และความเพียร เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์คือการให้สังคมอยู่ดีมีสุขร่วมกัน ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้นำหลักการของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำมาเป็นพื้นฐานหนึ่งของหลักการและทฤษฎีในการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียนที่มีการบูรณาการหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของผู้เรียนต่อไป

1.4 องค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ซึ่งองค์ประกอบของ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมี 3 ประการ 2 เงื่อนไข ประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ คือ 1) การพอประมาณ 2) การมีเหตุผล และ 3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้ 2 เงื่อนไขที่ใช้ในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง คือ 1) เงื่อนไขความรู้ และ 2) เงื่อนไขคุณธรรม (จिरายู อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2550) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเองสังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปและต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

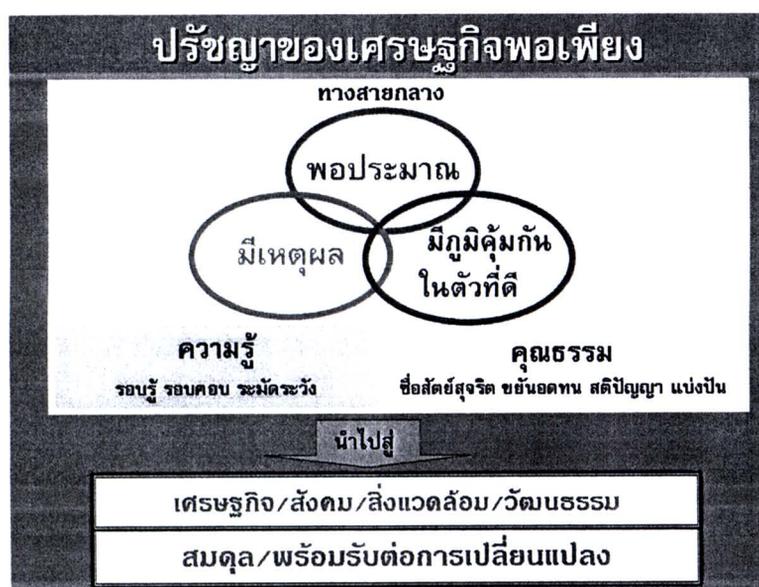
2. การมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการหลักกฎหมาย หลักศีลธรรมจรรยา และวัฒนธรรมที่ตีงามคิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ่วงถ้ โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่

4. เงื่อนไขสำคัญ หมายถึง การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบไปด้วย

4.1 เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (จिरายู อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2550)

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ประการ คือ การพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ ความรู้ และคุณธรรม ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจ ความหมาย กรอบแนวคิด คุณลักษณะ และองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้ง เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และนำมาเป็นพื้นฐานสำคัญของ หลักการในการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน รวมทั้งเป็นการสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา ตลอดจนเป็นการรองรับ ให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทัน

1.5 การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ การปลูกฝังให้เด็ก และเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษาสິงแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมค่านิยม เอกลักษณ์และความเป็นไทย

การจัดการศึกษาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ 1. การ บริหารสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ 2. การจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย การสอดแทรก สารเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ในห้องเรียน และการประยุกต์หลัก เศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกห้องเรียน

การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญ ในการถ่ายทอดความรู้ และ ปลูกฝังหลักคิดต่าง ๆ ให้แก่เด็ก โดยครูต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ความพอเพียง ไม่พอเพียงของตนเองได้ และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง (ปรียานุช พิบูล สราวุธ, 2550)

1.5.1 การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปบูรณาการใช้ในโรงเรียน

ในการบูรณาการเพื่อนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในโรงเรียนนั้น ผู้บริหาร ครู สามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการ

การสอดแทรกหรือบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงในงานบุคคล วิชาการ งบประมาณ ด้านบริหารทั่วไป โดยการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ เน้นการมีส่วนร่วม การ ช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็ง อยู่บนฐานของความมีเหตุมีผล พอประมาณกับ ศักยภาพและสถานภาพ และความไม่ประมาท

2) ด้านการจัดหลักสูตร

2.1) การสอดแทรกหรือบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงในการสอนวิชาที่ว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ตามมาตรฐาน ส 3.1 เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นวิถีชีวิต

2.2) การสอดแทรกหรือบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงในจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดรายวิชา

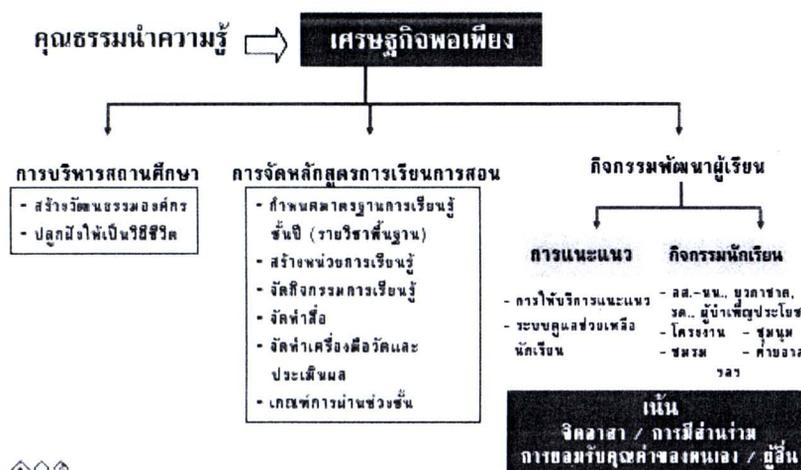
3) ด้านการจัดการเรียนการสอน

การสอดแทรกหรือบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ หรือสื่อการเรียนรู้ ที่มีการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสาระการเรียนรู้ ของกลุ่มสาระต่าง ๆ

4) ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การสอดแทรกหรือบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักเรียนได้ปฏิบัติเกี่ยวกับ

- การมีวินัยในการใช้จ่าย
- การประหยัด การออม
- การพึ่งตนเอง โดยการผลิตหรือสร้างรายได้
- การรู้จักช่วยเหลือสังคมหรือชุมชน
- การสร้างสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน และสิ่งแวดล้อม
- การสืบสานวัฒนธรรมไทย
- การส่งเสริมการปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนา
- การสร้างความสมานฉันท์

ภาพที่ 2.3 การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษา (ปริยานุช พินุลสราวุธ, 2550)

1.5.2 แนวทางการสอนแบบบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนรู้สามารถบูรณาการได้ทุกสาระการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ ดังแสดงรายละเอียดของตัวอย่างการจัดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

1) สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สาระที่ 1: ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม

- ยึดมั่นในหลักศีลธรรม การทำความดีมีค่านิยมที่ดีงาม
- การพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกัน

ได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2: หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

- การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข
- วิถีชีวิตประชาธิปไตย (คารวะธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม)

สาระที่ 3: เศรษฐศาสตร์

- การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

สาระที่ 4: ประวัติศาสตร์

- ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์

เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

- วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจและรักษาความเป็นไทย

สาระที่ 5: ภูมิศาสตร์

- ระบบธรรมชาติและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง
- ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม
- การสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
- จัดสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

- ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมการจัดการ
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3. สาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์

- ทักษะ/กระบวนการทางคณิตศาสตร์
- การแก้ปัญหา
- การให้เหตุผล
- เชื่อมโยงความรู้ต่าง ๆ ทางคณิตศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ ได้

4. สารการเรียนรู้ภาษาไทย

- ฟัง พูด อ่าน เขียน
- สำนวนไทย
- การแสดงความคิดเห็น
- บทร้อยแก้ว
- คำขวัญ
- การคัดลายมือ
- การสรุปใจความ
- การทำหนังสือเล่มเล็ก/ เล่มใหญ่

5. สารการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

- ภาษาเพื่อการสื่อสาร
- ภาษาและวัฒนธรรม
- ภาษากับความสัมพันธ์กับชุมชนและโลก

6. สารการเรียนรู้ศิลปะ

- คุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

7. สารการเรียนรู้การทำงานอาชีพและเทคโนโลยี

- ทักษะกระบวนการ การจัดการ การทำงานเป็นกลุ่ม การแสวงหาความรู้ การ

แก้ไขปัญหา ฯลฯ

- มีคุณธรรม มีจิตสำนึกในการใช้พลังงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

8. สารการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา

- เข้าใจและเห็นคุณค่าของชีวิตและมีทักษะในการดำเนินชีวิต

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น มุ่งเน้นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการเพื่อนำไปใช้ในโรงเรียนในด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดหลักสูตร และด้านการจัดการเรียนการสอน โดยบูรณาการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสารการเรียนรู้ต่างๆ ในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ หรือสื่อการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียน เกิดความเข้าใจ ความตระหนัก และสามารถน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ได้เพิ่มการออกแบบการสอนที่มีลักษณะที่อาศัยหลักการ ทฤษฎี มาเป็นพื้นฐาน (ID Theory) ซึ่งจะเป็นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทย สำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียนเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2.1 ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์

2.1.1 ความหมายของทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์

ในการศึกษาคครั้งนี้ ทฤษฎีที่นำมาเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความรู้ของผู้เรียน คือ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) ซึ่งเชื่อว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้สร้าง (Construct) ความรู้ จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ ความเข้าใจเดิมที่มีมาก่อน โดยพยายามนำความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์และปรากฏการณ์ที่ตนพบเห็นมาสร้างเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive structure) หรือที่เรียกว่า สเกิมา (Schema) โครงสร้างทางปัญญานี้จะประกอบด้วย ความหมาย หรือความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่แต่ละบุคคลมีประสบการณ์หรือเหตุการณ์ อาจเป็นความเข้าใจ หรือคำอธิบายเกี่ยวกับความรู้ของแต่ละบุคคล (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551)

พื้นฐานเชิงปรัชญาของ Constructivism เป็นพื้นฐานที่มีมาก่อนทฤษฎีการเรียนรู้ยุคใหม่ ได้มีความสนใจในปัจจุบันที่มุ่งมาสู่ Constructivism ดังจะเห็นได้ว่าการศึกษามีมากขึ้น จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การสร้างความหมาย (Meaning) เกี่ยวกับโลก เป็นสิ่งสำคัญ ความหมาย จึงเปรียบเสมือนการหยั่งรากลงไป ที่มีการขึ้นนำโดยประสบการณ์ (ประสบการณ์พร้อมกับความคิด (Idea) สิ่งแวดล้อมที่มีแนวความคิดนั้นเป็นส่วนหนึ่ง จะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของ ความหมายของแนวความคิดนั้น ๆ ประสบการณ์ที่มีแนวความคิดฝังอยู่นั้น เป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจของแต่ละบุคคลและความสามารถในการใช้แนวความคิดนั้น ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ประสบการณ์เหล่านั้นต้องได้รับการศึกษาอย่างถี่ถ้วนเพื่อที่จะทำความเข้าใจการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และมีความเชื่อว่า ประสบการณ์พร้อมกับแนวความคิด และความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรียนในโรงเรียนแบบดั้งเดิม จะมีความแตกต่างจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลในโลกที่แท้จริง (Duffy and Jonassen, 1992) จากแนวคิดของ Constructivism ที่มุ่งเน้นการสร้างความหมายของแต่ละบุคคลเกี่ยวกับโลกที่แท้จริงจากประสบการณ์ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551)

กลุ่มคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) เชื่อว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างมากกว่าการรับความรู้ ดังนั้นเป้าหมายของการสอนจะสนับสนุนการสร้างมากกว่าความพยายามในการถ่ายทอดความรู้ ดังนั้น กลุ่มคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) จะมุ่งเน้นการสร้างความรู้ใหม่อย่างเหมาะสมของแต่ละบุคคลและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญในการสร้างความหมายตามความเป็นจริง (Duffy and Cunningham, 1996) เป็นวิธีการที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีหลักการที่สำคัญว่า ในการเรียนรู้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนลงมือกระทำในการสร้างความรู้ ซึ่งปรากฏแนวคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการสร้างความรู้ หรือการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องมาจากแนวคิดที่เป็นรากฐานสำคัญซึ่งปรากฏจากรายงานของนักจิตวิทยาและนักการศึกษา คือ Jean Piaget ชาวสวิส และ และ Lev Vygotsky ชาวรัสเซีย ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ Cognitive constructivism และ Social constructivism ดังมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ทฤษฎี Cognitive Constructivism

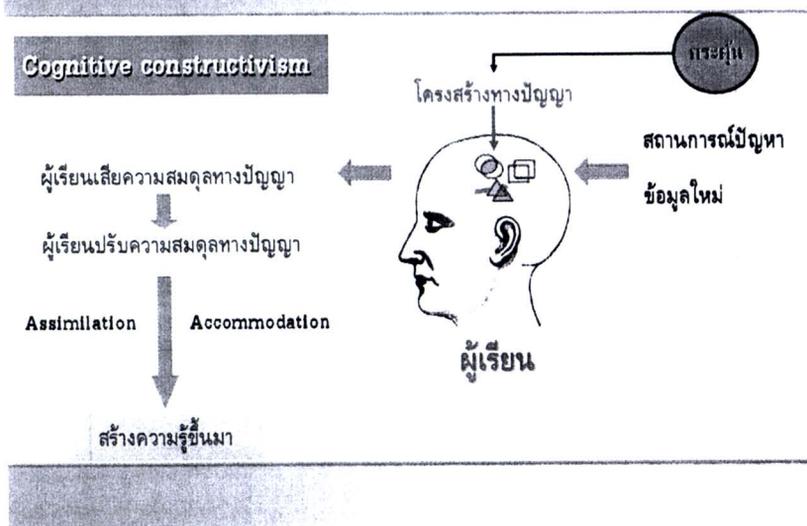
Cognitive constructivism มีรากฐานทางปรัชญาของทฤษฎี มาจากความพยายามที่จะเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ด้วยกระบวนการที่พิสูจน์อย่างมีเหตุผล เป็นความรู้ที่เกิดจากการไตร่ตรอง ซึ่งถือเป็นปรัชญาปฏิบัตินิยม ประกอบกับรากฐานทางจิตวิทยาการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อพื้นฐานแนวคิดนี้ นักจิตวิทยาพัฒนาการชาวสวิส คือ จิน เพียเจต์ (Jean Piaget) ทฤษฎีของ Piaget จะแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ Ages และ Stages ซึ่งทั้งสององค์ประกอบนี้จะทำนายว่าเด็กจะสามารถหรือไม่สามารถเข้าใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดเมื่อมีอายุแตกต่างกัน และทฤษฎีเกี่ยวกับด้านพัฒนาการที่จะอธิบายว่าผู้เรียนจะพัฒนาความสามารถทางการรู้คิด (Cognitive abilities) ทฤษฎีพัฒนาการที่จะเน้นจุดดังกล่าวเพราะว่าเป็นพื้นฐานหลักสำหรับวิธีการทาง Cognitive constructivism ทางด้านการจัดการเรียนรู้นั้นมีแนวคิดที่มนุษย์เราต้อง “สร้าง” (Construct) ความรู้ด้วยตนเองโดยผ่านทางประสบการณ์ ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้จะกระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างโครงสร้างทางปัญญา หรือเรียกว่า สกีม่า (Schemas) รูปแบบการทำความเข้าใจ (Mental model) ในสมอง สกีม่าเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (Change) ขยาย (Enlarge) และซับซ้อนขึ้นได้โดยผ่านทางกระบวนการ การดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation)

สิ่งสำคัญที่สามารถสรุปอ้างอิงของทฤษฎีเพียเจต์ ก็คือ บทบาทของครูผู้สอนในห้องเรียนตามแนวคิดของเพียเจต์ บทบาทที่สำคัญคือ การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อมที่ให้ผู้เรียนได้สำรวจ ค้นหาตามธรรมชาติห้องเรียนควรเติมสิ่งที่น่าสนใจที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างเต็มที่ โดยการขยายสกีม่าผ่านทางประสบการณ์ด้วยวิธีการดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation) ซึ่งเชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการปรับเข้าสู่ภาวะสมดุล (Equilibrium) ระหว่างอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1. การดูดซึมเข้าสู่โครงสร้างทางปัญญา (Assimilation) เป็นการตีความ หรือรับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อมมาปรับเข้ากับโครงสร้างทางปัญญา

2. การปรับโครงสร้างทางปัญญา (Accommodation) เป็นความสามารถในการปรับโครงสร้างทางปัญญาให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เดิมและสิ่งที่ต้องเรียนใหม่

การสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์

ภาพที่ 2.4 แนวคิดทฤษฎี Cognitive constructivism

ดังนั้นทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์มีรากฐานความเชื่อมาจากการพัฒนาการทางด้านพุทธิปัญญา ที่ว่า ความรู้เกิดจากประสบการณ์ และกระบวนการในการสร้างความรู้ หรือเกิดจากการกระทำ โดยที่ผู้เรียนสร้างเสริมความรู้ผ่านกระบวนการทางจิตวิทยาด้วยตนเอง ครูผู้สอนไม่สามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาของผู้เรียนได้ แต่สามารถช่วยให้ผู้เรียนปรับขยายโครงสร้างทางปัญญา โดยการจัดสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะเสียสมดุล หรือ ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา ขึ้น ซึ่งก็คือสภาวะที่โครงสร้างทางปัญญาเดิมใช้ไม่ได้ ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้อง ประสบการณ์มากขึ้นหรือเกิดโครงสร้างทางปัญญาใหม่นั้นเอง (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2541)

การนำทฤษฎี Cognitive constructivism ไปใช้การจัดการเรียนรู้ หลักสำคัญ 2 ประการสำหรับการนำทฤษฎีนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551) ได้แก่

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ลงมือปฏิบัติ (Learning is active process) ประสบการณ์ตรง และค้นหาวิธีการแก้ปัญหาเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดูดซึมและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญา

2. การเรียนรู้ควรเป็นองค์รวม เน้นสภาพจริงและสิ่งที่เป็นจริง (Learning should be whole, authentic, and real)

(2) ทฤษฎี Social constructivism

นักจิตวิทยาของกลุ่มพุทธิปัญญานิยมที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งคือ Lev Vygotsky ซึ่งเชื่อว่าวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องมือทางปัญญาที่จำเป็นสำหรับการพัฒนารูปแบบและคุณภาพของ เครื่องมือดังกล่าว ได้มีการกำหนดรูปแบบและอัตราการพัฒนามากกว่าที่กำหนดไว้ในทฤษฎี ของเพียเจต์ โดยเชื่อว่า ผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีความอาวุโส เช่น พ่อแม่ และครู จะเป็นเพื่อนำทางปัญญา

สำหรับเครื่องมือทางวัฒนธรรมรวมถึงภาษา เครื่องมือทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ได้แก่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม บริบททางสังคมและภาษา รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551)

ตามแนวคิดของ Vygotsky ดังกล่าวข้างต้นที่ว่าเด็กจะพัฒนาในกลุ่มของสังคมที่จัดขึ้น การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมควรจะเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันมากกว่าที่จะแยกผู้เรียนจากคนอื่น ๆ ครุตามแนวทางของ Constructivism ควรจะสร้างบริบทสำหรับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถได้รับการส่งเสริมในกิจกรรมที่น่าสนใจซึ่งกระตุ้นและเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้แทนที่ครูผู้สอนที่เข้ามาสู่กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน ไม่ใช่เพียงยืนมองเด็กสำรวจและค้นพบเท่านั้น แต่ครูควรแนะนำเมื่อผู้เรียนประสบปัญหา กระตุ้นให้เขาปฏิบัติงานในกลุ่มในการที่จะคิดพิจารณาประเด็นคำถาม และสนับสนุนด้วยการกระตุ้น แนะนำ ให้พวกเขาต่อสู้กับปัญหา และเกิดความท้าทาย และนั่นเป็นรากฐานของสถานการณ์ในชีวิตจริง (Real life situation) ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และได้รับความพึงพอใจในผลของงานที่ตนเองได้ลงมือกระทำ ดังนั้น ครูจะคอยช่วยเอื้อให้ผู้เรียนเกิดความเจริญทางด้านสติปัญญา (Cognitive growth) และการเรียนรู้

ในทุกชั้นเรียนซึ่งกลยุทธ์ทางเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ Social constructivism ของ Vygotsky อาจจะไม่จำเป็นต้องจัดกิจกรรมที่เหมือนกันทุกอย่าง กิจกรรมและรูปแบบอาจเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามจะมีหลักการ 4 ประการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ไนชั้นเรียนที่เรียกว่า “Vygotsky” หรือตามแนว Social constructivism (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551) ดังนี้

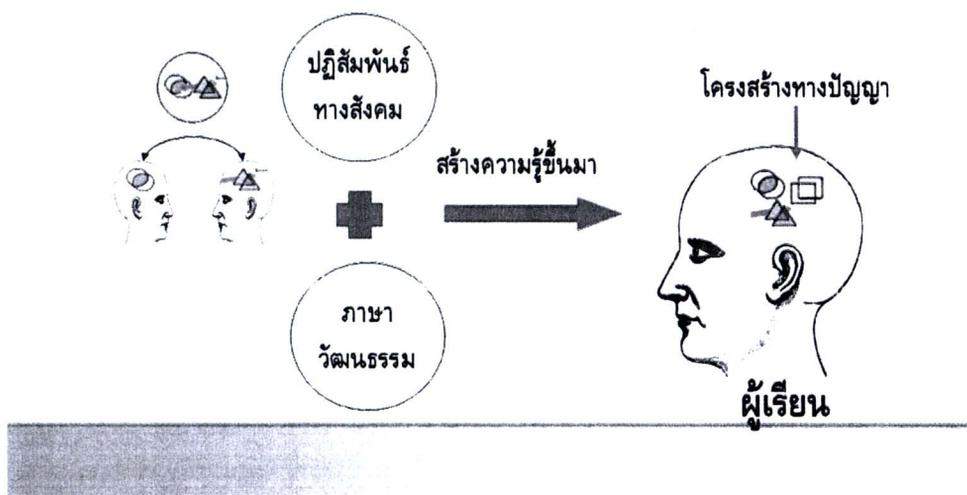
1) การเรียนรู้และการพัฒนา คือ ด้านสังคม ได้แก่ กิจกรรมการร่วมมือ (Collaborative activity)

2) Zone of proximal development ควรจะสนองต่อแนวทางการจัดหลักสูตรและการวางแผนบทเรียน จากพื้นฐานที่ว่า ผู้เรียนที่อยู่เหนือ Zone of proximal development จะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องได้รับการช่วยเหลือ แต่สำหรับผู้เรียนที่อยู่ต่ำกว่า Zone of proximal development จะไม่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้และต้องได้รับการช่วยเหลือ ที่เรียกว่า ฐานการช่วยเหลือ (Scaffolding)

3) การเรียนรู้ในโรงเรียนควรเกิดขึ้นในบริบทที่มีความหมายและไม่ควรแยกจากการเรียนรู้และความรู้ที่ผู้เรียนพัฒนามาจากสภาพชีวิตจริง (Real world) ประสบการณ์นอกโรงเรียน ควรจะมีการเชื่อมโยงนำมาสู่ประสบการณ์ในโรงเรียนของผู้เรียน ดังแสดงในภาพที่ 2.3

การสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์

Social constructivism

ภาพที่ 2.5 แนวคิดทฤษฎี Social constructivism

การนำทฤษฎี Social constructivism ไปใช้การจัดการเรียนรู้ โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยการนำเทคโนโลยีมาจัดเตรียมเครื่องมือที่จำเป็นที่จะช่วยให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของห้องเรียนตามแนวทาง Social constructivism ตัวอย่างข้างล่างนี้จะแสดงเกี่ยวกับวิธีการที่เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถสนับสนุนการเรียนการสอนตามแนวทาง Social Constructivism ต่อไปนี้ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551)

1. เครื่องมือการสื่อสารทางไกล เช่น การใช้อีเมล(E-mail) และอินเทอร์เน็ต ช่วยเป็นสื่อกลางสำหรับการสนทนา อภิปราย แก้ปัญหา ที่มีปฏิสัมพันธ์ที่นำไปสู่ การสร้างความหมายทางสังคม ผู้เรียนสามารถสนทนากับผู้เรียนอื่น ๆ ครู และผู้เชี่ยวชาญในวงวิชาชีพที่อาจอยู่ไกลจากชั้นเรียน เครื่องมือสื่อสารทางไกลยังคงสามารถช่วยผู้เรียนเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีรูปแบบแตกต่างกันจะช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองและของผู้อื่น

2. โปรแกรมการเรียนบนเครือข่าย ช่วยทำให้เกิดการร่วมมือในการเรียน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญและชุมชนการเรียนรู้ในขณะที่ร่วมเรียนจริงซึ่งสามารถที่จะตอบสนองในทันที สถานการณ์จำลองสามารถทำให้การเรียนรู้มีความหมาย โดยที่สถานการณ์การเรียนในสภาพบริบทของกิจกรรมในชีวิตจริง เช่น การเขียนเรื่องในหนังสือพิมพ์ การจัดการเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับคอนสตรัคติวิสต์

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคอนสตรัคติวิสต์สรุปเป็นสาระสำคัญได้ดังนี้ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551)

1. ความรู้ของบุคคลใด คือ โครงสร้างทางปัญญาของบุคคลนั้นที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ในการคลี่คลายสถานการณ์ที่เป็นปัญหาและสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการแก้ปัญหาหรืออธิบายสถานการณ์อื่น ๆ ได้

2. ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยวิธีการที่ต่างๆ กัน โดยอาศัยประสบการณ์และโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่เดิม ความสนใจและแรงจูงใจภายในตนเองเป็นจุดเริ่มต้น

3. ครูมีหน้าที่จัดการให้ผู้เรียนได้ปรับขยายโครงสร้างทางปัญญาของตนเองภายใต้ข้อสมมติฐานต่อไปนี้

3.1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา

3.2 ความขัดแย้งทางปัญญาเป็นแรงจูงใจภายในให้เกิดการไตร่ตรองเพื่อจัดความขัดแย้งนั้น Dewey ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะการไตร่ตรอง (Reflection) เป็นการพิจารณาอย่างรอบคอบ การไตร่ตรองจะเริ่มต้นด้วยสถานการณ์ที่เป็นปัญหา นำสงสัย งงวย ยุ่งยาก ซ้ำซ้อน เรียกว่า สถานการณ์ก่อนไตร่ตรอง จนสามารถคลี่คลายและแจ่มชัด จนสามารถอธิบายสถานการณ์ดังกล่าว สามารถแก้ปัญหาได้ ตลอดจนได้เรียนรู้และพึงพอใจกับผลที่ได้รับ

3.3 การไตร่ตรองบนฐานแห่งประสบการณ์และโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่เดิมภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กระตุ้นให้มีการสร้างโครงสร้างใหม่ทางปัญญา

จากแนวคิดข้างต้นนี้ กระบวนการเรียนรู้ในแนวคอนสตรัคติวิสต์ จึงมักเป็นไปในแบบที่ให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากการร่วมมือกันแก้ปัญหา (Collaborative problem solving) กระบวนการเรียนรู้จะเริ่มต้นด้วยปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา (Cognitive conflict) นั่นคือประสบการณ์และโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่เดิม ไม่สามารถจัดการแก้ปัญหานั้นได้ลงตัวพอดีเหมือนปัญหาที่เคยแก้มาแล้ว ต้องมีการคิดค้นเพิ่มเติมที่เรียกว่า “การปรับโครงสร้าง” หรือ “การสร้างโครงสร้างใหม่” ทางปัญญา (Cognitive restructuring) โดยการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหา ชักค้ำจนกระทั่งหาเหตุผล หรือหลักฐานในเชิงประจักษ์มาจัดความขัดแย้งทางปัญญาภายในตนเอง และระหว่างบุคคลได้ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551)

2.1.3 การนำทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์มาใช้ในการจัดการเรียนรู้

เหตุผลสำหรับการนำทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์มาใช้ในการออกแบบการเรียนรู้สามารถอธิบายได้ดังนี้ ภารกิจการเรียนตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ที่ให้ความสำคัญโดยเปลี่ยนจากครูมาเป็นผู้เรียน จากการสอนที่กระทำโดยครู มาสู่ การเรียนรู้ที่ลงมือกระทำโดยผู้เรียน จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เหตุผลต่อไปนี้ เป็นสิ่งที่มุ่งเน้นผู้เรียนโดยตรง (สุมาลี ชัยเจริญ, 2551) ได้แก่

1. เพิ่มแรงจูงใจ กิจกรรมในการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญต่อผู้เรียน และสภาพจริง (Authentic) ซึ่งถือว่าเกิดจากความสนใจที่มาจากภายใน ดังนั้นจึงเป็นแรงจูงใจที่มาจากภายในของผู้เรียน

2. ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Encourages critical thinking) ภารกิจ การเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ที่ผ่านการลงมือกระทำของผู้เรียนอย่างตื่นตัว ภารกิจ การเรียนรู้ตามสภาพจริง และจัดให้ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ของตนเองและส่งเสริมการคิดอย่างมี วิจารณญาณ ตลอดจนการสร้างความรู้ด้วยตนเองให้มากกว่าเดิม การสร้างความหมายในการ เรียนรู้ของตนเอง รวมทั้งมีความสามารถในการถ่ายโยงความรู้ คือสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ ในการแก้ปัญหา หรือใช้ในบริบทอื่นๆได้

3. ส่งเสริมแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Accommodate diverse learning styles) สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ โดยทั่วไปแล้วจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียน เรียนรู้เป็นรายบุคคล สร้างความหมายจากแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งอาจจัดให้ ผู้เรียนทำการควบคุมการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น ดังนั้นผู้เรียนจะปรับแบบการเรียนรู้ตาม ความสามารถหรือความต้องการได้มากยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนการเสาะแสวงหาความรู้ (Supports natural inquiry) ทฤษฎีคอน สตรัคติวิสต์เป็นกระบวนการที่ค้นคว้าได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาการสร้างความรู้ การ เรียนรู้ และประเมินผลที่เกิดจากการสร้างความรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ในการศึกษาคั้งนี้ ได้นำทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ มาเป็นพื้นฐาน ของกรอบแนวคิดในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน ที่ มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของบริบท (Context) การเรียนรู้ที่เหมาะสมตามสภาพจริง (Authentic learning tasks) ที่ผู้เรียนมีประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน หรือใกล้เคียงกับความรู้เดิมหรือสิ่งที่ เคยเรียนมาแล้วหรือประสบการณ์เดิม ซึ่งผู้เรียนจะสามารถรับรู้ได้ดี และมีความหมายเป็น ประโยชน์ในชีวิตจริง เรียกว่า การเรียนรู้ที่มีความหมาย ซึ่งในทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์จะ เป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมที่มีการบูรณาการร่วมกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้ง คุณธรรม และค่านิยม เพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้อย่าง มีความหมายให้กับผู้เรียน รวมทั้งเป็นพื้นฐานในการสร้างความรู้ให้กับผู้เรียนในการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและเป็นการส่งเสริมในการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อ การเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยีในการ พัฒนาคนและประเทศต่อไป

2.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์

2.2.1 ความหมายของการคิด

ได้มีนักวิชาการทางด้านการศึกษาได้ให้ความหมายของการคิดไว้แตกต่างกัน ดังนี้

Guilford (1976) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นการค้นหาหลักการโดยการแยกแยะคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ หรือข้อเท็จจริงที่ได้รับแล้วทำการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป อันเป็นหลักการของข้อความจริงนั้นๆ รวมถึงการนำหลักการไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ที่ต่างไปจากเดิม

Eysenek และคณะ (1972) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นการจัดระบบของความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุสิ่งของต่างๆ และการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างภาพหรือตัวแทนของวัตถุสิ่งของนั้น

Jayaswal (1974) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นปฏิกิริยาของจิตมนุษย์ ซึ่งจะช่วยให้แต่ละคนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสิ่งแวดล้อม และยังช่วยให้แต่ละคนเกิดความพยายามและสัมฤทธิ์ผลในจุดมุ่งหมายที่เขาต้องการ ดังนั้น การคิดจึงนำไปสู่การกระทำและการปรับตัวที่ดีขึ้นกว่าเก่า

Brunner และคณะ (1966) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นกระบวนการที่ใช้ในการสร้างแนวคิดรวบยอด (Concept formation) ด้วยการจำแนกความแตกต่างการจัดกลุ่มและการกำหนดเรียกชื่อ ข้อความจริงที่ได้รับ และเป็นกระบวนการที่ใช้ในการแปลความหมายข้อมูล รวมถึงการสรุปอ้างอิง ด้วยการจำแนกรายละเอียด การเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้รับ ตลอดจนเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการนำกฎเกณฑ์ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีเหตุผลและเหมาะสม

Hilgard (1971 อ้างถึงใน ทักษิณันท์ หิรัญเกิด, 2544) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมองเนื่องจากกระบวนการใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของหรือสถานการณ์ต่างๆ มาปรากฏในความคิด (Idea) หรือจิตใจ (Mind)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นการที่คนพยายามใช้พลังทางสมองของตนในการนำเอาข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่มาจัดวางอย่างเหมาะสมเพื่อให้ได้ความซึ่งผลลัพท์ เช่นการตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ดีที่สุด เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2547) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นกลไกของสมองที่เกิดขึ้นตลอดเวลาซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ใช้ในการสร้างแนวความคิดรวบยอดด้วยการจำแนกความแตกต่าง การจัดกลุ่มและการกำหนดชื่อเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้รับ กระบวนการที่ได้รับในการแปลความหมายของข้อมูล รวมทั้งการสรุปอ้างอิง ด้วยการจำแนกรายละเอียด การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งข้อมูลที่น่ามาใช้อาจเป็นความจริงที่สัมผัสได้หรือเป็นเพียงจินตนาการที่ไม่อาจสัมผัสได้ตลอดจนเป็นกระบวนการที่นำ

กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีเหตุผลและเหมาะสม การคิดเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการที่สมองถูกรบกวนจากสิ่งแวดล้อม สังคมรอบตัวและประสบการณ์ดั้งเดิมของมนุษย์

นิรมล พงศ์เศรษฐสันต์ (2543) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสมอง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการรับรู้สิ่งเร้าของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความรู้สึกยุ่งยากในสมอง จึงพยายามที่จะจัดสิ่งเร้าหรือข้อความจริงที่ได้รับให้เข้ากับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้ววิเคราะห์ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับข้อความจริงที่รับรู้ใหม่ สรุปเป็นหลักการของข้อความจริงนั้น ๆ ข้อสรุปเหล่านี้จะนำมารวมกันเพื่อสร้างความคิดใหม่ ๆ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การคิด หมายถึง เป็นกระบวนการทางสมองในการจำแนกแยกแยะความหมายแตกต่างและหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เพื่ออ้างอิงและไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม ดังนั้น ในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดในการวิเคราะห์ ไตร่ตรอง จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับยุคการศึกษาที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น การกระตุ้นผู้เรียนด้วยปัญหาเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้แบบหนึ่ง ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงเหตุผล และการคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งเป็นการคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการ และเหตุผลในการคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่พบในชีวิตประจำวัน รวมทั้งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นในการนำหลักการลงสู่การปฏิบัติ ที่แท้จริง โดยผ่านกระบวนการคิดเพื่อประโยชน์สูงสุดในการนำไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงได้นำหลักการของการคิดต่าง ๆ ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ และการบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

2.2.2 การคิดเชิงวิเคราะห์

1) ความหมายของการคิดเชิงวิเคราะห์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2547) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดเชิงวิเคราะห์ หมายถึงความสามารถในการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น

สุวิทย์ มูลคำ (2548) กล่าวว่า การคิดเชิงวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการจำแนก แยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจเป็นสิ่งของ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสภาพความเป็นจริงหรือสิ่งสำคัญของสิ่งที่กำหนดให้ กระบวนการคิดวิเคราะห์ ชั้นแรกคือ การกำหนดสิ่งที่จะวิเคราะห์กำหนดปัญหาพิจารณาแยกแยะ สรุป เช่น การวิเคราะห์ข่าวเหตุการณ์ วิเคราะห์บทความ

ภัทรภรณ์ พิทักษ์ธรรม (2543) ได้ให้ความหมายว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาข้อความหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหา โดยการหาหลักฐานที่มีเหตุผลหรือข้อมูลที่นำเชื่อถือมาสนับสนุนยืนยันในการตัดสินใจชี้ขาดตามเรื่องราวหรือสถานการณ์นั้นและได้ข้อสรุปอย่างถูกต้องสมเหตุสมผล

ไสว พักขาว (2549) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดเชิงวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบต่างๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งและหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น

สุมาลี ชัยเจริญ และคณะ (2549) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดเชิงวิเคราะห์ คือความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อยๆ หรือแง่มุมต่างๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถค้นพบสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนั้นได้ง่ายขึ้น จะเห็นได้ว่าความสามารถดังกล่าวจำต้องส่งเสริมให้เกิดกับผู้เรียนในยุคปัจจุบัน เพื่อให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ แล้วคิดวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ได้ สามารถเลือกปฏิบัติหรือเลือกเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องได้ รวมถึงสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

โดยสรุปแล้ว การคิดเชิงวิเคราะห์ คือ ความสามารถจำแนกองค์ประกอบต่างๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ รวมทั้งสามารถระบุความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น และสามารถจัดหมวดหมู่ของสิ่งต่างๆ หรือประเด็นต่างๆ ได้

2) องค์ประกอบของการคิดเชิงวิเคราะห์

การคิดเชิงวิเคราะห์เป็นกระบวนการที่ใช้ปัญญา ผู้ที่คิดวิเคราะห์เป็นจึงสามารถใช้ปัญญานำชีวิตได้ในทุก ๆ สถานการณ์ การคิดเชิงวิเคราะห์จะต้องอาศัยองค์ประกอบและทักษะต่างๆ ที่สำคัญ ซึ่งพบว่ามีกลุ่มนักการศึกษา นักจิตวิทยาและนักวิชาการได้เสนอไว้แตกต่างกัน ดังนี้

Hudgins(1977)ได้อธิบายลักษณะของผู้เรียนที่มีการคิดเชิงวิเคราะห์ 4 ประการ คือ

1) ผู้เรียนจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของการอ้างเหตุผล โดยในขั้นต้นผู้เรียนจะต้องมีพื้นฐานทางมโนทัศน์และข้อมูลเพียงพอสำหรับการพิจารณาความจริงที่อาจเป็นไปได้ของการอ้างเหตุผลหรือความเป็นไปได้ของผลลัพธ์ที่คาดการณ์ไว้ นอกจากนี้ผู้เรียนจะต้องมีทักษะที่จำเป็นในการประเมินการอ้างเหตุผลด้วย

2) ผู้เรียนจะต้องแสวงหาหลักฐานที่นำมาใช้ในการอ้างเหตุผลหรือการสรุป โดยจะต้องพิจารณาว่า ข้อสรุปที่นำมาอ้างมีข้อมูลสนับสนุนหรือไม่ ตลอดจนการพิจารณาว่า หลักฐานที่นำมาอ้างอิงผิดหรือไม่ หรือถ้าเป็นหลักฐานที่เป็นข้อสรุปจะต้องพิจารณาว่าข้อสรุปเกินกว่าหลักฐานหรือไม่ (Overgeneralization)

3) ผู้เรียนจะต้องพิจารณา ไตร่ตรอง และประเมินทั้งหลักฐานที่นำมาใช้และ ลักษณะการใช้เหตุผล (Line of Reasoning) ที่นำมาใช้ในการอ้างเหตุผลก่อนการตัดสินใจยอมรับ หรือปฏิเสธข้อสรุปนั้น

4) ผู้เรียนสามารถระบุข้อสันนิษฐาน (Assumption) ที่เกี่ยวข้องกับการอ้างอิง เหตุผล Center for Critical Thinking (1998) ได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของการคิดวิเคราะห์ ไว้สองเรื่อง คือ เรื่องความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้องกับเทคนิคการตั้งคำถามเพื่อใช้ในการคิดวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง

การให้เหตุผลอย่างถูกต้องมีความสำคัญ เนื่องจากในเรื่องของการคิด ถ้า เหตุผลที่ให้ในเบื้องต้นไม่ถูกต้อง หรือมีความคลุมเครือไม่ชัดเจนแล้ว กระบวนการคิดก็จะมี ความไม่ชัดเจนตามไปด้วย การเชื่อมโยงสาระต่างๆ เข้าด้วยกันย่อมไม่สามารถกระทำได้ และ มีผลสืบเนื่องต่อไป คือ ทำให้การสรุปประเด็นที่ต้องการทั้งหลายขาดความชัดเจน หรืออาจ ผิดพลาดตามไปด้วย ความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้องประกอบด้วยรายละเอียด ดังต่อไปนี้

(1.1) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการให้เหตุผล ต้องมีความชัดเจน โดยปกติการให้เหตุผลในเรื่องต่างๆ บุคคลจะให้เหตุผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือ เป้าหมายของเรื่องนั้น เช่น ในการเขียนเรียงความ งานวิจัย การอภิปราย ฯลฯ ถ้าวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้มีความชัดเจน การให้เหตุผลก็สามารถทำได้ง่าย แต่ถ้าไม่ชัดเจน หรือมี ความสลับซับซ้อน จะต้องทำให้ชัดเจน หรืออาจจะต้องแบ่งแยกออกเป็นข้อย่อยๆ เพื่อลดความ สลับซับซ้อนลง และนอกจากนี้เป้าหมายจะต้องมีความสำคัญและมองเห็นว่าสามารถจะทำให้ สำเร็จได้จริงๆ

(1.2) ความคิดเห็นหรือกรอบความจริงที่นำมาอ้าง เมื่อมีการให้เหตุผล ต้องมีความคิดเห็น หรือ กรอบของความจริงที่นำมาสนับสนุน ถ้าสิ่งที่นำมาอ้างมีข้อบกพร่อง การ ให้เหตุผลก็อาจจะผิดพลาดหรือบกพร่องตามไปด้วย ความคิดเห็นที่แคบเฉพาะตัว ซึ่งอาจเกิด จากอคติ หรือการเทียบเคียงที่ผิดทำให้การให้เหตุผลทำได้ในขอบเขตอันจำกัดและมักไม่ถูกต้อง ความคิดเห็นที่มีประโยชน์จะต้องมีลักษณะกว้าง มีความยืดหยุ่น มีความชัดเจน เทียบตรง และมี เสถียรภาพ

(1.3) ความถูกต้องของสิ่งที่อ้างถึง การอ้างอิงข้อมูล ข่าวสาร เหตุการณ์หรือ สิ่งต่างๆ มีหลักการอยู่ว่า สิ่งที่นำมาอ้างจะต้องมีความชัดเจน มีความสอดคล้อง และมีความ ถูกต้องแน่นอน ถ้านำสิ่งที่นำมาอ้างผิดพลาด การสรุปผลหรือการสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นผล สืบเนื่องย่อมผิดพลาดด้วย สิ่งที่ต้องระมัดระวังก็คือ ต้องเข้าใจข้อจำกัดของข้อมูลต่างๆ ลองหา

ข้อมูลอื่น ๆ ที่มีลักษณะตรงกันข้าม หรือขัดแย้งกับข้อมูล ที่เรามีอยู่บ้างว่ามีหรือไม่และก็ต้องแน่ใจว่าข้อมูลที่ใช้ข้างนั้นมีความสมบูรณ์เพียงพอด้วย ข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีความถูกต้อง มีการบิดเบือนหรือการนำเสนอเพียงบางส่วนและปิดบังหรือมีเจตนาปล่อยปละละเลยในบางส่วน ทำให้การนำไปอ้างอิงหรือเผยแพร่ ขาดความสมบูรณ์ก่อให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบหรือสร้างความเสียหายต่อบุคคล องค์กรหรือสังคมได้ ดังนั้น การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารก่อนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการอ้างอิงทุก ๆ เรื่องจึงเป็นเรื่องที่ควรจะทำด้วยความรอบคอบและระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง

(1.4) การสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอด การให้เหตุผลจะต้องอาศัยการสร้างความคิด หรือความคิดรวบยอด ซึ่งมีตัวประกอบที่สำคัญคือ ทฤษฎี กฎ หลักการ อันเป็นตัวประกอบสำคัญของการสร้างความคิดรวบยอด ถ้าหากเข้าใจผิดพลาดในเรื่องของทฤษฎี กฎ หลักการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว การสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอด การให้เหตุผลก็จะไม่ถูกต้องด้วย ดังนั้น เมื่อสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอดขึ้นมาได้แล้ว จะต้องแสดงหรืออธิบาย เพื่อบ่งบอกออกมาให้ชัดเจน ลักษณะของความคิดหรือความคิดรวบยอดที่ดี จะต้องมีความกระจ่าง มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ มีความลึกซึ้ง และมีความเป็นกลางไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง

(1.5) ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับสมมติฐาน การให้เหตุผลขึ้นอยู่กับสมมติฐาน เมื่อใดมีการกำหนดสมมติฐานขึ้นมาในกระบวนการแก้ปัญหา ต้องแน่ใจว่าสมมติฐานนั้น กำหนดขึ้นจากสิ่งที่เป็นความจริง และจากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ ความบกพร่องในการให้เหตุผลสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลไปยึดติดในสมมติฐานที่ตั้งขึ้น จนทำให้ความคิดเห็นโน้มเอียงหรือผิดไปจากสภาพที่ควรจะเป็น สมมติฐานที่ดีจะต้องมีความชัดเจน สามารถตัดสินได้ และมีเสถียรภาพเช่นเดียวกัน

(1.6) การลงความเห็น การให้เหตุผลในทุก ๆ เรื่อง จะต้องแสดงถึงความเข้าใจด้วยการสรุปและให้ความหมายของข้อมูล ลักษณะการให้เหตุผลนั้นโดยธรรมชาติจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เชื่อมโยงกันระหว่างเหตุกับผล เช่น เพราะว่สิ่งนี้เกิดสิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น หรือเพราะว่าสิ่งนี้เป็นอย่างนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นจากสิ่งนี้จึงเป็นอย่างนั้น ถ้าความเข้าใจในข้อมูลเบื้องต้นผิดพลาด การให้เหตุผลย่อมผิดพลาดด้วย ทางออกที่ดีก็คือ การลงความเห็นจะทำให้ดีก็ต่อเมื่อมีหลักฐานบ่งบอกอย่างชัดเจน จะต้องตรวจสอบความเห็นที่เกิดขึ้นจากข้อมูลอื่น ๆ หรือบุคคลอื่น ๆ และจะต้องมีความชัดเจนว่า การลงความเห็นนั้นสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อไหน และมีอะไรเป็นตัวชี้แนะอยู่บ้าง ซึ่งอาจทำให้การลงความเห็นผิดพลาด

(1.7) การนำไปใช้ เมื่อมีข้อสรุปแล้วจะต้องมีการนำไปใช้หรือมีผลสืบเนื่อง จะต้องมีความคิดเห็นประกอบว่าข้อสรุปที่เกิดขึ้นนั้น สามารถนำไปใช้ได้มากน้อยเพียงใด ควรจะ

นำไปใช้ในลักษณะใดจึงจะถูกต้อง ลักษณะใดที่ไม่ถูกต้อง โดยพยายามพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลต่อเนื้อที่ที่สามารถเกิดขึ้นได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2548) ได้เสนอองค์ประกอบของการคิดเชิงวิเคราะห์ไว้ดังนี้

1) ความสามารถในการตีความ เป็นการทำความเข้าใจ และให้เหตุผลแก่สิ่งที่เราต้องการจะวิเคราะห์เพื่อแปลความหมายที่ไม่ปรากฏโดยตรงของสิ่งนั้น เป็นการสร้างความเข้าใจต่อสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ โดยสิ่งนั้นไม่ได้ปรากฏโดยตรงคือ ตัวข้อมูลไม่ได้บอกโดยตรง แต่เป็นการสร้างความเข้าใจที่เกินกว่าสิ่งที่ปรากฏ อันเป็นการสร้างความเข้าใจบนพื้นฐานของสิ่งที่ปรากฏในข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ ซึ่งเกณฑ์ที่แต่ละคนใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินอาจแตกต่างกันไป เช่น การตีความจากความรู้ การตีความจากประสบการณ์ การตีความจากข้อเขียน เป็นต้น

2) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะวิเคราะห์การคิดเชิงวิเคราะห์ที่ดี จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องนั้น เพราะความรู้จะช่วยในการกำหนดขอบเขตของการวิเคราะห์ แจกแจงและจำแนกได้ว่าเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องใด มีองค์ประกอบย่อยๆ อะไรบ้าง สามารถแบ่งเป็นกี่หมวดหมู่ มีการจัดลำดับความสำคัญอย่างไร และทราบสาเหตุที่ก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ

3) ความช่างสังเกต ช่างสงสัยและช่างถาม พบว่าขอบเขตคำถามที่เกี่ยวข้องกับการคิดเชิงวิเคราะห์จะยึดหลักการตั้งคำถามโดยใช้หลัก 5W H คือ ใคร (Who) ทำอะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When) เพราะเหตุใด (Why) อย่างไร (How)

4) ความสัมพันธ์ในการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การคิดวิเคราะห์ที่ดีหรือมีมาตรฐาน ในอันดับแรกจะต้องรู้จักการให้เหตุผลที่ถูกต้อง ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง สิ่งสำคัญและเป็นหัวใจของการคิดวิเคราะห์อีกอย่างหนึ่งคือ เทคนิคการตั้งคำถาม เพื่อการวิเคราะห์ เป็นการบอกให้ทราบว่านักคิดวิเคราะห์จะต้องใช้คำถามอย่างไร เพื่อเป็นการนำความคิดไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

3) การพัฒนาการคิดเชิงวิเคราะห์

การฝึกการคิดเชิงวิเคราะห์ มี 2 ขั้นตอน คือ การแบ่ง หรือแยกแยะสิ่งที่สนใจ หรือสิ่งที่ต้องการศึกษา และทำการศึกษาย่อยๆ ที่แบ่ง หรือ แยกแยะออกมาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดสิ่งที่สนใจ หรือ สิ่งที่ต้องการศึกษาขึ้น แล้วฝึกแบ่งหรือแยกแยะสิ่งนั้นออกเป็นส่วนย่อยๆ ซึ่งทำได้หลายวิธี

วิธีที่ 1 แบ่งหรือแยกแยะสิ่งต่างๆ เป็นส่วนย่อยๆ ตามสภาพที่มองเห็นได้ เช่น รถยนต์ แบ่งเป็นส่วนย่อยๆ

วิธีที่ 2 แบ่งหรือแยกแยะสิ่งต่าง ๆ เป็นส่วนย่อย ๆ ตามความรู้สึกนึกคิด เช่น รดยนต์สามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย ๆ

วิธีที่ 3 แบ่งหรือแยกแยะสาเหตุย่อย ๆ ของปรากฏการณ์ที่สนใจ เช่น การเจริญเติบโตของต้นไม้ มาจากปัจจัยต่าง ๆ

วิธีที่ 4 แบ่งหรือแยกแยะผลที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ เช่น นักศึกษาที่ชอบเที่ยวกลางคืน จะมีผลเกิดตามมา

ขั้นที่ 2 ศึกษาส่วนย่อย ๆ ที่แบ่ง หรือแยกแยะออกมาอย่างลึกซึ้ง ได้แก่ การศึกษารายละเอียดของแต่ละส่วนย่อย เพื่อเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งหรือการนำส่วนย่อยต่าง ๆ มาเปรียบเทียบหรือหาความสัมพันธ์ของส่วนย่อยต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบในแง่มุมต่าง ๆ เช่น คุณ - โทษ บวก - ลบ ดี - ไม่ดี ควร - ไม่ควร ถูก - ผิด จุดเด่น - จุดด้อย ข้อเท็จจริง - ความคิดเห็น ข้อเท็จจริง - ความรู้สึก

4) ประโยชน์ของการคิดเชิงวิเคราะห์

(1) ช่วยให้เราเข้าใจข้อเท็จจริง รู้เหตุผลเบื้องหลังของสิ่งที่เกิดขึ้นเข้าใจความเป็นมาของเหตุการณ์ต่าง ๆ รู้ว่าเรื่องนั้นมีองค์ประกอบอะไรบ้างทำให้เราได้ข้อเท็จจริงที่เป็นฐานความรู้ในการนำไปใช้เพื่อการตัดสินใจแก้ปัญหาการประเมินและการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

(2) ช่วยให้เราสำรวจความสมเหตุสมผลของข้อมูลที่ปรากฏและไม่ด่วนสรุปตามอารมณ์ ความรู้สึกหรืออคติ แต่สืบค้นตามหลักเหตุผลและข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง

(3) ช่วยให้เราไม่ด่วนสรุปสิ่งใด ๆ แต่สื่อสารตามความเป็นจริง ขณะเดียวกันจะช่วยให้เราไม่หลงเชื่อข้ออ้างที่เกิดจากตัวอย่างเพียงอย่างเดียว แต่พิจารณาเหตุผลและปัจจัยเฉพาะในแต่ละกรณี

(4) ช่วยในการพิจารณาสาระสำคัญอื่น ๆ ที่ถูกบิดเบือนไปจากความประทับใจในครั้งแรก ทำให้เรามองอย่างครบถ้วนในแง่มุมอื่น ๆ ที่มีอยู่

(5) ช่วยพัฒนาความเป็นคนช่างสังเกต การหาความแตกต่างของสิ่งที่ปรากฏพิจารณาตามความสมเหตุสมผลของสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนที่จะตัดสินสรุปสิ่งใดลงไป

(6) ช่วยให้เราหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ณ เวลานั้น โดยไม่ฟังฟังอคติ ที่ก่อตัวอยู่ในความทรงจำ ทำให้เราสามารถประเมินสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างสมจริง

(7) ช่วยประมาณการความน่าจะเป็น โดยสามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานที่มีในการวิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ ของสถานการณ์ ณ เวลานั้น อันจะช่วยเราคาดการณ์ความน่าจะเป็นได้สมเหตุสมผลมากกว่า

จากการศึกษาการคิดเชิงวิเคราะห์ข้างต้น จะพบว่า การคิดเชิงวิเคราะห์นับเป็นการคิด ที่เป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับทุกคน ซึ่งสามารถเกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติเมื่อเราพบสิ่งที่มีความ

คลุมเครือ สิ่งที่เกิดปกติ ทำให้เกิดความสงสัย ตามมาด้วยการตั้งคำถาม และพยายามหาความเป็นมาว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ซึ่งจะต้องพยายามขบคิด ใคร่ครวญเพื่อหาข้อสรุปให้กับความคลุมเครือนั้น และสรุปสิ่งต่าง ๆ ต่างความเข้าใจของตน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ที่กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา (Cognitive conflict) โดยใช้สถานการณ์ปัญหา ทำให้ผู้เรียนต้องใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ในการค้นหาคำตอบและแก้ไขปัญหาดังกล่าว จนกระทั่งผู้เรียนสามารถค้นพบคำตอบที่ถูกต้องเกิดเป็นความรู้ใหม่หรือสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ ได้นำการคิดเชิงวิเคราะห์ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในบริบทสภาพจริง เพื่อนำไปเป็นพื้นฐานในการพิจารณาสำหรับการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยมไทยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของผู้เรียน ซึ่งอาศัยกรอบแนวคิดในการคิดเชิงวิเคราะห์มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สุมาลี ชัยเจริญและคณะ, 2549)

1) ความสามารถจำแนกองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้

2) การระบุความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น

3) ความสามารถจัดหมวดหมู่ของสิ่งต่าง ๆ หรือประเด็นต่าง ๆ ได้

ซึ่งจากกรอบแนวคิดข้างต้นคณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นพื้นฐานของหลักการในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยมไทย ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เรื่อง การปลูกพืชผักสวนครัว สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ดังนั้นผู้เรียนจึงจำเป็นต้องใช้การคิดเชิงวิเคราะห์เข้ามาช่วยในการจำแนก จัดหมวดหมู่ อธิบายสาเหตุและกระบวนการต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลง อธิบายเหตุผลเชื่อมโยง และการตัดสินใจนำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในเรื่องเกี่ยวกับการปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งจากการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว อาจแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยม รวมทั้งการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2.2.3 การคิดเชิงวิพากษ์

1) ความหมายของการคิดเชิงวิพากษ์

Dressel (Beyer, 1985 citing Dressel, 1957) ได้ให้ความหมายของการคิดวิพากษ์ว่า เป็นกระบวนการตรวจสอบโดยการคิดวิเคราะห์ปัญหา มีเหตุผลเชิงตรรกวิทยาตลอดจนการสรุปและตัดสินใจอย่างมีหลักเกณฑ์

Watson และ Glaser (1964) ได้ให้ความหมายของการคิดวิพากษ์ว่า เป็นการคิดประกอบด้วย ทักษะ ทักษะ โดยที่ทักษะหมายถึงแนวคิดต่อการแสวงหาความรู้และยอมรับการแสวงหาหลักฐานมาสนับสนุนสิ่งที่อ้างว่าเป็นจริง แล้วใช้ความรู้ด้านอนุมานการ

สรุปใจความสำคัญ และการสรุปเป็นกรณีทั่วไป โดยตัดลีนจากหลักฐานอย่างสมเหตุสมผล สอดคล้องกับหลักการทฤษฎี ตลอดจนทักษะในการใช้ทัศนคติและความรู้ดังกล่าวมาประเมิน ตัดลีนความถูกต้องของข้อความ

Good (1973) ได้ให้ความหมายของการคิดวิพากษ์ว่า เป็นการคิดซึ่งดำเนินการตาม หลักของการประเมินอย่างรอบคอบต่อข้ออ้าง และหลักฐานเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เป็นไปอย่าง แท้จริง ตลอดจนการพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและการใช้กระบวนการตรรกวิทยา ได้อย่างถูกต้องสมเหตุสมผล

Walai (1980) ได้ให้ความหมายของการคิดวิพากษ์ว่า ประกอบด้วยกระบวนการ และความสามารภ ซึ่งกระบวนการ หมายถึง วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การแก้ปัญหา และทัศนคติ ในการแสวงหาความรู้ ส่วนความสามารภ หมายถึง ความรู้ในข้อเท็จจริง หลักการ การสรุปเป็น กรณีทั่วไป การสรุปอนุมาน ข้อตกลงเบื้องต้น การนิรนัย การตีความ และการประเมิน รวมทั้ง ทักษะการเข้าใจ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล

Hudgins (1977) กล่าวว่า การคิดเชิงวิพากษ์ คือการมีทัศนคติในการค้นคว้าหา หลักฐานในการวิเคราะห์ และการประเมินข้อโต้แย้งต่างๆ การมีทัศนคติในการใช้ความรู้จำแนก ข้อมูล และตรวจสอบข้อสมมุติฐานเพื่อการสรุปอย่างมีเหตุผล

Beyer (1985) กล่าวไว้ว่า การคิดเชิงวิพากษ์เป็นความสามารถที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เพราะ การอาศัยความระมัดระวัง การเข้าใจความหมายอย่างยึดมั่น และการวิเคราะห์ข้อมูลหรือ ความเชื่ออย่างเป็นปรนัย (Objective) เพื่อนำไปสู่การตัดลีนความเที่ยงตรงและคุณค่าของ ข้อมูล ความรู้หรือความเชื่อมั่นนั้นๆ

กัญญา สุวรรณแสง (2532) ได้ให้ความหมายการคิดวิพากษ์ หมายถึง การพินิจ พิจารณาหาเหตุผลโดยอาศัยการพิจารณาข้อมูลและสถานการณ์ต่างๆ ว่า มีข้อเท็จจริงเพียงใด สิ่งใดดีหรือไม่ดีอย่างไร ผู้ใดถูกผู้ใดผิด เรื่องนั้นเป็นสาเหตุของเรื่องนี้หรือไม่ และประเมินหรือ ตัดลีนลงความเห็นไป เป็นความคิดที่ใช้ดุลพินิจพิจารณาข้อเท็จจริงหรือพิจารณาว่าอะไรเป็น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ได้ให้ความหมายของการคิดวิพากษ์ ไว้ว่า หมายถึง ความตั้งใจที่พิจารณาตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการไม่เห็นคล้อยตามข้ออ้างอิงที่ นำเสนอ แต่ตั้งคำถามท้าทายหรือโต้แย้งข้ออ้างนั้น เพื่อเปิดแนวทางการคิดออกสู่ทางต่างๆ ที่ แตกต่าง อันจะนำไปสู่การแสวงหาที่สมเหตุสมผลมากกว่าข้ออ้างเดิม

กรมวิชาการ (2546) ได้ให้ความหมายของการคิดเชิงวิพากษ์ไว้ว่า เป็นความคิดเห็น ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งทั้งในด้านบวกหรือลบอย่างมีเหตุผล โดยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างเพียงพอ

อภิชัย เทิดเทียนวงษ์ (2549) ได้ให้ความหมายของการคิดเชิงวิพากษ์ ไว้ว่า คือ ทักษะการคิดเกี่ยวกับ ความตั้งใจที่จะพิจารณาตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการไม่เห็นคล้อยตาม ข้ออ้างต่างๆ แต่ตั้งคำถามท้าทาย หรือโต้แย้งข้ออ้างนั้นเพื่อเปิดแนวทางการคิดออกสู่ทางที่ แตกต่าง อันนำไปสู่การแสวงหาคำตอบที่สมเหตุสมผล

กล่าวสรุปว่า การคิดเชิงวิพากษ์ หมายถึง กระบวนการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นปัญหา ข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือ โดยใช้ความรู้ ความคิด เหตุผล และประสบการณ์ของตนเองในการพิจารณาหลักฐาน และข้อมูลต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปที่เป็นข้อยุติอย่างมีเหตุผลที่เหมาะสมอย่างสมเหตุสมผลสำหรับการตัดสินใจ

2) ลักษณะของการคิดเชิงวิพากษ์

Ennis (1962) กล่าวว่า ความคิดวิพากษ์ คือ ความถูกต้องในการประเมินข้อความหรือเรื่องราว ซึ่งต้องระมัดระวังในการให้เหตุผลและการให้คำจำกัดความเพื่อประกอบการสรุปและการตัดสินใจ ในทางปฏิบัตินั้น พฤติกรรมการประเมินทั่วไป จำเป็นต้องยึดถือวิธีการประเมินที่เป็นที่ยอมรับในหลักการหรือข้อตกลงที่มีผู้สร้างขึ้น ดังนั้น การที่เราประเมินด้วยคำใดอย่างมีเหตุผลได้นั้น จำเป็นต้องมีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ต้องเข้าใจส่วนประกอบของการพิสูจน์อย่างแท้จริง กล่าวคือ ต้องมีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อย่างถ่องแท้ ประกอบกับการมีทักษะในการประเมินข้อพิสูจน์อย่างมีหลักการว่า อะไรคือเครื่องยืนยันความจริงที่เชื่อถือได้ จึงจะเป็นนักเชิงวิพากษ์ที่ดี

2. เสาะแสวงหาหลักฐาน ที่เป็นหลักฐานของการพิสูจน์หรือข้อสรุปนั้นๆ อย่างหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เที่ยงตรง นักคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ที่ดีต้องตรวจสอบหลักฐานด้วยวิธีการ ดังนี้

2.1 มีข้อเท็จจริงข่าวสาร ข้อสังเกตหรือข้อสรุปอื่นใดอย่างครบครัน

2.2 ศึกษาอย่างมีเหตุผลถึงแหล่งข้อลำเอียงใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ การตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลไม่เพียงพอ นับเป็นอันตรายอย่างยิ่งนอกจากนั้นการมีทักษะในการวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข้อสรุปนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. มีความหนักแน่นพอในการที่จะโยนโยไปถึงสิ่งที่ไม่ได้กล่าวถึงในข้อพิสูจน์หรือบทสรุปนั้นๆ มาร่วมพิจารณาด้วยอย่างมีหลักการและเหตุผลจากคุณลักษณะของความคิดเชิงวิพากษ์จะเห็นได้ว่า การที่บุคคลจะสามารถตัดสินใจกระทำสิ่งใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ความรู้สึก ความเข้าใจและหลักการที่เรายึดถือ ความผิดพลาดและความล้มเหลวมักจะเกิดขึ้นเพราะผู้ปฏิบัติขาดข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ทำให้เกิดความไม่รู้ และความรู้มักทำให้หลงผิดจนเกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้ง่าย

สรุปได้ว่า ลักษณะของการคิดเชิงวิพากษ์เป็นกระบวนการทำงานของสมองซีกซ้าย ซึ่งเป็นซีกการใช้เหตุผล โดยจะเกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติเมื่อได้รับการกระตุ้นจากสถานการณ์ภายนอก โดยเฉพาะเมื่อพบว่า สิ่งที่เราคาดหวังไม่เป็นจริง เกิดความสงสัยในสมมุติฐานที่กล่าวอ้าง จึงเกิดคำถามในเชิงโต้แย้ง จึงเกิดความพยายามที่จะหาคำตอบที่ต่างไปจากเดิม เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันที่สอดคล้องกับบริบทจริงของผู้เรียน

3) องค์ประกอบของการคิดเชิงวิพากษ์

Fresser และ West (1961) กล่าวว่า การคิดเชิงวิพากษ์ ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การตื่นตัวที่จะมีความต้องการประเมินข้อมูล
2. ความเต็มใจในการทดสอบความคิดเห็น
3. ความปรารถนาที่จะพิจารณาข้อคิดเห็นทั้งหมด

ความคิดนี้มีใช้รวมแต่เฉพาะความรู้ที่จะถามว่ารู้อะไร ชนิดใด เท่าใด เท่านั้นแต่รวมไปถึงการปฏิบัติอีกด้วย

Decarloli (1973) ได้ศึกษารายงานวิจัยเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์หลายเรื่อง พบว่าการคิดเชิงวิพากษ์ประกอบด้วยทักษะเฉพาะอย่าง ซึ่งงานวิจัยแต่ละเรื่องนิยามแตกต่างกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกันพบว่าคล้ายกันในความหมาย จึงได้จัดกลุ่มทักษะซึ่งประกอบเป็นการคิดเชิงวิพากษ์ได้ 7 กลุ่ม ดังนี้

1. การนิยาม (Defining) ประกอบด้วย การกำหนดปัญหา การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำและข้อความ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและการกำหนดเกณฑ์

2. การกำหนดสมมุติฐาน (Hypothesizing) ประกอบด้วย การคิดถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุผล การแสวงหาทางเลือก การระบุมุมมองเชิงสมมุติฐานและการพยากรณ์

3. กระบวนการจัดกระทำข้อมูล (Information processing) ประกอบด้วย การระบุข้อมูลที่จำเป็น การเก็บรวบรวมข้อมูล การเลือกข้อมูล การแสวงหาหลักฐานและการจัดระบบข้อมูล

4. การตีความและการสรุปอ้างอิง (Interpreting and generalizing) ประกอบด้วย การตีความข้อเท็จจริง การเปรียบเทียบ การแสดงให้เห็นความแตกต่าง การสรุปอ้างอิงจากหลักฐานและการระบุมุมมอง

5. การใช้เหตุผล (Reasoning) ประกอบด้วย การตระหนักถึงข้อผิดพลาดในเชิงตรรกศาสตร์ การพิจารณา การตัดสินความคิดเห็น (ทั้งของตนเองและของผู้อื่น) การสรุปโดยใช้หลักตรรกศาสตร์ การระบุถึงข้อสันนิษฐานที่ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน การสนับสนุนข้อสรุป การระบุเหตุและผล และการระบุมุมมองเชิงตรรกศาสตร์

6. การประเมินผล (Evaluation) ประกอบด้วย การประเมินโดยอาศัยเกณฑ์การจัดอันดับข้อความเรื่องราวและความคิด การกำหนดความสมเหตุสมผลของการอ้างเหตุผล การจำแนกระหว่างข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น การตัดสินข้อความเป็นจริงหรือเป็นเท็จ การตัดสินความเชื่อถือได้ของข้อมูลและการประเมินข้อสรุป

7. การประยุกต์ (Applying) ประกอบด้วย การทดสอบข้อสรุป การค้นหาเหตุผลเชิงอนุมาน การประยุกต์ การสรุปอ้างอิง และการนำการพิจารณาตัดสินไปสู่การปฏิบัติจริง

อภิชัย เทิดเทียนวงษ์ (2549) กล่าวว่า การคิดเชิงวิพากษ์ ประกอบด้วย

1. ระบุปัญหา โดยการ ถามคำถามตัวเองโดยใช้หลัก 5W 1H หรือ 5Why พยายามพูดหรือบรรยายตัวปัญหาออกมา และการอภิปรายร่วมกับผู้อื่น
2. วิเคราะห์ โดยการประมวลข้อมูล วิเคราะห์และเลือกข้อมูล ประเมินข้อมูล และใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาข้อมูลและเสนอคำตอบ/ทางเลือกที่สมเหตุสมผลได้
3. สรุปและประเมินผล โดยการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสม ซึ่งพิจารณาถึงผลที่จะตามมาและคุณค่า หรือความหมายที่แท้จริงของสิ่งนั้น

สรุปได้ว่า การคิดเชิงวิพากษ์เป็นทักษะเฉพาะทางที่มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ การกำหนดปัญหา การกำหนดสมมติฐาน กระบวนการจัดกระทำข้อมูล การตีความและการสรุปอ้างอิง รวมทั้งการสรุปอ้างอิงโดยใช้เหตุผล และการประเมินผลเพื่อนำไปประยุกต์ใช้งาน ทั้งนี้รวมถึงการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในการแก้ปัญหา

ดังนั้นจากการศึกษาความหมาย คุณลักษณะ และองค์ประกอบของการคิดเชิงวิพากษ์ จากนักวิชาการหลายๆ ท่านเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ข้างต้น ในการศึกษาครั้งนี้ นำมาศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดของการคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งได้ทำการประยุกต์จากกรอบแนวคิดของ อภิชัย เทิดเทียนวงษ์ (2549) และ Ennis (1962) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ความสามารถในการระบุสาเหตุของปัญหา โดยทำการวิเคราะห์ปัญหา แล้วกำหนดปัญหาจากการวินิจฉัยว่า อะไรคือปัญหาที่แท้จริง
- 2) ความสามารถในการตั้งสมมติฐาน โดยทำการวิเคราะห์ว่าแต่ละปัญหาควรแก้ไขอย่างไร จากการคาดคะเนวิธีการที่จะแก้ปัญหา
- 3) ความสามารถในการตรวจสอบสมมติฐาน โดยการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด พร้อมอธิบายเหตุผลให้ชัดเจน และสามารถนำมาปฏิบัติได้ พร้อมทั้งตรวจสอบวิธีแก้ปัญหา และสรุปเป็นหลักการและแปลความหมายออกมาได้อย่างชัดเจน

ซึ่งจากกรอบแนวคิดข้างต้นคณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยมไทย ในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ดังนั้นผู้เรียนจึงจำเป็นต้องใช้การคิดเชิงวิพากษ์ในการระบุสาเหตุของปัญหา การวิเคราะห์ว่าแต่ละปัญหาควรแก้ไขอย่างไร และการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด พร้อมอธิบายเหตุผลให้ชัดเจน ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจากการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว อาจเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยม รวมทั้งการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพบริบทของผู้เรียน

2.2.4 การคิดเชิงเหตุผล

1) ความหมายของการคิดเชิงเหตุผล

จากการศึกษาได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ให้ความหมายการคิดเชิงเหตุผลไว้หลายท่าน ดังนี้

Good (1973) ได้อธิบายเกี่ยวกับการคิดเชิงเหตุผลสรุปได้ว่า เป็นกระบวนการคิดหรือกระบวนการทางสมองในอันที่จะลงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ สามารถสรุปเหตุผลจากข้อสมมติฐานได้เป็นการคิดที่เป็นผลมาจากการทดสอบหรือการตัดสินใจ หรือการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกิดขึ้น

Reber (1985) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการคิดเชิงเหตุผลไว้ว่า เป็นพื้นฐานนำไปสู่การคิดเชิงตรรกะ โดยใช้กระบวนการทางปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วนำไปสู่การแก้ปัญหา

Freeman (1988) กล่าวถึงการคิดเชิงเหตุผลว่ามีความสัมพันธ์กับการแก้ปัญหาคำถามทางออกของปัญหา ประเมินว่าวิธีไหนดีที่สุดและปฏิบัติตามทางเลือกนั้นเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยความพอใจและยอมรับในวิธีแก้ปัญหาเมื่อได้รับเหตุผลที่ถูกต้องพอเพียงและสามารถเข้าใจในเหตุผลนั้น

Krulik and Rudnick (1995) ได้อธิบายเกี่ยวกับการคิดเชิงเหตุผลสรุปได้ว่าการคิดเชิงเหตุผลเป็นการรวบรวมของการคิดขั้นพื้นฐาน การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดอย่างสร้างสรรค์ โดยการคิดทุกอย่างจะมีการใช้เหตุผลเข้าไปแทรกอยู่ด้วย

กันยา แสงสุวรรณ (2532) กล่าวถึง การคิดอย่างมีเหตุผลเป็นการคิดโดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ พิจารณาความสำคัญของข้อมูลเป็นความสามารถในการคิดหาเหตุผลทั้งที่เป็นอุปมานและ อนุมาน (Inductive and deductive thinking) การคิดหาเหตุผลแบบอุปมานเป็นการคิดโดยอาศัยสิ่งเร้าหลาย ๆ ประการมาเป็นข้อมูลที่จะสรุปเป็นกฎหรือหลักการ ส่วนการคิดหาเหตุผลแบบอนุมาน เป็นการคิดโดยมีหลักเกณฑ์หรือสิ่งที่กำหนดไว้แล้วมาเป็นข้อสรุป

จำนง วิบูลย์ศรี (2536) การคิดเชิงเหตุผลเป็นการคิดที่ต้องอาศัยหลักการ หรือข้อเท็จจริงที่ถูกต้องมาสนับสนุนอย่างเพียงพอ การคิดประเภทนี้มีโอกาสผิดพลาดน้อย และถือว่าเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่พัฒนาให้มีคุณภาพสูง ซึ่งความคิดคุณภาพสูงนั้นย่อมจะช่วยแก้ปัญหามานานาประการให้แก่มนุษย์ได้และย่อมจะช่วยสร้างสรรค์สิ่งอันเป็นประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้นานัปการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) กล่าวว่า การคิดเชิงเหตุผล เป็นทักษะหนึ่งของการคิดที่เป็นแกนหรือทักษะการคิดทั่วไปที่จำเป็นต้องใช้อยู่เสมอในการดำรงชีวิตประจำวันและเป็นพื้นฐานของการคิดขั้นสูงที่มีความสลับซับซ้อนซึ่งคนเราจำเป็นต้องใช้ในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนการใช้ชีวิตอย่างมีค่า

จากความหมายของการคิดเชิงเหตุผลที่กล่าวถึงสรุปได้ว่า การคิดเชิงเหตุผลหมายถึง การคิดที่ต้องใช้หลักการ ข้อเท็จจริงเป็นข้อมูลในการคิด เพื่อใช้ในการหาทางออกของ

ปัญหาหรือลงสรุปเกี่ยวกับ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการคิดขั้นสูงและจำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิต ดังนั้น จึงควรพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการคิดเชิงเหตุผลเพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานการคิดที่ดีและเพียงพอในการพัฒนาการคิดขั้นสูง และใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพต่อไป

2) ลักษณะของการคิดเชิงเหตุผล

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าไม่มีการกล่าวถึงลักษณะของการคิดเชิงเหตุผลไว้อย่างชัดเจน ซึ่งพอจะสรุปลักษณะของการคิดเชิงเหตุผล หรือการคิดหาเหตุผล ได้ดังนี้

อมร โสภณวิเศษฐวงศ์ (2521) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดหาเหตุผลคือการคิดจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ไม่รู้ สิ่งที่อยู่แล้ว ได้แก่ ข้อมูลหรือวัตถุดิบสำหรับคิดหาเหตุผล ส่วนสิ่งที่ยังไม่รู้ได้แก่ข้อสรุปที่ได้จากการคิดหาเหตุผล

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2534) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดหาเหตุผล คือ การคิดที่สืบสาวจากสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์ขึ้นไปจนถึงผลของมัน คือ ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งใหม่ หรือ การคิดย้อนหลังกลับไปในทางตรงกันข้าม

สถิต วงศ์สุวรรณ (2540) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดหาเหตุผลเป็นการคิดจากเหตุไปหาผล หรือ การคิดจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้ ประกอบด้วยความคิดเป็นขั้น ๆ คือ การพิจารณาจากข้อเท็จจริงหนึ่งไปยังอีกข้อเท็จจริงหนึ่ง โดยจัดข้อเท็จจริงให้เกี่ยวข้องกัน หาเหตุผลจากข้อมูลที่ได้และบรรลุถึงข้อสรุปใหม่ เป็นการแยกแยะส่วนต่างๆ ออกแล้วนำกลับเข้าสัมพันธ์กันอีก เพื่อหาสัมพันธ์ภาพใหม่ระหว่างส่วนต่างๆ เหล่านั้น การคิดหาเหตุผลอาจถูกต้องหรือผิดพลาดก็ได้ เพราะสิ่งที่ยังไม่รู้ย่อมไม่แน่ว่าจะเป็นจริงเสมอไป

จิตรา ทับแสง (2529) ได้สรุปความหมายของการคิดเชิงเหตุผลไว้ว่า การคิดหาเหตุผลมี 2 แบบ คือ การคิดหาเหตุผลแบบนิรนัย และการคิดหาเหตุผลแบบอุปนัย

1) การคิดหาเหตุผลแบบนิรนัย (Deduction) เป็นการนำความรู้เดิมที่เป็นส่วนใหญ่มาเป็นข้ออ้าง แล้วดูความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันกับอีกข้ออ้างหนึ่ง เพื่อสรุปเป็นความรู้ใหม่ที่เป็นส่วนย่อย การสรุปแบบนี้ ไม่อาศัยประสบการณ์ ใช้ความคิดความสมเหตุสมผลของการอ้างและการสรุป โดยไม่พิจารณาความจริง หรือข้อเท็จจริงของข้อสรุปแต่อย่างใด ถือว่า ถ้าข้ออ้างทั้งหมดจริงข้อสรุปก็จริงด้วย ถ้าเป็นเท็จก็เท็จด้วย หรือการคิดหาเหตุผลแบบนิรนัยเป็นการสรุปความรู้ใหม่จากความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว โดยใช้ความคิดตามหลักเหตุผล เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ออกมาจากความรู้เดิม เป็นการอ้างความรู้เดิมเพื่อสรุปความรู้ใหม่ มุ่งหาความจริงโดยคำนึงถึงเฉพาะรูปแบบของความคิดเท่านั้น ไม่คำนึงถึงเนื้อหาของความคิดไม่พิสูจน์ความจริงของข้ออ้าง โดยถือว่าข้ออ้างต้องถูกหรือเป็นจริงแล้ว เพียงแต่พิจารณาว่าบทสรุปตรงกับข้ออ้างหรือไม่เท่านั้น และบทสรุปที่ได้มีขอบเขตแคบกว่าข้ออ้าง การนิรนัยจะคำนึงถึงความสัมพันธ์

เกี่ยวข้องของข้ออ้าง และกระบวนการสรุปความสัมพันธ์นั้นที่ปรากฏในข้อสรุปสามารถแสดงความสัมพันธ์ได้กระจ่างชัด ไม่มีข้อคัดค้านได้ ถือว่าสรุปอย่างสมเหตุสมผล

2) การคิดหาเหตุผลแบบอุปนัย (Induction) เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการตัดสินใจจากประสบการณ์หลาย ๆ ครั้งมาเป็นข้ออ้างสนับสนุนหรือพิสูจน์ข้อสรุป ซึ่งข้อสรุปนี้ได้จากการสรุปความเหมือนและความสัมพันธ์ของข้ออ้าง ซึ่งได้จากประสบการณ์ส่วนย่อยบางส่วนหรือความจริงเฉพาะหน่วย แล้วนำมาสรุปเป็นคุณสมบัติความสัมพันธ์ของส่วนรวมทั้งหมด ซึ่งรวมไปถึงสิ่งที่ยังไม่มีประสบการณ์ด้วยเป็นความจริงทั่วไป สรุปแล้วก็คือ การคิดหาเหตุผลแบบอุปนัย เป็นการสรุปความรู้ใหม่ที่เป็นส่วนรวมจากข้ออ้างที่เป็นความรู้เดิมจากประสบการณ์ส่วนย่อยเป็นการสรุปเกินข้ออ้าง ข้อสรุปที่ได้จึงมีข้ออ้างสนับสนุนเพียงความน่าจะเป็นเท่านั้น จะไม่ได้เป็นข้อสรุปที่แน่นอนตายตัว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540) ได้เสนอรูปแบบการสอนแบบอุปนัยไว้ว่า ขั้นตอนของการคิดจะเกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างเป็นมโนทัศน์แล้วคิดหาความสัมพันธ์ของมโนทัศน์เหล่านั้นสรุปเป็นข้อสรุปทั่วไป และใช้ข้อสรุปในการอธิบายและทำนายเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องข้อสรุปที่มีอยู่นั้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การคิดเชิงเหตุผล คือการคิดที่มีลักษณะที่เป็นแบบนิรนัยและการคิดแบบอุปนัย ซึ่งต้องมีข้อมูลเป็นพื้นฐานในการคิดและการสรุปข้อมูลเป็นความรู้ใหม่โดยมีการเชื่อมโยงกับข้อมูลเดิมที่มีอยู่ กล่าวโดยสรุปแล้ว การคิดแบบนิรนัย เป็นการคิดหาเหตุผลที่นำความรู้จากหลักการส่วนใหญ่มาเป็นตัวอธิบายข้อมูลย่อยแล้วสรุปเป็นความรู้ใหม่ ส่วนการคิดแบบอุปนัยเป็นการคิดหาเหตุผลจากการนำข้อมูลย่อยหลาย ๆ ประการมาสรุปเป็นมโนทัศน์หรือหลักการ

3) องค์ประกอบของการคิดเชิงเหตุผล

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) กล่าวว่า การคิดเชิงเหตุผลมีความสัมพันธ์กับการแก้ปัญหา กล่าวคือ การคิดอย่างเชิงเหตุผลเป็นทักษะสำคัญของการแก้ปัญหา ดังนั้นการคิดเชิงเหตุผลจึงมีความสัมพันธ์กับการแก้ปัญหาและเป็นทักษะสำคัญของการแก้ปัญหาด้วยเช่นกัน ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ประการ คือ

1. จุดหมาย คือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการคิด คือ คิดเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาหรือคิดเพื่อหาความรู้
2. ประเด็นคำถาม คือ ปัญหาหรือคำถามที่ต้องการรู้ ผู้คิดสามารถระบุปัญหาสำคัญที่ต้องการแก้ไขหรือคำถามสำคัญที่ต้องการรู้
3. สารสนเทศ คือ ข้อมูล ข้อความรู้อย่างต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการคิด
4. ข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ข้อมูลที่ได้มา ต้องเชื่อถือได้ มีความชัดเจนถูกต้อง และ มีความเพียงพอต่อการใช้เป็นพื้นฐานของการคิดเชิงเหตุผล

5. แนวคิดเชิงเหตุผล คือ แนวคิดทั้งหลายที่มีความจำเป็นสำหรับการคิดเชิงเหตุผลและแนวคิดที่ได้มานั้นต้องมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาหรือคำถามที่ต้องการหาคำตอบและต้องเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง

6. ข้อสันนิษฐาน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการคิดเชิงเหตุผล เพราะผู้คิดต้องมีความสามารถในการตั้งข้อสมมติฐานให้มีความชัดเจน สามารถตัดสินใจได้ เพื่อประโยชน์ในการหาข้อมูลมาใช้ในการคิดเชิงเหตุผล

7. การนำไปใช้และผลที่ตามมา เป็นองค์ประกอบสำคัญของการคิดเชิงเหตุผล ซึ่งผู้คิดต้องคำนึงถึงผลกระทบ ต้องมีความสามารถคิดไกล คือมองถึงผลที่ตามมา รวมถึงการนำไปใช้ได้หรือไม่เพียงใด

8. การสรุปอ้างอิง

Renner and Stafford (1979) ได้อธิบายถึงการคิดในลักษณะต่างๆ กัน 10 ประการ โดยสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. การระลึกได้ (Recalling) เป็นการใช้ความคิดซึ่งเกิดจากการสะสมความรู้ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานขั้นแรกของการคิด

2. การเปรียบเทียบ (Comparing) ในการที่จะสอนหรือสร้างบทเรียนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิด จำเป็นต้องให้มีการฝึกฝนในเรื่องของการเปรียบเทียบอยู่เสมอ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างของสองสิ่ง หรือของหลายสิ่ง

3. การลงความเห็น (Inferring) เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากรวบรวมหรือสะสมข้อมูลได้เป็นการอธิบายการกระทำหรือเหตุการณ์อย่างหนึ่งในหลายๆ การกระทำหรือเหตุการณ์ที่ได้รวบรวมไว้

4. การสรุป (Generalizing) เป็นการสรุปซึ่งเกิดจากการลงความเห็น

5. การคิดในทิศทางตรงกันข้าม (Deducing) เป็นการคิดย้อนกลับของการคิด เช่นเมื่อเกิดจากเหตุมาสู่ผลได้ก็จะต้องสามารถคิดได้ว่า เมื่อเกิดผลเช่นนี้ จะมีสาเหตุมาจากอะไร

6. การจำแนกหมวดหมู่ (Classifying) การจะสรุปหรือลงความเห็นจากข้อมูลจะง่ายขึ้นถ้ามีการจัดแบ่งข้อมูลเหล่านี้ให้เป็นหมู่พวก

7. การวิเคราะห์ (Analyzing) เป็นการแบ่งแยกและตรวจสอบข้อมูลต่างๆ

8. การจินตนาการ (Imaging) เป็นการนึกถึงหรือเห็นภาพของสิ่งที่ได้รับจากการฟังเท่านั้น การจินตนาการนี้เกี่ยวข้องกับการคิดแบบสังเคราะห์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

9. การสังเคราะห์ (Synthesizing) เป็นการนำความรู้ต่างๆ ที่ได้รับมาปะติดปะต่อกันเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้น

10. การประเมินผล (Evaluating) เป็นการประเมินความรู้ต่างๆ ที่ได้รับมาทั้งหมดและตั้งเป็นกฎเกณฑ์

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการคิดเชิงเหตุผลเริ่มจาก การคิดอย่างมีเป้าหมายและรู้ปัญหาที่ต้องการแก้ไขโดยนำข้อความรู้ต่าง ๆ มาประกอบการคิดโดยต้องพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความถูกต้องเชื่อถือได้และสามารถตั้งข้อสันนิษฐานให้ชัดเจนเพื่อที่จะนำข้อมูลมาใช้ในการคิดและตัดสินใจ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อการนำไปใช้แล้วจึงสรุปผลของการคิด

ดังนั้น จากการศึกษาความหมาย คุณลักษณะ และองค์ประกอบของการคิดเชิงเหตุผล จากนักวิชาการหลาย ๆ ท่านเกี่ยวกับการคิดเชิงเหตุผลข้างต้น ในการศึกษาครั้งนี้นำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดของการคิดเชิงเหตุผล ซึ่งได้ทำการประยุกต์จากกรอบแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) และ Renner and Stafford (1979) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) สามารถจำแนกข้อมูลได้โดยพิจารณาเปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างเพื่อจำแนกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นออกจากกัน

2) สามารถจำแนกประเภท (Classification) โดยพิจารณาเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ว่ามีอะไรเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร เพื่อนำมาสร้างเป็นกลุ่มหรือพวกขึ้น

3) สามารถหาความสัมพันธ์หรืออุปมาอุปไมย (Analogy) ซึ่งเป็นความสามารถด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยพิจารณาความเกี่ยวข้องที่เป็นเหตุและผลที่เชื่อมโยงกัน

4) สามารถสรุปอ้างอิง ในการรวบรวมสาเหตุหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ลงเป็นข้อยุติที่มีความหมายได้อย่างสมเหตุสมผลตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้

ซึ่งจากกรอบแนวคิดข้างต้น คณะผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดของการคิดเชิงเหตุผลมาเป็นพื้นฐานหนึ่งของหลักการในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยมไทย ในสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่องชีวิตกับสิ่งแวดล้อม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้นผู้เรียนจึงจำเป็นต้องใช้การคิดเชิงเหตุผลในการอธิบายและวิเคราะห์เพื่อหาผลที่เกิดขึ้นจากปัญหานั้นคืออะไร วิเคราะห์และเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาพร้อมอธิบายเหตุผล และการยกตัวอย่างการแก้ปัญหาที่ใกล้เคียงพร้อมวิเคราะห์และอธิบายเหตุผลของวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว เป็นการส่งเสริมในการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยม รวมทั้งการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพบริบทของผู้เรียน และส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในการน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งคุณธรรม และค่านิยมไปใช้ อันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. คุณธรรมและค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์

3.1 คุณธรรม 8 ประการ

3.1.1. ความหมายของคุณธรรม

จากการศึกษาเรื่องคุณธรรม ผู้ศึกษาค้นคว้าได้รวบรวมความหมายของคุณธรรม นักปราชญ์ นักการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความหมายไว้มากมายดังนี้

พระเทพวิสุทธิเมธี (เงื่อม อินทปัญโญ) (2517) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติของความเป็นที่ตั้งหรือประโยชน์แก่สันติภาพ หรือสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรม โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้น เหมาะสมกับที่เราต้องการ

มลิวลย์ บำรุงการ (2531) สรุปไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์ โดยผ่านประสบการณ์ที่ได้จากการสัมผัส ซึ่งแสดงออกมาจากการกระทำทางกาย วาจา และใจของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อตนเองหรือเป็นผลในการประพฤติปฏิบัติ และคิดในทางที่ถูกต้องดีงาม

ลัดดา เสนาวงษ์ (2532) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คือ ความดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคน และยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย

อำไพ สุจริตกุล (2532) ได้กล่าวว่า คุณธรรม คือ สิ่งที่สังคมยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ดีงามหรือควรทำในสิ่งที่ดีงาม เช่น ความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ ความซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นนาย การบริจาคช่วยเหลือให้แก่ผู้ที่ทุกข์ยากกว่า การทำหน้าที่ให้ดีที่สุดตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย การอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีปรองดองกัน

กรมสามัญศึกษา (2535) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่สังคมเห็นว่า ถูกต้องดีงาม เป็นความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์

सानนท์ ฉายเรืองโชติ (2544) ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพความดีทั้งหลาย ซึ่งฝังลึกอยู่ในจิตใจของบุคคลและเป็นการประพฤติปฏิบัติชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2551) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คือ ความดีงามที่อยู่ ในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความโอบอ้อม อารีมีน้ำใจ ความ پاکเพียรอุตสาหะ ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว ความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมในความเป็นผู้นำสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ทศนา แคมมณี (2546) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ 2 ประการดังนี้

1. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

2. คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม

อินตา ศิริวรรณ (2548) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า เป็นสภาพของคุณงามความดีภายในบุคคล ทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขชั้นสมบูรณ์ คือ ความสุขใจ ผลผลิตของความดีเป็นธรรมชาติที่กล่าวได้ว่า ทำดีได้ดี ใจที่เป็นสุข คือ ใจของคนดี คำว่าใจดี คือ ใจที่มีแต่ให้ ให้ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เข้าใจในคุณค่าความดี เป็นกฎเกณฑ์สากลที่เป็นที่ยอมรับตรงกันทุกชาติ ความดีจึงเป็นความไม่เบียดเบียน ทำร้าย ทำลายกัน ไม่ข่มเหงรังแกกัน

จากความหมายดังกล่าวมานั้น สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นลักษณะที่ดี ถูกต้อง เหมาะสมที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล เป็นแนวทางการปฏิบัติตนที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การมีคุณธรรม ที่ดีของบุคคลนั้น บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนดี เหมาะสมแสดงว่า เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม หรือคุณธรรมเกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรม หรือมีศีลธรรมที่ดี บุคคลที่มีคุณธรรม ก็คือคนที่ประพฤติตนเหมาะสมและอยู่ในหลักธรรมนั่นเอง ซึ่งเกิดจากการศึกษา ฝึกอบรมหรือปฏิบัติจนเคยชิน เกิดเป็นลักษณะนิสัย เป็นสิ่งที่ต้องมีประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

3.1.2 คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ

ปฏิรูปการศึกษากับคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ที่ควรปลูกฝัง ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาค้นโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุขโดย คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550) ประกอบด้วย

1. **ขยัน** คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้องควร ใฝ่หาความรู้ความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. **ประหยัด** คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

3. **ซื่อสัตย์** คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกสำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4. **มีวินัย** คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

5. สุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ผีกฝนจิตไม่ให้ชุ่มฉ่ำ มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจและสภาพแวดล้อมมีความโปร่งใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

7. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จ ลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ไม่มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

8. มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

จากนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการข้างต้น สถาบันการศึกษาจึงควรเร่งรัดนำไปปลูกฝังคุณธรรมพัฒนาให้กับเยาวชนของชาติ เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ก้าวสู่สังคมคุณธรรมนำความรู้ โดยขอความร่วมมือจาก สถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จสามารถนำไปสู่การปฏิบัติยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้นทุกฝ่ายจะต้องมีความตั้งใจ และ ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสังคมคุณธรรมนำความรู้ ชีวิตของคนในชาติ

ดังนั้นกล่าวโดยสรุป การศึกษาคั้งนี้ ได้นำคุณธรรม 8 ประการ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน โดยที่จะอาศัยเป็นพื้นฐานในการศึกษาในสภาพบริบทจริง เพื่อนำข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมของผู้เรียน โดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต มาเป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยมไทย ที่สามารถนำไปส่งเสริมคุณธรรมของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง พร้อมทั้งนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนา ที่สมดุล และยั่งยืน และพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน

3.2 ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ

3.2.1 ความหมายของค่านิยม

ได้มีผู้ให้ความหมาย หรือคำนิยามของค่านิยมไว้ในแง่มุมต่างๆหลายท่านด้วยกัน ซึ่งมีทั้งความหมายในเชิงปฏิบัติการ เชิงสังคมวิทยา และเชิงปรัชญา ดังนี้

โรคิช (Rokeach) ให้คำนิยามของค่านิยมว่า ค่านิยมเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีลักษณะยืนยงถาวร ซึ่งเป็นแนวทางในการประพฤติหรือเป้าหมายในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นชอบ สมควรที่จะยึดปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น (สุนทร โคมิน และสนิท สมัครการ, 2522)

สมพร เทพสิทธิ์ (2525) ให้ความหมายของ ค่านิยม ไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการปรารถนา

เกียรติศักดิ์ อิชยานันท์ (2527) ให้ความหมายไว้ว่า ค่านิยมเป็นความรู้สึกอย่างมีเหตุผลและมั่นคงถาวรในสิ่งที่เห็นว่ามีคุณค่าแก่ตนเองและสังคมและนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

พนัส หันนาคินท์ (2523) ให้ความหมายไว้ว่า ค่านิยม หมายถึง ความโน้มเอียงหรือแนวทางที่คนจะประพฤติตนไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่ตนเองได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตนและปฏิบัติตามแนวคิดนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยก็ชั่วระยะหนึ่ง ค่านิยมจึงมีความหมายถึง แนวคิดที่เกี่ยวกับความดีงามในความประพฤตินั้น ๆ ที่ศรัทธาหรือความเชื่อจึงไม่อาจเรียกว่า ค่านิยม จนกว่าจะได้รับการพิจารณาถึงผลที่ตามมาจากความประพฤติหรือการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบและมีการปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอแล้ว

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน (2518) ให้ความหมายไว้ว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่มีคนสนใจ ปรารถนาอยากจะได้อยากจะเป็น เป็นสิ่งที่บังคับให้ต้องปฏิบัติอีกนัยหนึ่ง ค่านิยมเป็นสิ่งที่คนบูชา ยกย่องมีความสุขที่ได้เห็น ได้ฟัง และได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมจึงเป็นวิธีการจัดรูปแบบความประพฤติที่มีความหมายต่อบุคคล และเป็นแบบฉบับของความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของบุคคลในสังคม

กิติมา ปรีดีติลล (2520) ให้ความหมายไว้ว่า ค่านิยม หมายถึง การนิยมชมชอบหรือการตีค่าในสิ่งใด สิ่งหนึ่ง โดยพิจารณาจากคุณลักษณะของสิ่งนั้นในเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา จริยศาสตร์ วิชาการ และสุนทรียภาพ เมื่อบุคคลพิจารณาและตัดสินใจแล้วก็ยึดถือตามลักษณะนั้นต่อไป

พัทยา สายหู (2516) ได้อธิบาย ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่ยึดถือเป็นประจำไว้ช่วยตัดสินใจในการเลือก ตราบไตที่มนุษย์ยังมีความจำเป็นที่ต้องเลือกในการกระทำอยู่ มนุษย์จะต้องอาศัยคุณค่า หรือค่านิยมประจำตัวเป็นเครื่องกำหนด แม้แต่สิ่งที่เคยกระทำจนเป็นนิสัย

ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2518) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ค่านิยม หมายถึง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งคิดว่ามีคุณค่า จึงยอมปฏิบัติตามและหวงแหนไว้ระยะหนึ่ง ค่านิยมมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคม

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520) อธิบายว่าค่านิยมมาจากภาษาอังกฤษ คือ “Value” ค่านี้อาจมีความหมายหลายอย่าง ได้แก่ ความรู้สึก ยกย่อง รังเกียจ อาย หรือใคร่หวาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความคิดหรือความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด คือค่านิยมของผู้คิดและผู้รู้สึก

สมาน ชาลีเครือ (2523) ได้ให้ความหมายไว้ว่าค่านิยมคือ ตัวกำหนดพฤติกรรมทางสังคม และวิถีชีวิตบุคคลในสังคม ทั้งนี้ค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคลถือว่าเป็นสิ่งที่บังคับต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนยกย่องบูชา ค่านิยมไม่ได้เป็นเรื่องของถูกหรือผิด แต่ยังรวมถึงเงื่อนไขต่างๆที่เป็น เครื่องนำพฤติกรรมในวิถีชีวิตของคนเรามากด้วย

Garforth (1965) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง เครื่องบ่งชี้ให้เห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเลือกหรือชอบมากกว่าสิ่งอื่น ค่านิยมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่การเลือก เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุ ได้แก่ เงิน รถยนต์ และหนังสือ ค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรม ได้แก่ ความสุภาพ ความเมตตา กรุณา ความจงรักภักดี ค่านิยมเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา ได้แก่ การอดกลั้น และการทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส นอกจากนี้ยังมีค่านิยมที่เกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ มาก

Crutchfield (1969) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง ความเชื่อว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เป็นสิ่งที่ดี และสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาหรือสิ่งที่ไม่ดี ค่านิยมจะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของสังคม เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมยึดถือร่วมกันอย่างกว้างขวาง บุคคลโดยยอมรับค่านิยมใดเป็นของตน ค่านิยมนั้นก็จะเป็นเป้าหมายชีวิตของบุคคลนั้น

จากความหมายของค่านิยมที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ค่านิยมมีความหมายที่แตกต่างกัน สามารถสรุปได้ว่า ค่านิยมหมายถึงแนวคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ความต้องการ และคุณลักษณะภายในจิตใจ รวมทั้งการกระทำที่บุคคลแต่ละคนนิยมยึดมั่นว่ามีคุณค่าแก่ตนเองหรือสังคมและพึงพอใจที่จะนำไปปฏิบัติตาม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสำหรับตนเองหรือสังคม ค่านิยมยังเป็นแรงจูงใจ หรือสิ่งที่ช่วยชีวิตของบุคคลนั้นอีกด้วย

3.2.2 ความสำคัญของค่านิยม

ในสังคมมนุษย์มีความเชื่อว่า ค่านิยมมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ค่านิยมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่บุคคลและสังคมพึงยึดถือและนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ (เกียรติศักดิ์ อิชยานันท์, 2527) ซึ่งพนัส หันนาคินทร์ (2523) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของค่านิยมไว้ว่า ค่านิยมเป็นส่วนประกอบสำคัญที่บ่งชี้ว่า จะประพฤติปฏิบัติอย่างไรต่อตนเองและสังคม การเลือกกระทำของแต่ละคนนั้น ขึ้นอยู่กับค่านิยมที่ยึดถือเป็นสำคัญ เพราะค่านิยมเป็นหลักการรับรู้ การตัดสินใจและการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมของบุคคล (พนัส หันนาคินทร์, 2526) วีระ บำรุงรักษ์ (2527) ได้ให้ความเห็นว่า ค่านิยมมีความสำคัญในชีวิตเพราะค่านิยมเป็นหลักเบื้องต้นในการตัดสินใจและเลือกทางเดิน ถ้ามนุษย์จะทำอะไร เขาต้องเลือกเสียก่อน และเมื่อได้เลือกแล้วจึงแสดงออกเป็นพฤติกรรม และวีระ บุญยะกาญจน์ (2521) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ค่านิยมเป็นส่วนที่สำคัญมากในด้านการบำรุงวัฒนธรรมทางจิตใจของประชาชนในแต่ละสังคม ค่านิยมจะเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาเมื่อมีการพัฒนาสังคม หลายคนมัก

เข้าใจว่า เมื่อสังคมมีการพัฒนาทางด้านวัตถุมากเท่าไร จะมีผลทำให้ค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่พึงปรารถนามากขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้ อานนท์ อาภาภิรมย์ (2527) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของค่านิยมว่าพลังอำนาจแห่งชาติจะมั่นคงเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในชาติ ซึ่งย่อมจะประพฤติกฎและปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนยอมรับนับถืออยู่ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สังคมจะก้าวไปข้างหน้าหรือเสื่อมไปในทิศทางใดขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนในสังคมเป็นสำคัญเพราะฉะนั้นการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องและเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นในสังคม

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ค่านิยมมีความสำคัญมากต่อบุคคลและสังคม ในแง่ของตัวบุคคลนั้น ค่านิยมมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตเพราะเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรม ทำให้บุคคลแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่แตกต่างกัน เป็นผลสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะและความประพฤติอีกด้วย ส่วนในแง่ของสังคมนั้น ค่านิยมจะมีผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม หากสังคมมีค่านิยม ที่เหมาะสมและถูกต้อง เช่นความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความประหยัดอดออม ความมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามคุณธรรมศาสนา มีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ สังคมนั้นย่อมเจริญก้าวหน้า

3.2.3 ประเภทของค่านิยม

โรคิช (Rokeach) แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภทคือ (สุนทรী โคมิน และสนิท สมักรการ, 2522)

1. ค่านิยมที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เรียกว่า ค่านิยมวิถีปฏิบัติ เช่น ความรัก ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความสนุกสนาน ความกล้าหาญ
2. ค่านิยมที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เรียกว่าค่านิยมจุดมุ่งหมายปลายทาง เช่น ความรักชาติ เสรีภาพ และความเสมอภาค

สาโรช บัวศรี (2524) ได้กล่าวว่าการแบ่งค่านิยมทำได้หลายวิธี แล้วแต่ผู้แบ่งจะยึดอะไรไม่มีพื้นฐาน ไม่มีการแบ่งตายตัว ถ้าผู้แบ่งยึดถือพระผู้เป็นเจ้าหรือพระศาสดาเป็นหลักสำคัญ ก็อาจจะแบ่งค่านิยมออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. ค่านิยมที่เป็นศีลธรรม (Morality) ซึ่งหมายถึงค่านิยมที่เป็นศีลและธรรม โดยเฉพาะหรือได้แก่ Moral และ Ethical values โดยเฉพาะซึ่งถือเอาว่าพระศาสดาหรือพระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดไว้ให้แล้ว
2. ค่านิยมที่เป็นข้อตกลง (Convention) ซึ่งหมายถึงค่านิยมที่ประชาชนได้ตกลงเห็นชอบ กำหนดขึ้นกันเอง ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมตามยุคตามสมัย อันได้แก่ ธรรมเนียมประเพณี อุดมการณ์ วินัย กฎหมาย เป็นต้น

แต่ถ้ายึดเอาอาชีพ (Profession) เป็นหลักสำคัญก็อาจจะแบ่งค่านิยมได้เป็น 2 ประเภทเช่นกันคือ

1. ค่านิยมพื้นฐาน (Basic values) ประกอบด้วยค่านิยมดังต่อไปนี้

- 1.1 คีลธรรม (Moral values)
- 1.2 คุณธรรม (Ethical values)
- 1.3 ธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม (Cultural values)
- 1.4 กฎหมาย (Legal values)
2. ค่านิยมประเภทวิชาชีพ (Professional values) ประกอบด้วยค่านิยมดังต่อไปนี้
 - 2.1 อุทมการณ์ประจำวิชาชีพของตน
 - 2.2 วินัยประจำวิชาชีพของตน
 - 2.3 มารยาทประจำวิชาชีพของตน
 - 2.4 พระราชบัญญัติประจำวิชาชีพของตน

เอกวิทย์ ณ กลาง (2515) ได้แบ่งค่านิยมไว้ 3 ประเภท ดังต่อไปนี้ คือ

1. ค่านิยมรวม (Cultural universal) เป็นสิ่งที่ทุกคนยึดถือตรงกันเป็นสากลใครทำผิดถือว่าผิดเหล่า ถูกเพ่งเล็ง
2. ค่านิยมจำเพาะ (Cultural specialty) เป็นสิ่งที่คนกลุ่มน้อยบางกลุ่มในสังคมใหญ่ยอมรับเชื่อถือเฉพาะคนกลุ่มน้อย
3. ค่านิยมที่เป็นทางเลือก (Cultural alternative) เป็นค่านิยมที่เป็นทางเลือกหรือทางเลือก ซึ่งสัมพันธ์กับค่านิยมที่เป็นสากล

พัทยา สายหู (2516) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. ค่านิยมส่วนตัวหรือเฉพาะบุคคล (Personal values) เช่น การพึ่งตนเอง การถือประโยชน์ส่วนตัว เป็นต้น
2. ค่านิยมของกลุ่มหรือเฉพาะกลุ่ม (Groups values) เช่น การประสานประโยชน์กับกลุ่ม การเคารพतिकกลุ่ม เป็นต้น
3. ค่านิยมของคนในสังคมหรือค่านิยมรวม (Societal values) เช่น การรักษาระเบียบวินัย การเคารพรักผู้อื่น ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

เต็มสิริ บุญยสิงห์ (2526) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ค่านิยมทางบวก เป็นค่านิยมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม
2. ค่านิยมทางลบ เป็นค่านิยมที่นำความเสื่อมเสียและความเสียหายมาสู่ผู้ปฏิบัติและส่วนรวม

สมพร เทพสิทธา (2525) ได้แบ่งค่านิยมตามลักษณะของการประพฤติปฏิบัติออกได้เป็น 2 ประเภทดังต่อไปนี้ คือ

1. ค่านิยมที่พึงประสงค์ ค่านิยมที่ทำให้เกิดความสุข ความเจริญของบุคคลและสังคม เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น
2. ค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ เป็นค่านิยมที่ขัดกับหลักธรรมศาสนา เช่น การทุจริต คดโกง หรือค่านิยมที่ว่าลูกผู้ชายต้องตีเมียเถลไถม เป็นต้น

เสถียรพงษ์ วรรณปก มีความเห็นสอดคล้องกับ สมพร เทพสิทธิ โดยแบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท เช่น (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2527) คือ

1. ค่านิยมในแง่ลบ หมายถึง การยึดถือหรือการปฏิบัติไม่ดี หรือไม่ถูกไม่ควร ซึ่งมีลักษณะเห็นชัด 2 ประการคือ

1.1 เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับคุณธรรม คุณธรรมในที่นี้หมายถึง คุณธรรมสากลหรือคุณธรรมทางศาสนา ซึ่งมีมนุษย์ส่วนใหญ่เห็นร่วมกันว่าเป็นความดี เป็นแบบฉบับที่ควรประพฤติเพื่อความสงบสุขของสังคม

1.2 การยึดถือคุณธรรมผิด ๆ ทั้งในสาระและรูปแบบ สาระ หมายถึง แก่นหรือเนื้อแท้ของหลักธรรมส่วนรูปแบบ คือ โครงสร้างให้เนื้อหานั้นเกาะยึด ตลอดจนถึงเปลือกนอกที่หุ้มสาระนั้นให้คงอยู่

2. ค่านิยมในแง่บวก หมายถึง ค่านิยมในด้านดีซึ่งก็คือ คุณธรรมนั่นเอง ค่านิยมด้านนี้เป็นสิ่งที่ควรสนับสนุนและปลูกฝังให้แก่อนุชนรุ่นหลังของชาติให้มากที่สุด

3.2.4 ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศค่านิยมที่คนไทยควรมีไว้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต 5 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549)

- 1) พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร
- 2) ประหยัดและออม
- 3) มีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย
- 4) ปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา
- 5) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

พร้อมกับการประกาศดังกล่าวนี้ ก็ได้ให้แนวทางการปฏิบัติตนตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการไว้ดังนี้

1. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ
 - 1.1 ศึกษาหาความรู้อยู่เป็นเนืองนิตย์
 - 1.2 ฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถของตนให้เต็มที่และชำนาญ
 - 1.3 ใช้ความรู้ความสามารถของตนให้เต็มที่ ก่อนจะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น
 - 1.4 มีความเข้มแข็งอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและปัญหาทั้งปวง
 - 1.5 ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
 - 1.6 คิดชอบ ทำชอบ และแก้ปัญหาได้
 - 1.7 ขวนขวายประกอบอาชีพสุจริตโดยไม่เลือกงาน
 - 1.8 รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ต่อหน้าที่และการกระทำ
 - 1.9 ปฏิบัติงานให้สำเร็จเรียบร้อยไม่คั่งค้าง
2. ประหยัดและออม

- 2.1 ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย
 - 2.2 มีความพอดีในการบริโภค
 - 2.3 ใช้ทรัพยากรและเวลาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด
 - 2.4 คำนึงฐานะและเศรษฐกิจ คิดก่อนจ่ายเท่าที่จำเป็น
 - 2.5 ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย หรือตระหนี่ถี่เหนียวเกินไป
 - 2.6 จัดงานพิธีต่าง ๆ โดยใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น
 - 2.7 เพิ่มพูนทรัพย์ด้วยการเก็บและนำไปทำให้เกิดประโยชน์
 - 2.8 รู้จักใช้ ดูแลรักษา และบูรณะทรัพย์ทั้งของตนและของส่วนรวม
 - 2.9 วางแผนใช้จ่ายให้รอบคอบ มีสัดส่วน และออมไว้บ้างตามสมควร
3. มีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย
- 3.1 รักษาความสะอาดบ้านเมือง ที่อยู่อาศัย และสาธารณสถาน
 - 3.2 ช่วยกันรักษาและไม่ทำลายสาธารณะสมบัติ และสิ่งแวดล้อม
 - 3.3 รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ และละเว้นการใช้อิทธิทธิ
 - 3.4 รับบริการและให้บริการตามลำดับก่อนหลัง
 - 3.5 สนับสนุนและส่งเสริมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย
 - 3.6 ไม่แก้ไขปัญหาด้วยวิธีรุนแรงหรือไม่ชอบด้วยระเบียบวินัยและกฎหมาย
 - 3.7 มีมารยาทในการขับขี่ยานพาหนะ ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรและช่วยดูแลรักษาทางสัญจรไปมา
 - 3.8 ทำหน้าที่พลเมืองดีโดยแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ เมื่อรู้เห็นการกระทำผิดระเบียบวินัยและกฎหมาย
 - 3.9 รับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบวินัยและกฎหมายในฐานะเจ้าหน้าที่
4. ปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา
- 4.1 ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อคนและสัตว์
 - 4.2 มีเมตตากรุณา
 - 4.3 ไม่เห็นแก่ได้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
 - 4.4 ไม่พูดปด ไม่ยุยง ให้แตกร้าง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเหลวไหล
 - 4.5 มีความประพฤติดี ในความสัมพันธ์ทางครอบครัวและทางเพศ
 - 4.6 เว้นสิ่งเสพติดมีสติสัมปชัญญะ
 - 4.7 มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำ
 - 4.8 มีความอดทนอดกลั้น
 - 4.9 มีความกตัญญูกตเวที
 - 4.10 มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่น้อราษฎ์บังหลวง

4.11 ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใส

4.12 เชื้อกฎแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

5. รักษา ศาสน กษัตริย์

5.1 สถาบันชาติ

5.1.1 ศึกษาให้เข้าใจประวัติและการดำรงอยู่ของชาติ

5.1.2 สอดส่องป้องกันภัยและแก้ไขความเสียหายที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของสถาบันชาติ

5.1.3 ป้องกันและรักษาผลประโยชน์ของชาติ

5.1.4 ส่งเสริมและรักเกียรติของชาติ

5.1.5 สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ

5.1.6 เสียสละประโยชน์ส่วนตนและแม้ชีวิตเพื่อประเทศชาติ

5.1.7 ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี ด้วยการรับราชการทหาร ประกอบอาชีพสุจริต และเสียสละภาษีอากรเพื่อพัฒนาประเทศ

5.1.8 ยกย่องให้เกียรติผู้ที่ทำหน้าที่ป้องกันและเสียสละเพื่อประเทศชาติ

5.1.9 ปฏิบัติตามคติพจน์ที่ว่า “การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ”

5.2 สถาบันศาสนา

5.2.1 ศึกษาศาสนา ให้มีความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง

5.2.2 ปลุกความเชื่อความเลื่อมใสศาสนาด้วยปัญญา

5.2.3 ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาในชีวิตประจำวัน

5.2.4 สอดส่องป้องกันภัย และแก้ไขความเสียหายที่กระทบกระเทือนความมั่นคงของสถาบันศาสนา

5.2.5 ช่วยกันส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา

5.2.6 ไม่ทำลายปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และศิลปกรรมทางศาสนา

5.2.7 เผยแพร่ความรู้และปฏิบัติตามหลักศาสนา

5.2.8 เคารพเทีตุนศาสนา และไม่กระทำการใด ๆ ในทางดูหมิ่นเหยียดหยาม

5.2.9 สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้นับถือศาสนา ต่าง ๆ

5.3 สถาบันพระมหากษัตริย์

5.3.1 ศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

5.3.2 รักษาและส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5.3.3 สอดส่องป้องกันภัย และแก้ไขความเสียหายที่กระทบกระเทือนความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์

5.3.4 แสดงความจงรักภักดี เทีตุนพระเกียรติและเผยแพร่พระราชกรณียกิจ

5.3.5 ร่วมกันประกอบความดีเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลโดยเฉพาะในวันสำคัญเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ เกียรติศักดิ์ อิชยานันท์ (2527) ได้จำแนกโดยอีกหลักเกณฑ์หนึ่ง ดังนี้

1. ค่านิยมเกี่ยวกับตนเอง ได้แก่ ค่านิยมการพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ค่านิยมการประหยัดอดออม

2. ค่านิยมเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ ค่านิยมความประพฤติระเบียบวินัย การเคารพกฎหมาย และค่านิยมการประหยัดอดออม

3. ค่านิยมเกี่ยวกับชาติ ได้แก่ ค่านิยมรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หรือสามารถแบ่งออกเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ค่านิยมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ค่านิยมการพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ และค่านิยมการประหยัดอดออม

2) ค่านิยมด้านสังคม ได้แก่ ค่านิยมความมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย และค่านิยมการปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

4. ค่านิยมด้านการเมือง และการปกครอง ได้แก่ ค่านิยมความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ ได้นำค่านิยมไทย 5 ประการ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาในบริบทสภาพจริง เพื่อนำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับค่านิยมไทยของผู้เรียน รวมทั้งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความตระหนักในคุณธรรม พร้อมทั้งสร้างค่านิยมไทย ให้เป็นบุคคลที่สามารถพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร ประหยัดและอดออม มีระเบียบวินัย และกฎหมาย ปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา และรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มาเป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม และค่านิยมไทย ที่สามารถนำไปส่งเสริมค่านิยมไทยของผู้เรียน และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ภูมิปัญญาไทย

มรดกทางปัญญาของสังคมไทย คือ ภูมิปัญญาไทยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ภูมิปัญญาระดับชาติ และภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่น ภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย องค์ความรู้ประกอบขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง เป็นแบบองค์รวมไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

4.1 ความหมายของภูมิปัญญาไทย

ได้มีผู้ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาไทย” มีรายละเอียด ดังนี้

อังกูล สมคະเนย์ (2535) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย คือ มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของคนไทย ที่ผ่านการเลือกสรรเรียนรู้ ประยุกต์ พัฒนาและได้สั่งสม สืบทอดทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทางอ้อมเป็นการเรียนรู้จากบรรพบุรุษแล้วสามารถนำมาใช้แก้ปัญหา ดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างสงบสุข มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย สามารถประสานความรู้ใหม่ ๆ ที่มีลักษณะสากล และลักษณะเฉพาะของไทยเอง

ชลธิรา สัตยวิวัฒนา (2542) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย คือ ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม ถ่ายทอด กลั่นกรองกันมายาวนาน ที่มีมาหลากหลาย ไร้เอกภาพ ความรู้ อาจจะไม่ได้ออกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็น เอกลักษณ์ (Identity)

ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2543) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน คือ องค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์และวิถีของชาวบ้าน

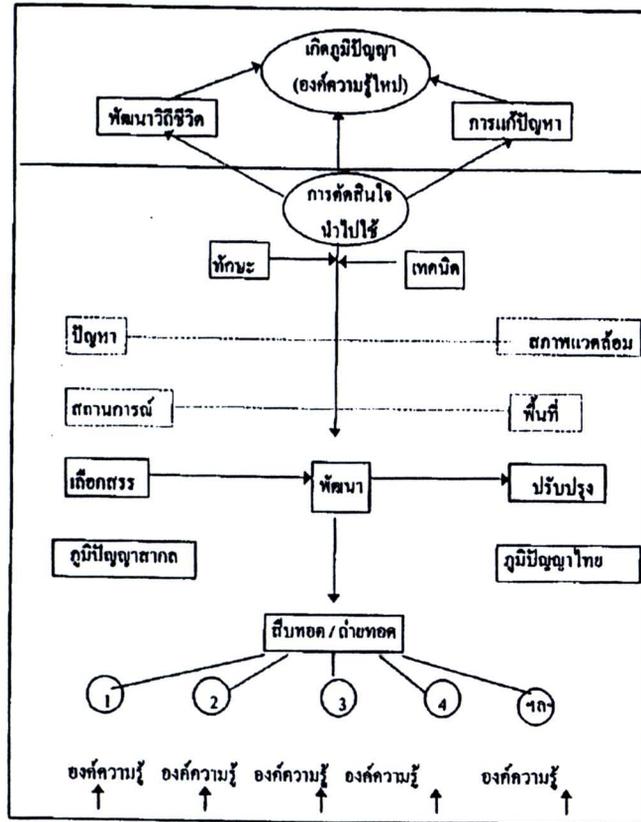
ประเวศ วะสี (2544) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย กับการศึกษาวัฒนธรรมมันจะผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

สุจารี จันทรสข (2545) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ วิธีการปฏิบัติ ซึ่งชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ แนวทางการแก้ปัญหา แต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์ แต่ละสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นองค์ความรู้ เกิดจากการสะสม ถ่ายทอดประสบการณ์จากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา ที่เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงานจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเสริมสร้างความสามารถทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข

4.2 ลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยมีกระบวนการที่เกิดจาก การสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญ ที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา หรือองค์ความรู้ใหม่ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด (นันทสาร สีสลับ และคณะ, 2542) ซึ่งแสดงได้ดังภาพ

ภาพที่ 2.6 กระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญา (นันทสาร สีสลับ และคณะ, 2542)

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาไทย (เหม ทองชัย, 2542) มีดังนี้คือ

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น ๆ
3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
5. รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นขึ้นเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และระดับสติปัญญาของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น เป็นผลให้มีความรู้อย่างหลากหลาย

4.3 ลักษณะของของภูมิปัญญาไทย

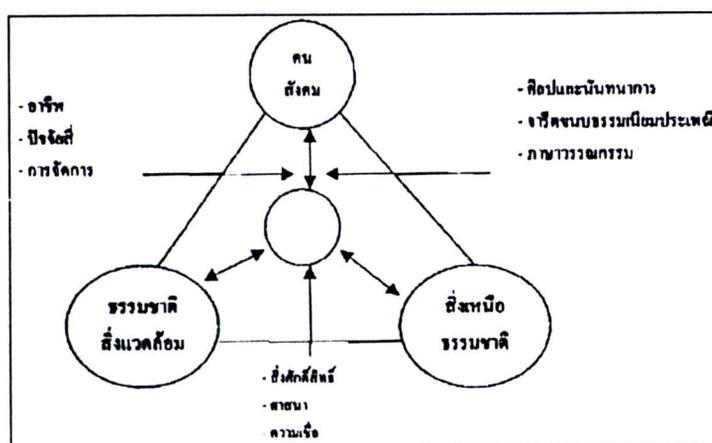
ลักษณะของภูมิปัญญาไทยจะมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญร่วมกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ (สามารถ จันทรสุรีย์, 2534) ได้แก่

1. ลักษณะที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน

2. ลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน

3. ลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกันที่มีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนได้ ดังภาพ

ภาพที่ 2.7 ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย (สามารถ จันทรสุรีย์, 2534)

จากภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของภูมิปัญญา ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพด้านต่างๆ

รวมถึงภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ ด้วย

และภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น

ดังนั้น ลักษณะของภูมิปัญญาไทยโดยสรุป (สามารถ จันทรสุรีย์, 2534; ประเวศ วะสี, 2534 และเหม ทองชัย, 2542) มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ

6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคม

4.4 ประเภทของภูมิปัญญาไทย

เนื่องจากลักษณะเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการผสมผสานกลมกลืนและเชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด ดังนั้นจึงมีผู้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้แตกต่างกัน (นิคม ชมพุดวง, 2545) ดังต่อไปนี้

1. ประเภทที่ 1 คติ ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้

คติ ความคิด ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และพรหมณ์ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยจึงก่อให้เกิดความเชื่อแบบผี พรหมณ์ และพุทธ ซึ่งส่วนผสมผสานของความเชื่อเหล่านี้จะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของแต่ละบุคคลในแต่ละท้องถิ่นความเชื่อดั้งเดิมนั้นเกิดขึ้น สืบทอด และพัฒนาการมานานซึ่งเป็นผลมาจากการพึ่งพา และให้คุณค่ากับธรรมชาติ การให้ความเคารพในสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสอนมาและถ่ายทอดให้ดังจะพบได้ในชุมชน เช่น ชุมชนภูเขาจะมีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าเขา เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ในที่ราบจะมีความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่พระภูมินา การสู่ขวัญ การให้ความเคารพแก่แม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามริมน้ำริมทะเลมักจะเชื่อในเรื่องของแม่ย่านางเรือ เป็นต้น

2. ประเภทที่ 2 ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งผลก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตนั้นๆ เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มหรือท้องถิ่นนั้นๆ

3. ประเภทที่ 3 การประกอบอาชีพในท้องถิ่น

ในอดีตวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมชาติ ทำมาหากินเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการกระทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรือมีอิทธิพล แต่ในปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศเพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรม เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการ

ผลิตเพื่อการค้า ระบบการผลิตยึดกับธุรกิจภายนอก เมื่อระบบธุรกิจภายนอกล้มเหลว ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้

4. ประเภทที่ 4 แนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

อันเนื่องมาจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงเป็นผลให้สภาพการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดการนำแนวคิด ความรู้ และวิทยาการที่เคยปฏิบัติกันมาผสมผสานกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ หรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัว และท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งนับได้ว่าบุคคลเหล่านี้เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคมได้อย่างดีเยี่ยม

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการแบ่งที่แตกต่างกันออกไป ทั้งทางด้านที่แบ่งตามจุดมุ่งหมายการเกิด หลักการปฏิบัติ และลักษณะการเกิดภูมิปัญญา

4.5 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญ และมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญต่อสังคมหลายประการสรุปได้ ดังนี้

1. ทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเองและสามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
2. ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณีในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก
3. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไทยได้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย
4. ใช้ในการกำหนดแนวทางการทำงานของกลุ่มบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ให้สอดคล้องและผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน
5. ทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น รักและภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของแต่ละสังคม อีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวยความสะดวกในการทำงาน เพื่อพัฒนาชนบทของกลุ่มบุคคลเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทางภาครัฐบาลและเอกชน โดยใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางการทำงานให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตชาวบ้านขึ้น

4.6 การถ่ายทอดของภูมิปัญญาไทย

สิ่งที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเป็นประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนกลั่นกรองจากชีวิตเอาไว้ มีบุคคลหรือชาวบ้านรุ่นต่อมาสืบทอดและส่งผ่านให้กับชาวบ้านรุ่นหลัง โดยมีสถาบันต่าง ๆ เป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาเหล่านั้นไว้และมีวิธีการถ่ายทอด ดังนี้

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การที่ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของคนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อดำรงชีพมาโดยตลอดและยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อผีสงต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน (สามารถ จันทรสุรีย์, 2534) ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก

เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ได้แก่ การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ การเล่นปริศนาทายคำ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรมการถ่ายทอดต้องเป็นวิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรถ้า

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้ว และเป็นวันที่ทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่นจะมีขั้นตอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอด เชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ ๆ อาจจะได้ 2 แบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ส่วนแบบเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกหรือเขียนใส่ใบลาน หรือสมุดข่อย เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาเล่าเรียนสืบทอดมาวิธีหนึ่ง

ส่วนในปัจจุบันในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งมีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารนั้นก็มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขาวิชาไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอื่น ๆ จะทำให้เกิดเลือกสรรตามความต้องการของผู้ใช้งาน

4.7 รูปแบบการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ คือ

1. การพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ โดยนำภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน เน้นกิจกรรมชุมชนเป็นสื่อเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ โดยนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ คือ

1. การพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ โดยนำภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน เน้นกิจกรรมชุมชนเป็นสื่อเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ โดยนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้อีก 2 รูปแบบ คือ

ร่วมกับโรงเรียนตั้งแต่การกำหนดนโยบาย/หลักสูตร จัดการเรียนรู้ ตลอดจนติดตามและประเมินผล

2. การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของโรงเรียนเป็นการนำเนื้อหาและวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนในโรงเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ การเรียนแบบนี้ต้องสำรวจความต้องการและศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา ด้านเนื้อหา ผู้สอนและผลกระทบต่อชุมชนด้วย

สรุปได้ว่า การนำภูมิปัญญาไทยมาจัดการเรียนรู้ได้รับการส่งเสริมระดับชาติดังกล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้มาจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในชุมชน และแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนนั้น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพชีวิตของคนไทย ความสงบสุขของทุกคนได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว ไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยทรัพยากรและปัจจัยคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นแหล่งความรู้นำสู่คุณภาพของคน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงได้นำหลักการของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อน้อมนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1) งานวิจัยต่างประเทศ

มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New economics foundation, 2006) ได้ศึกษาดัชนีในการชี้วัดความสุขและเสนอผลการจัดอันดับประเทศที่มีความสุขในการอาศัยอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติพร้อมกับความกินดีอยู่ดีตามดัชนีชี้วัดคือ สภาพความเป็นอยู่ ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ความพอใจในการมีชีวิตอยู่ ความคาดหวังที่เป็นไปได้ในชีวิต มีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เหมาะสมกับจำนวนประชากร และอัตราปริมาณการบริโภคพลังงาน ผลพบว่าประเทศวานูวาตู มีผลิตภาพที่แสดงถึงความสำเร็จในการดูแลประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ตามสภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยประชาชนพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ของตนตามสภาพ ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม พอใจในสิ่งที่เป็นอยู่ไม่บริโภคนิยม และมีความหวังดีต่อกันและกันในชุมชน มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ได้เสนอว่าการมีความสุขระดับประเทศนั้นต้องกำจัดความยากจนให้หมดก่อน สนับสนุนการดำเนินชีวิตปกติอย่างรู้คุณค่าและกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากรและจัดการกับทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม

ฟิลกริม (Pilgrim, 2006) ได้ศึกษาภาคส่วนของวัฒนธรรมในด้านความรู้เชิงนิเวศวิทยาท้องถิ่น โดยมีแนวคิดว่าเป็นเวลาหลายสิบปี นับตั้งแต่ การเกิดยุคอุตสาหกรรม ประชากรโดยเฉพาะในประเทศโลกตะวันตก มีการพึ่งพา และผูกพันกับแผ่นดินท้องถิ่นลดลงเรื่อยๆ ทำให้หนทางความรู้แบบดั้งเดิมไปด้วย จึงได้ศึกษาการแปรเปลี่ยนทั้งภายใน และระหว่างวัฒนธรรมในด้านความรู้โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพึ่งพาทรัพยากรภายในชุมชน ในสหราชอาณาจักร อินเดีย และอินโดนีเซีย พบว่า ระดับความรู้เชิงนิเวศวิทยาลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง และการพึ่งพาทรัพยากรอยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่การพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนลดลง และความรู้เชิงนิเวศวิทยาของผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นผลของบทบาททางสังคมและกิจกรรมประจำวัน ซึ่งรูปแบบการเลือกดำเนินชีวิตเป็นตัวทำนายที่สำคัญของความรู้ที่ปรากฏมีส่วนให้เข้าใจอนาคตของฐานความรู้ เชิงนิเวศทั่วโลกและการกระทำที่อาจจะใช้ป้องกันการล่มสลายในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไปอีก

ปิยะภรณ์ ทาจิน (Piyapom, 2005) ได้วิจัยการดำเนินงานเพื่อการเรียนรู้ และผลกระทบต่อชุมชนชนบท: กรณีศึกษาประเทศไทย โดยมีแนวคิดว่าการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเป็นการให้ การศึกษาอย่างหนึ่ง ซึ่งมุ่งส่งเสริมผู้เรียนให้หาความรู้ และทักษะใหม่ องค์กรทั้งของรัฐและเอกชนไทยมีการลงทุนในการให้การศึกษาเทศนี้อย่างมาก อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยน้อยมากที่ศึกษาผลกระทบจากการดำเนินงานเพื่อการเรียนรู้มีต่อชุมชนชนบทของไทย จุดมุ่งหมายของงานวิจัยเรื่องนี้ เพื่อศึกษาผลกระทบของการดำเนินงานเพื่อการศึกษาต่อชุมชนชนบทในประเทศไทยในการบรรลุจุดมุ่งหมายนี้จึงตั้งจุดมุ่งหมายไว้ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ส่งผลต่อการพัฒนาต้นทุนมนุษย์ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อการเรียนรู้ส่งผลต่อการพัฒนาต้นทุนมนุษย์ในผู้ไม่มีส่วนร่วม 3) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ สร้างต้นทุนทางสังคมภายในแต่ละชุมชน และ 4) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สร้างต้นทุนสังคมข้ามชุมชน วิธีการที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือรูปแบบชุมชนยั่งยืนของฟลอรา ซึ่งเป็นกรอบในการวิเคราะห์เพื่ออธิบายผลกระทบของการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ชุมชนชนบทของไทยสามแห่งถูกเลือกมาศึกษาผลกระทบ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตผู้มีส่วนร่วมและการศึกษาเอกสารผลการวิจัยเชิงวัฏจักร แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานเพื่อเรียนรู้ได้พัฒนาต้นทุนมนุษย์ทั้งในผู้มีส่วนร่วมและผู้ไม่มีส่วนร่วม ซึ่งได้เรียนรู้วิถีปฏิบัติใหม่และได้ใช้วิถีปฏิบัติใหม่นี้แก้ปัญหาของตนเองครอบครัว และชุมชน และส่งผลต่อความผาสุกของครอบครัว และชุมชนไทยทั่วไป ในขณะนี้การพัฒนาต้นทุนมนุษย์ของผู้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ได้นำไปสู่การพัฒนาต้นทุนทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และทรัพยากรกับผู้ไม่มีส่วนร่วม กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะ ส่งผลต่อการสร้างสถาบันขึ้นในชุมชน สถาบันได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนต้นทุนมนุษย์ สังคม

และทางการเงิน และการปรับปรุงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและส่วนตัวอย่างยั่งยืน นอกจากนั้น ผลการศึกษาเชิงวิจักษ์ยังแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้ทั้งของผู้มีส่วนร่วมและผู้ไม่มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ได้พัฒนาเอกลักษณ์ใหม่ที่สัมพันธ์กับป่าไม้การเกษตร (ในสองกรณีศึกษา) และการจัดการป่าชุมชน (หนึ่งกรณีศึกษา) เมื่อได้เรียนรู้และได้ประยุกต์ใช้ความรู้และพัฒนา เอกลักษณ์ไม่ได้ทำให้เกิดความผูกพันต่อกัน โดยความต้องการในการแลกเปลี่ยนปัญหา ประสบการณ์ การรู้แจ้ง เครื่องมือและการปฏิบัติที่ดีที่สุด ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนา กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกัน และตัดสินใจเรียนรู้และทำงานด้วยกันในการแก้ปัญหาชุมชน เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ดี (ความผาสุก) ของชุมชนโดยรวมจากการสร้างและมีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้วิธีต่าง ๆ แต่ละชุมชนจึงกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ยิ่งไปกว่านั้น การมีส่วนร่วมในการดูงานเพื่อการเรียนรู้ส่งผลต่อการสร้างเครือข่ายข้ามชุมชน และเครือข่ายข้ามชุมชนได้นำมาใช้ขับเคลื่อนต้นทุนมนุษย์ ชุมชนและการเงิน เพื่อส่งเสริมชีวิตของผู้มีส่วนร่วมและสมาชิกชุมชนอื่น ๆ และชีวิตของชุมชนในที่สุด

2) งานวิจัยในประเทศ

ชาญชัยณรงค์ ทรงศาศรี (2552) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้หลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า

1. องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวชุมชนชนบท ได้แก่ ความพอเพียงตามสภาพทางเศรษฐกิจ ต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ ความผูกพันต่อประโยชน์ส่วนรวม ความต้องการพัฒนาให้เป็นชุมชนตัวอย่าง ความศรัทธาในผู้นำ และการปฏิบัติตามคำเชิญชวนของเพื่อนบ้าน

2. ชาวชุมชนชนบทมีการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อมศึกษา และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมและรายด้านทุกด้าน ได้แก่ ความตระหนัก ความรู้ เจตคติ ทักษะ การประเมินผล การร่วมเรียนรู้ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม อยู่ในระดับมาก ส่วนการมีส่วนร่วมฯ โดยรวมและรายด้านทุกด้าน ได้แก่ การวางแผน กระทำ ตรวจสอบ และแก้ไข อยู่ในระดับปานกลาง

3. ชาวชุมชนชนบทที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้าน 2 ด้านแตกต่างกัน ชาวชุมชนชนบทที่มีกลุ่มอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมและรายด้าน 2 ด้านแตกต่างกัน ชาวชุมชนชนบทที่มีสถานภาพในการเป็นแกนนำสมาชิกกลุ่มในชุมชนต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน การมีส่วนร่วมโดยรวมและรายด้าน 3

ด้านและการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมและรายด้าน 5 ด้านแตกต่างกัน ชาวชุมชนชนบทที่มีสถานภาพในการมีตำแหน่งในชุมชนต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมและรายด้าน 4 ด้านแตกต่างกัน และชาวชุมชนชนบทที่มีสถานภาพในการเป็นสมาชิกองค์กรในชุมชนต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน 3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์การพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (y) ของชาวชุมชนชนบท ($F = 20.47, p = .005$) มีจำนวน 2 ตัวแปร ได้แก่ การเป็นแกนนำสมาชิกกลุ่มในชุมชน (x_1) และการมีส่วนร่วมกระทำ (x_2) ซึ่งเขียนเป็นสมการได้ดังนี้ $y = 2.50 + 0.47 x_1 + 0.28 x_2$ โดยมีความแม่นยำในการพยากรณ์ ร้อยละ 31.00 ($R^2_{adj} = .31$)

5. รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวชุมชนชนบท ประกอบด้วย การสร้างการมีส่วนร่วมวางแผนกิจกรรมกลุ่มให้มีความตระหนักรู้ และเจตคติ การกระทำกิจกรรมกลุ่มให้มีทักษะ การตรวจสอบกิจกรรมกลุ่มให้มีการสนับสนุนการประเมินผล และการปรับปรุงกิจกรรมกลุ่มให้มีส่วนร่วมเรียนรู้โดยสรุป รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พัฒนาขึ้นได้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการฝึกอบรมชาวชุมชนชนบท เพื่อให้มีวิถีชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม หรืออย่างยั่งยืนต่อไป

ธัญญา กฤตานนท์ (2552) ได้ศึกษาการพัฒนาความเข้าใจและการเข้าถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนกลุ่มทดลองมีความเข้าใจและการเข้าถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระยะหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) นักเรียนกลุ่มทดลองมีความเข้าใจและการเข้าถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 และข้อเสนอแนะสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาผู้เรียนที่ได้ผลดี คือ การจัดประสบการณ์ที่เฉพาะด้านและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

มาลี พวนกิ่ง (2552) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ครูผู้สอนสามารถนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าพัฒนาขึ้นไปใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อช่วยพัฒนาผู้เรียนให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นระบบ ส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

ปวีณา ภูมิแดนดิน (2551) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง ทรัพย์สินที่ดินท้องถิ่นของเรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนโคกคำวิทยา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนโคกคำวิทยา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 27 คน ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้เรียนรู้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง ทรัพย์สินที่ดินท้องถิ่นของเรา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน พบว่า นักเรียนจำนวนร้อยละ 88.9 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยร้อยละ 82.7 ของคะแนนเต็ม ซึ่งผ่านเกณฑ์ 80/70 ตามที่กำหนดไว้ และการนำหลักสูตรปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนโคกคำวิทยา พบว่า นักเรียนร้อยละ 100 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด มีคะแนนการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวัน ร้อยละ 87.2 เป็นไปตามเกณฑ์ 80/70 ที่กำหนด

สร้อยทิพย์ ทองใหญ่ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการพัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นแบบบูรณาการ “ชุมชนศรีธาตุกับเศรษฐกิจพอเพียง” ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนอนุบาลศรีธาตุ ตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 35 ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ จากสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นแบบบูรณาการ “ชุมชนศรีธาตุกับเศรษฐกิจพอเพียง” ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี พบว่านักเรียนร้อยละ 88.57 มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร้อยละ 83.11 เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/70 ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ของนักเรียนตามกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการจากสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นแบบบูรณาการ “ชุมชนศรีธาตุกับเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่านักเรียนร้อยละ 85.71 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คิดเป็นร้อยละ 85.00 เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/70

เสาวลักษณ์ มาพร (2551) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ความพร้อมในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นเขต 1 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เป็นครูสอน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาของขอนแก่นเขต 1 จำนวน 454 คน ผลวิจัย พบว่า ความพร้อมในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษาโดยภาพรวมทั้ง 6 ด้าน พบว่ามีความพร้อมในระดับ มาก ซึ่งมีผลการวิจัยรายด้าน พบว่า มีความพร้อมในการปฏิบัติในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ย 6 ด้าน ดังนี้ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายใน ด้านการติดตามประเมินผล ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้าน

การจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษา ด้านการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการของสถานศึกษา ด้านการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และด้านการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับผลการเปรียบเทียบความพร้อมในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา ตามขนาดของโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่ พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อทดสอบรายคู่

ศิริพรรณ เจริญใจ (2551) การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ระดับปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัย พบว่าคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ระดับปฐมวัย โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความขยัน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้ายความมีวินัย ด้านความสุภาพ ด้านความสะอาด ด้านความสามัคคี และความมีน้ำใจ มีคะแนนการประเมินพฤติกรรมคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

อุไร ปัทมาพงษ์ (2551) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการสอดแทรกปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นเขต 4 กลุ่มเป้าหมายคือ ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 3 จำนวน 48 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการสอดแทรกปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ด้านผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ครูผู้สอนทั้งหมด ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ ทั้งหลักการทฤษฎี และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของสังคม

1.2 ด้านสาระการเรียนรู้ ครูผู้สอนทั้งหมด มีความคิดเห็นว่า เนื้อหามีความสอดคล้องและสามารถสอดแทรกปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ทุกสาระทุกระดับชั้น มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน

1.3 ด้านการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนทั้งหมดใช้เทคนิคและวิธีการสอนในการสอดแทรก โดยกรณีตัวอย่าง แต่ก็ได้ใช้เทคนิคและวิธีการสอนอื่นๆ ร่วมด้วย ส่วนวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ รู้จักเก็บออมเงิน และดำรงชีวิตด้วยความประหยัด รู้จักอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง และให้มีความซื่อสัตย์ ครูผู้สอนส่วนใหญ่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงในกิจกรรม และโครงการต่างๆ

1.4 ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ครูผู้สอนทั้งหมด ใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ เทคโนโลยี ห้องสมุด แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติภายในชุมชน

ครูผู้สอนส่วนใหญ่ให้ผู้เรียนประเมินผลการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ ด้วยวิธีการสอบถามและสังเกต พฤติกรรมของผู้เรียน แล้วนำมาพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมกับผู้เรียน

1.5 ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ครูผู้สอนส่วนใหญ่วัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง ด้วยวิธีและเครื่องมือที่หลากหลาย ส่วนบริบทที่ใช้ในการวัดและประเมินการเรียนรู้ ครูผู้สอนทั้งหมดเป็นผู้ประเมิน รองลงไปคือเพื่อนประเมินเพื่อน ครูผู้สอนส่วนใหญ่ ได้พัฒนาเครื่องมือให้เหมาะสมกับผู้เรียนนำข้อมูลมาพัฒนาการจัดการเรียนรู้ และมีการติดตาม พฤติกรรมของผู้เรียน

2. ปัญหาการสอดแทรกปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ด้านผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ครูผู้สอนส่วนใหญ่ต้องการให้ผู้บริหารสถานศึกษา สนับสนุนนโยบายอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง ส่วนปัญหาที่ผู้เรียนบางส่วนไม่ตระหนักและไม่สามารถ ปฏิบัติตามได้ เนื่องจากไม่สามารถด้านกระแสสังคมได้

2.2 ด้านสาระการเรียนรู้ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีปัญหาข้อจำกัดด้านเวลา เกรงว่าจะ สอนเนื้อหาหลักไม่จบตามเวลา และปัญหาความไม่ชัดเจนไม่มั่นใจในบางเรื่องที่นำมาสอดแทรก

2.3 ด้านการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านเวลาในการกิจกรรม ส่วนเทคนิคและวิธีการสอนที่เป็นปัญหา ได้แก่ บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง เกมนิทาน เนื่องจากใช้เวลาในการจัดกิจกรรมมาก

2.4 ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ครูผู้สอนทั้งหมด มีปัญหาสื่อไม่พอเพียง ไม่ หลากหลาย และไม่สามารถใช้สื่อ นั้นได้ ส่วนแหล่งการเรียนรู้ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีปัญหาข้อจำกัด ด้านเวลา งบประมาณ และขั้นตอนการขออนุญาตพาผู้เรียนออกนอกสถานที่

2.5 ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ครูผู้สอนประสบปัญหามากที่สุดเมื่อ ใช้ วิธีการสัมภาษณ์ รองลงมาการประเมินแฟ้มสะสมงาน บริบทที่เป็นปัญหามากที่สุดคือผู้ปกครอง ประเมิน รองลงมาเพื่อนประเมินเพื่อน ส่วนปัญหาที่ไม่สามารถนำข้อมูลจากการวัดมาพัฒนาการ จัดการเรียนรู้ คือ ข้อจำกัดด้านเวลา รองลงมา คือ ภาระกิจงานมาก

ดวงสมร สารแสน (2550) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้ วิธีการสอนแบบบูรณาการ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในภาคการเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 โรงเรียนหนองกุงประชารัฐบารุง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 6 คน ผลการศึกษา คือ การวิจัยในครั้งนี้ได้พัฒนาการเรียนการสอน สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้วิธีการสอนแบบบูรณาการ เรื่องเศรษฐกิจ พอเพียง ประกอบไปด้วยขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการเข้าสู่บทเรียน เป็น ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน (2) ขั้นสอน เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมใน กิจกรรมการเรียนรู้ (3) ขั้นสรุปผล เป็นขั้นที่ให้นักเรียนสรุปความรู้ และ (4) ขั้นวัดผล เป็นขั้น

ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนได้รับความรู้จากสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่นำเนื้อหาบูรณาการ และเกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในหลายๆ ด้าน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย 83.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ร้อยละ 80

รววิวัฒน์ เกตุเพชร (2550) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การเรียนรู้การใช้ชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาประชาชนในเขตตำบลแซร์อ้อ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยมีกลุ่มประชากรคือ ประชาชนในเขตตำบลแซร์อ้อ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ที่อยู่ในหมู่บ้าน บ้านละ 10 คน รวม 14 หมู่บ้าน คิดเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 140 คน ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนมาก มีการเรียนรู้การใช้ชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก ด้านการประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตัวเอง และครอบครัว มีการประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง กลุ่มตัวอย่างส่วนมากได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและเข้าใจเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อโทรทัศน์ มีความเข้าใจว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เกิดจากพระราชดำริสพระราชบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านการประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวที่น้อยที่สุด เรื่อง การจัดทำบัญชีรายรับ-จ่ายในครอบครัวและด้านการประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อชุมชน เรื่อง มีกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการประกอบอาชีพในชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้การใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพหลัก อาชีพเสริม และรายได้ต่อปี มีผลต่อการเรียนรู้ การใช้ชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว

มณฑิธร บุญช้างเผือก และคณะ (2550) ได้ศึกษาเป้าหมายและแนวทางในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน บ้านป่าสักงาม พบว่า แนวทางสำคัญต้องทำความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยหันมาทบทวนประสบการณ์และสิ่งดีของชุมชนเพื่อให้ชาวชุมชนบทได้สัมผัสความสำเร็จแม้ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ตามแต่เป็นการทำให้ชาวชุมชนบทสามารถเข้าถึงเหตุและอธิบายผล เพื่อนำไปสู่การประเมินตนและการสร้างภูมิคุ้มกันจากประสบการณ์และกิจกรรมที่เป็นบทเรียนที่ทางชุมชนได้ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าที่ผ่านมา และจากการประชุมแกนนำชุมชนเพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาชุมชนร่วมกันด้วยการทำแผนบูรณาการในการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีองค์ประกอบเหล่านี้ คือ กองทุนหมู่บ้าน ฐานทรัพยากรต่างๆ องค์การบริหารส่วนตำบลโรงเรียน องค์กรภายนอกต่างๆ โดยรวบรวมข้อมูลจัดระบบตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูล จัดทำแผนพัฒนาการบริหารจัดการหมู่บ้าน ซึ่งมีทีมเก็บข้อมูล ทีมเยาวชน ทีมวิเคราะห์จัดทำแผน และสรุปจัดทำรายงานในเวทีตรวจสอบข้อมูลชุมชน และเวทีประชาคม

ธเนศ ต่วนชะเอม และคณะ (2548) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจแบบพอเพียงตามรอยพระยุคลบาท เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี โดยศึกษาเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทฤษฎีใหม่ จำนวน 200 คน พบว่าบริบทชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจที่ยากจนพื้นดินไม่ได้รับการบำรุง ขาดน้ำในการประกอบอาชีพ ซึ่งยังผลให้เกิดความยากจน แรงจูงใจการเข้าร่วมโครงการมาจากการแนะนำ การเชิญชวนอธิบายถึงประโยชน์สิ่งที่ได้รับทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์ของการและการปรับชีวิตออกจากความยากจน แรงจูงใจที่สำคัญคือ มีความหวังที่ดีกว่าในอนาคตตนเองและสมาชิกครอบครัว มีความรู้ความเข้าใจจากการได้รับข้อมูลข่าวสารหลายครั้งจนเกิดการสะสมข้อมูลในความทรงจำที่สามารถอธิบายได้ วิถีปฏิบัติต้องได้รับคำแนะนำและลงมือทำไปพร้อมกันกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงประสบผลสำเร็จแต่เป็นผลเพียงขั้นที่หนึ่ง หลังจากเข้าร่วมโครงการชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น อาชีพทางการเกษตรมีรายได้ทุกวัน พึ่งใช้จ่ายอย่างประหยัด นำเงินคืนหนี้สินได้ ใช้เกษตรอินทรีย์ในการผลิตด้านการเกษตร รู้จักการเก็บไว้ใช้ มีความสุขกายสบายใจและความภาคภูมิใจที่เข้าร่วมโครงการและซาบซึ้งในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีความต้องการอยากให้เกษตรกรทั่วไปที่มีความเดือดร้อนเช่นตนในอดีตเข้าร่วมโครงการโดยการให้ผู้อื่นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีเป็นความรู้สึกที่สะสมมาจากหลักธรรมของพุทธศาสนาที่อยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์ คือ เมตตากรุณาต่อเพื่อนเกษตรกรด้วยความสุขกายสบายใจของตนเองจากการเข้าร่วมโครงการทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียง

สมคิด พรหมจ้อย และคณะ (2546) ได้ศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้เกี่ยวกับประวัติและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านอีสานใต้ พบว่าในอดีตอีสานใต้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและการผลิตแบบยังชีพโดยมีอาชีพหลักคือทำนา แต่ในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรที่เรียบง่ายเป็นการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดหารายได้มาจุนเจือครอบครัว บางครอบครัวต้องหารายได้นอกภาคเกษตร สาเหตุมาจากอำนาจรัฐ การศึกษาและการศาสนา การคมนาคม การเพิ่มของประชากร การกำหนดกรอบพัฒนาประเทศ และการรุกอย่างขนานใหญ่ของระบบทุนนิยม การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ มีวัฒนธรรมและความเชื่อความสามารถในการจัดการทรัพยากรในชุมชน ผู้นำองค์กรระดับชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชน พฤติกรรม การผลิตและการบริโภคของชุมชน การสะสมทุนและแหล่งทุนเพื่อการผลิต การใช้อำนาจรัฐและผลจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายนอกชุมชน แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการศึกษา คือการสร้างระบบเศรษฐกิจโดยยึดฐานทางวัฒนธรรมใช้กระบวนการทางประชาสังคมร่วมกันจัดการทรัพยากรชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ มีผู้นำชุมชนที่เป็นที่ยอมรับเข้มแข็งและสามารถแสวงหาความร่วมมือจากส่วนอื่นได้โดยภาครัฐต้องลดบทบาทเป็นผู้แนะนำและส่งเสริม ชุมชนต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองไม่กระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีชุมชนต้องเร่งฟื้นฟูฐานทางทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อเป็นทุนทางธรรมชาติ ภาครัฐ

ควรออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการดำเนินเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน โดยคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2546) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แลกเปลี่ยนทัศนะ สังเคราะห์องค์ความรู้การแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน และหาแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ผู้นำชุมชนไม่ได้ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์แต่ต้องการให้เลือกปรับแต่สิ่งที่ดีมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตอย่างรอบคอบ ปัจจัยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 4 กลุ่มปัจจัย ได้แก่ กลุ่มปัจจัยทุนทางสังคม กลุ่มปัจจัยชุมชนเข้มแข็ง กลุ่มปัจจัยทรัพยากรธรรมชาติและกลุ่มปัจจัยรัฐธรรมนุญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ข้อเสนอการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรศึกษาการวัดระดับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชน ศึกษาการสร้างตัวแบบการจัดทำแผนเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงลึก การปลูกจิตสำนึกเยาวชนให้เห็นถึงประโยชน์การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ และการประยุกต์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นฐานประกอบการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น

อรสุดา เจริญรัต (2546) ได้ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้บริบททางสังคม รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขและกระบวนการเป็นอย่างไร ผลงานวิจัยพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงเกิดและดำรงอยู่ภายใต้การสร้างสังคม ประเพณี ด้วยเงื่อนไขหลัก 2 ประการ คือ เงื่อนไขการมีวิถีการผลิตแบบยังชีพที่เชื่อมโยงระหว่างการผลิตและการบริโภคอย่างสมดุล และเงื่อนไขที่ศักยภาพชุมชนยังคงสามารถดำรงรักษาอำนาจในการจัดการดูแลทรัพยากรของชุมชนไว้ได้ นอกจากนี้ยังพบว่ามีเงื่อนไขสนับสนุนการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การปลอดจากการแทรกแซงของอิทธิพลภายนอกและระบบการค้าแบบเงินตรา สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การมีจำนวนประชากรที่พอเหมาะ พิธีกรรมที่เอื้อต่อการผลิตและการบริโภคที่สมดุล รวมถึงการควบคุมพฤติกรรมกรรมการบริโภคให้อยู่บนพื้นฐานของปัจจัยการผลิต ในปัจจุบันนี้ระบบเงินตราและปัจเจกชนเข้ามาแทนที่ อิทธิพลจากภายนอกทำให้พฤติกรรมและทัศนคติการบริโภคเริ่มเปลี่ยนไปในลักษณะพึ่งพาจากภายนอกมากขึ้น ชุมชนจึงต้องปรับตัวเองให้รักษาระดับความพอเพียงของตนเองไว้โดยการปรับตัวให้การผลิตและการบริโภคมีความสมดุลไว้ พร้อมกับสร้างกระบวนการต่อรองให้สามารถรักษาอำนาจและความสัมพันธ์ที่สมดุลกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน

พัฒนาภรณ์ ฉัตรวิโรจน์(2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มมาแบบแบ่งชั้น จากครูโรงเรียน

มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น จำนวน 361 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูมีบทบาทในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 44.3 อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 34.5 และอยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 21.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติบทบาทของครู ได้แก่ 1) เจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอนเศรษฐกิจพอเพียง 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน 3) การสนับสนุนจากโรงเรียน และ 4) รายวิชาที่สอน เมื่อวิเคราะห์ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ พบว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมด สามารถทำนายการปฏิบัติบทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 18.80 ในการปฏิบัติหน้าที่ของครูในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง มีปัญหาในด้านผู้เรียนมากที่สุด รองลงมา ด้านผู้บริหาร และด้านเพื่อนร่วมงาน

กิตติวัฒน์ อัครเส (2543) ได้ทำการศึกษา เกี่ยวกับการดำเนินการตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านห้วยชัน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือโรงเรียนต้นแบบทฤษฎีใหม่ ประเภทเต็มรูปแบบ 2 โรงเรียน และประเภทผสมผสานตามสภาพท้องถิ่น 8 โรงเรียน แบ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง โรงเรียนมัธยม 4 แห่ง ในทุกภาคของประเทศ ผลการศึกษา พบว่าโครงการเกษตรแบบพอเพียง ประกอบด้วย 8 โครงการ คือ 1) โครงการเลี้ยงไก่ไข่ 2) โครงการเลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ 3) โครงการเลี้ยงปลาในกระชังและบ่อดิน 4) โครงการเลี้ยงกบในกระชัง 5) โครงการเลี้ยงหอยขม 6) โครงการหนุ่ยรักผักสีเขียว 7) โครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และ 8) โครงการเพาะเห็ด ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีโครงการที่ได้ทำไว้คือโครงการเลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ โครงการเพาะเห็ด โครงการที่คาดว่าจะได้ทำไว้คือ โครงการเลี้ยงไก่ไข่ โครงการเลี้ยงปลาในกระชังและบ่อดิน โครงการที่ขาดทุนคือโครงการเลี้ยงกบในกระชัง ส่วนปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านห้วยชัน ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ของโรงเรียนอยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร และมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรได้ตลอดปี ผู้บริหารโรงเรียนเป็นที่มุ่งมั่นในการทำงาน ขยันขันแข็งเอาใจใส่งานหน้าที่ และเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ครูทุกคนในโรงเรียนเอาใจใส่งานในหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ นักเรียนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง กรรมการโรงเรียนให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียน และในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน และประการสำคัญโรงเรียนบ้านห้วยชัน ได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานทางราชการและหน่วยงานภาคเอกชน ทั้งทางด้านวิชาการและเงินทุน

ประจักษ์ นาหนองตุม (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาการดำเนินงานโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ของโรงเรียนแกนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 12 คน ครูผู้สอนจำนวน 190 คน นักการภารโรงจำนวน 12 คน กรรมการโรงเรียนจำนวน 120

คน และนักเรียนจำนวน 89 คน มีผลการวิจัย คือ ด้านความพร้อมและสภาพปัญหา โรงเรียนมีความพร้อมด้านบุคลากร แต่มีปัญหาด้านชุมชน ผู้ปกครองนักเรียนยังไม่ให้การยอมรับและไม่สนับสนุน ด้านงบประมาณได้รับการจัดสรรจากทางราชการน้อย ลำช้า มีปัญหาด้านการปฏิบัติภาคเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนน้อย ด้านการบริหารจัดการมีความพร้อมน้อยและปัญหามากด้านการตลาด การประชาสัมพันธ์โครงการ นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านสถานที่ศึกษาดูงาน สถานที่เรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีผลระดับ “มาก” นักเรียนรู้จักพึ่งตนเอง ชยัน อดทน สามัคคี มีการทำงานเป็นหมู่คณะ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2542) ได้วิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ ผลการศึกษาพบว่าผู้ปกครองมีความพึงพอใจที่นักเรียนได้นำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในโครงการเนื่องจากเป็นการเรียนรู้อาชีพด้วยตนเอง เป็นลักษณะการพึ่งตนเอง นอกจากนั้นการทำโครงการยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ช่วยแบ่งเบาภาระให้ครอบครัว มีความรับผิดชอบในงานของตนเองมากขึ้นอีกทั้งเป็นตัวอย่างให้กับน้อง ๆ และเพื่อนบ้านให้ความชื่นชม เกิดความรักความสามัคคี รวมทั้งการมีส่วนร่วมภายในครอบครัว

จำเนียร จินตนา (2552) ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า

1. กิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.67/82.92 ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/802. นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักเรียนมีเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเหมาะสม สามารถนำไปใช้พัฒนาการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาให้มีประสิทธิภาพต่อไป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาส่งผลให้ครู และนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ รู้จักอดออม มีความอดทน รู้จักอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และมีความซื่อสัตย์ ตลอดจนผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนเป็นอย่างดี (ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์, 2542; ประจักษ์ นาหนองตูม, 2543; กิรติวัฒน์ อัครเส, 2543; อุไร ปัทมาพงษ์, 2551; ศิริพรรณ เจริญใจ, 2551; เสาวลักษณ์ มาพร, 2551; มาลี พวนกิ่ง, 2552; ธัญญา กฤ

ตานนท์, 2552) การจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้สูงขึ้น (จำเนียร จินตนา, 2552; ก้องเกียรติ ขอบเวศน์, 2548; ดวงสมร สารแสน, 2550; สร้อยทิพย์ ทองใหญ่, 2551; ปวีณา ภูมิแดนดิน, 2551) นอกจากนี้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนช่วยผลักดันและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น รวมทั้งมีการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง (อรสุดา เจริญรัต, 2546; คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2546; ธเนศ ต่วนชะเอม และคณะ, 2548; มงคล หนองแพ, 2548; มณฑิยา บุญช้างเผือก และคณะ, 2550; วรวัฒน์ เกตุเพชร, 2550; ชาญชัยณรงค์ ทรงคาศรี, 2552) ผลงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า โดยส่วนใหญ่ครูผู้สอนจะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนและศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างไรก็ตาม พบว่า ยังไม่ปรากฏผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน ที่ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อค้นพบต่างๆ จากผลการวิจัยจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่บูรณาการการจัดการเรียนรู้กับหลักทฤษฎีตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ รวมทั้งสอดคล้องกับหลักคุณธรรม และค่านิยมไทย ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ฯ ที่นำหลักการในการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทย ประสานร่วมกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ รวมทั้งคุณลักษณะของสื่อที่เป็นมัลติมีเดีย เพื่อศึกษาความเข้าใจของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ สร้างโมเดลการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียน และศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทจริง

5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์

1) งานวิจัยต่างประเทศ

Lumpkin (1991) ได้ศึกษาผลการสอนทักษะการคิดวิเคราะห์ที่มีต่อความสามารถด้านคิดวิเคราะห์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในเนื้อหาวิชาสังคมของนักเรียนเกรด 5 และเกรด 6 ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนได้รับการสอนทักษะการคิดวิเคราะห์ นักเรียนเกรด 5 และเกรด 6 มีความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ไม่แตกต่างกัน นักเรียนเกรด 5 ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคงทนในเนื้อหาวิชาสังคม ไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนเกรด 6 ที่เป็นกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในเนื้อหาวิชาสังคมสูงกว่ากลุ่มควบคุม

Massey (2004) ได้ทำการศึกษาผลการเรียนแบบร่วมมือกับการเรียนการสอนตามรูปแบบปกติที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดเชิงวิพากษ์ และเจตคติต่อการเรียนรู้เป็นกลุ่ม

ของนักศึกษาผู้ช่วยแพทย์ ผลการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างระหว่างวิธีสอนทั้ง 2 วิธี ในด้านเจตคติ ดังนี้ สมาชิกทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จของกลุ่ม สมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดประสิทธิผลของการพัฒนา และความสำเร็จของกลุ่ม กลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายและความสำคัญของเป้าหมายดังกล่าว แต่รูปแบบการสอนทั้ง 2 วิธีไม่มีผลทำให้นักศึกษามีความแตกต่างในเรื่อง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์

Rowicki (2001) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเขียนเชิงวิพากษ์กับการคิดวิจารณ์ของนักเรียนเกรด 7 จำนวน 69 คน ที่เรียนวิทยาศาสตร์แบบบูรณาการ การเก็บข้อมูลใช้หลายวิธีได้แก่ การวิเคราะห์บทความของนักเรียน การอภิปรายในชั้น การทดสอบก่อน-หลังเรียน เพื่อวัดระดับการคิดวิจารณ์ ผลการศึกษาหลังจากเรียนไป 18 สัปดาห์ นักเรียนมีพัฒนาการความคิดวิจารณ์ ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับการคิดวิจารณ์กับความสามารถในการเขียนเชิงวิพากษ์ และไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างทักษะในการคิดวิจารณ์กับทักษะในการเขียนเชิงวิพากษ์ นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนมีความคิดต่อการเขียนดีขึ้นนักเรียนมีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแนวความคิด และตอบคำถามในชั้นและนักเรียนมีทักษะในการเขียนเพิ่มขึ้น

Sinha and Walkerdine (1975) ได้ทำการศึกษาในการทดลองเพื่อตรวจสอบอิทธิพลของภาษาที่มีต่อการคิดเชิงเหตุผลเกี่ยวกับปริมาณคงที่ของของเหลว กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 3 ปี 6 เดือน ถึง 7 ปี ผลการวิจัยสรุปว่า ภาษาโดยทั่วไปมีส่วนช่วยให้เด็กเข้าใจหลักการเกี่ยวกับความคงที่ของสสารได้ง่ายยิ่งขึ้น

Toplak and Stanovich (2002) ได้ทำการศึกษาบริบทเฉพาะและบริบททั่วไปของการใช้ทักษะการคิดของผู้ใหญ่จำนวน 125 คน โดยให้ทำงานที่เน้นการคิดเชิงเหตุผลและการตัดสินใจจำนวน 9 งาน โดยการกระทำต่องานดังกล่าวจะต้องอาศัยยุทธศาสตร์กระบวนการไม่ต่อเนื่องซึ่งยุทธศาสตร์ที่เน้นการพิจารณาความเป็นไปได้ของสถานภาพต่าง ๆ ของโลก พบว่า มีความเฉพาะเกิดขึ้นจำนวนหนึ่งสำหรับการคิดเชิงเหตุผล แต่มีงาน 5 งานที่มีความเป็นอเนกนัยความสามารถในการคิดมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำงาน 3 งานจำนวน 6 งานมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการคิด 1 แบบ นอกจากนี้ยังพบว่า การทำงาน 5 งานมีบริบททั่วไป ซึ่งมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการคิดมากกว่าความสามารถในการคิด

Walter (1996) ได้ทำการศึกษาความเข้าใจของรูปแบบการคิดแบบหวมกหกโบและการใช้เหตุผลที่มีต่อการพยากรณ์การรับรู้และรูปแบบการคิด ในการศึกษามีวัตถุประสงค์ คือ (1) เปรียบเทียบผลการคิดแบบวิจารณ์กับการคิดเชิงสร้างสรรค์ (2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ใช้เหตุผลในระดับต่างที่ใช้วิธีการคิดแบบหวมกหกโบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 31 คน ที่เรียนสาขาบริหารจัดการธุรกิจในการทดลองดำเนินการทดลอง 2 ช่วงเวลา พบว่าความเข้าใจในรูปแบบการคิดแบบหวมกหกโบและการรับรู้รูปแบบการคิดมีอำนาจพยากรณ์เชิงบวกต่อการคิดแบบวิจารณ์และการคิดเชิงสร้างสรรค์

2) งานวิจัยในประเทศ

สุมาลี ชัยเจริญและคณะ (2550ก) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาโมเดลต้นแบบ สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลต้นแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ ศึกษาการสร้างความรู้และความคิดเห็นของผู้เรียน กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2549 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โมเดลต้นแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ แบบสอบถามความคิดเห็นความคิดเห็นของผู้เรียน เกี่ยวกับโมเดลต้นแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายฯ และแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการสร้างความรู้ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยก่อนการทดลอง (Pre-experimental design) แบบกลุ่มเดียวทดสอบหลังเรียน (One shot case study) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการสร้างความรู้ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูล การสร้างความรู้ และความคิดเห็นความคิดเห็นของผู้เรียนฯ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์โปรโตคอล (Protocol analysis) โดยอาศัยพื้นฐานการสร้างความรู้ Meaning making (Jonassen, 1999) และความคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับโมเดลต้นแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายฯ โดยการสรุปตีความตามลำดับ ดังสรุปผลต่อไปนี้

(1) การออกแบบและพัฒนาโมเดลต้นแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ ซึ่งสังเคราะห์ Key concepts ที่สำคัญโดยนำหลักการออกแบบตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) พุทธิปัญญานิยม (Cognitivism) และคุณลักษณะของสื่อ (Media attribution) และการศึกษาบริบทเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันในบริบทจริงที่เกี่ยวข้องการจัดการเรียนการสอนมาเป็นพื้นฐาน สรุปเป็นองค์ประกอบดังนี้ (1) การกระตุ้นโครงสร้างทางปัญญา ในลักษณะของการสร้างสถานการณ์ปัญหา (2) การสนับสนุนการปรับสมดุลทางปัญญา โดยการจัดแหล่งเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย ห้องสมุดทางปัญญา (Cognitive data bank) ลิงค์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นที่รวบรวมลิงค์ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนจำเป็นต้องใช้ในการแก้ปัญหา และมีเครื่องมือช่วยค้น (Search) (3) การส่งเสริมการขยายโครงสร้างทางปัญญา โดยจัดให้เครื่องมือในการสนทนาที่สามารถแลกเปลี่ยน พร้อมทั้งแสดงแนวคิดของตนเองเพื่อส่งเสริมและขยายมุมมอง (Multiple perspectives) เช่น กระดานสนทนา และการร่วมมือกันแก้ปัญหา (4) การส่งเสริมและช่วยเหลือการสร้างความรู้ ในลักษณะของการสร้างฐานการช่วยเหลือ (Scaffolding) และการโค้ช (Coaching)

(2) การสร้างความรู้ของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนมีการสร้างความรู้แบบ Meaning making ที่เริ่มด้วย Experience phenomena คือมีประสบการณ์เกี่ยวกับ เหตุการณ์ วัตถุ หรือ ข้อเท็จจริง ที่ตนเองกำลังเผชิญ จากนั้นก็มีการแปลความของสิ่งที่ได้มีประสบการณ์ดังกล่าว เช่น เรื่องราวที่ศึกษาโดยอาศัยพื้นฐานจากสิ่งที่ยู่มาก่อนหรือประสบการณ์เดิมของตนเอง เรียกว่า

Interpret experience และให้เหตุผล แล้วผู้เรียนจะนำกลับมาไตร่ตรองและสะท้อนแนวคิด (Reflect) และให้เหตุผล (Reasoning) แล้วสร้างเป็นความหมายของตนเอง และยังพบว่าผู้เรียนสามารถสร้างความหมายจากสิ่งที่เรียน ซึ่งมีพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ คือ (1) จากพื้นฐานประสบการณ์เดิมที่ตนเองมีมาก่อน โดยมากจะมาจากสภาพจริงที่ตนเองเคยเผชิญ เช่น จากการเรียนรู้จากเนื้อหาวิชาที่เคยเรียนรู้มาก่อนหน้านี้ รวมทั้งจากการผ่านประสบการณ์ที่ใกล้เคียงหรือเคยปฏิบัติจากการลงมือปฏิบัติหรือการสังเกต เช่น การสอนของครูในชั้นเรียนจริง และ (2) การตีความจากเนื้อหาที่เรียนและประสบการณ์เดิมรวมทั้ง แนวคิดที่มีการแลกเปลี่ยนมุมมองที่หลากหลายกับเพื่อนในกลุ่มและกลุ่มอื่น ๆ โดยการตีความ ผู้เรียนจะตั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องมาจากเนื้อหา แปลงจากภาษาทางวิชาการเป็นความเข้าใจของตนเอง มีการเชื่อมโยงและกลั่นกรองมาเป็นความเข้าใจของตนเอง

(3) ความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อโมเดลต้นแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ พบว่า ด้านคุณลักษณะของสื่อบนเครือข่ายมีการออกแบบที่ช่วยในการสร้างความเข้าใจและสร้างความหมายในสิ่งที่เรียนรู้ได้ง่าย ด้านเนื้อหาในการเรียนรู้มีความเพียงพอสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและช่วยฝึกคิดแก้ปัญหา ด้านการออกแบบตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้โดยการลงมือกระทำอย่างตื่นตัวทั้งทางร่างกายและสติปัญญา โดยเฉพาะมีสถานการณ์ปัญหาให้ฝึกคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนหาแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง ผู้สอนกระตุ้นให้เกิดความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอและตลอดเวลา เป็นการเรียนที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สุมาลี ชัยเจริญ และคณะ(2549ข) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวทฤษฎี คอนสตรัคติวิสต์(Constructivism) โดยความร่วมมือของครู และนักการศึกษาเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์(Constructivism) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มแรกเป็นครูผู้สอนสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในช่วงชั้นที่ 2 (ชั้น ป.4-6) จำนวน 40 คน และกลุ่มที่สองเป็นนักเรียน ที่เรียนในช่วงชั้นที่ 2 (ชั้น ป.4-6) จำนวน 2,022 คน โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเอกสารเพื่อสังเคราะห์โมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาบริบท การวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาผลของการใช้โมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งเป็นการวิเคราะห์โปรโตคอล (Protocol analysis) และการบรรยายเชิงวิเคราะห์(Analytic description) ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพบริบทของโรงเรียน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้เรียนและจากการสังเกตในชั้นเรียนจริง พบว่า (1) ด้านการจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่ครูยังเป็นการถ่ายทอดเนื้อหาให้ผู้เรียนจดจำ โดยผู้เรียนไม่ได้เป็นผู้ลงมือสร้าง

ความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการเสาะแสวงหาคำตอบหรือลงมือปฏิบัติที่ผ่านกระบวนการคิดของตนเอง ถึงแม้จะให้แบ่งกลุ่มทำกิจกรรมแต่ผู้เรียนยังไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างเต็มที่

(2) ด้านกระบวนการสอนในบทเรียน ยังขาดการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เชื่อมโยงความรู้เดิม หรือ ประสบการณ์เดิมของผู้เรียนกับความรู้ใหม่ที่จะเรียน ปรากฏว่าผู้เรียนยากที่จะทำความเข้าใจในบทเรียน นอกจากนี้ยังพบว่าครูผู้สอนยังขาดการกำหนดเป้าหมาย หรือ การแจ้งเป้าประสงค์ของการเรียนหรือการทำกิจกรรม การทดลอง อาจทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนและไม่เข้าใจถึงประเด็นของสาระสำคัญของเรื่องที่เรียนอย่างชัดเจน (3) การใช้คำถามกระตุ้นผู้เรียนในกระบวนการสอน ยังเป็นคำถามที่อยู่ในระดับความรู้ ความจำ ยังไม่สามารถกระตุ้นการคิดในระดับสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดเชิงมีทัศน์ การคิดเชิงเหตุผล (4) การสรุปบทเรียนครูยังขาดการจัดกิจกรรมที่เป็นการสรุปแนวคิดให้ผู้เรียนที่เกิดจากความเข้าใจของผู้เรียนเอง แต่กิจกรรมในช่วงนี้ส่วนใหญ่ครูจะให้สรุปจากการคัดลอกจากหนังสือเรียนหรือจากการจดตามที่ครูบอก

จากสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูดังกล่าวข้างต้นสามารถที่จะสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนของครูมีความเกี่ยวเนื่องกับการสร้างความรู้ของผู้เรียนสรุปได้ดังนี้ (1) ถ้าครูให้ทำการทดลองแต่ยังไม่บอกเนื้อหาหรือผลของการทดลองนักเรียนก็จะจดจำจากคำสอนของครู และหนังสือเรียน (2) ถ้าครูให้นักเรียนลงมือทำการทดลอง โดยให้ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง นักเรียนก็จะสร้างความเข้าใจที่มีความหมายสำหรับตนเอง

2) การพัฒนาแนวคิด และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์โดยความร่วมมือของครูและนักการศึกษา จากผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพบริบทจริงในการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้ง 10 โรงเรียน รวมทั้งการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ของผู้เรียนเพื่อนำมาสู่การพัฒนาแนวคิดและแนวปฏิบัติของครูผู้สอนใน 3 ด้าน คือ

(1) กระบวนการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ (2) การผลิตรวบรวม จัดระบบและทำคู่มือการใช้แหล่งการเรียนรู้ ทั้ง วัสดุ อุปกรณ์ วิธีการ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ตลอดจน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ของผู้เรียนตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (3) การใช้การวิจัยเป็นฐานเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ จากทั้งสามพื้นฐานดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาจัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งการสร้างพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ และการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการสะท้อนผลการอบรม สรุปได้ดังนี้ ความคิดเห็นของครูผู้สอนที่มีต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การเข้ารับการฝึกอบรมครั้งนี้ทำให้ได้ทราบหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วย

ตนเองจากการจัดสภาพแวดล้อมตามสภาพบริบทจริง ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมฯ พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดและหลักการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ การออกแบบและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ตลอดจนการวิจัย สามารถที่จะนำความรู้ที่ได้รับลงสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ยังพบว่า หลังจากที่เข้ารับการอบรมฯ แล้วครูผู้สอนมีการนำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนที่ตนเองรับผิดชอบได้ สามารถสร้างสื่อและแหล่งการเรียนรู้ได้เอง

3) การพัฒนาโมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขึ้นจากหลักการทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ทั้ง Cognitive and social constructivism และการจัดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ รวมทั้งการศึกษาริบทบทจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนทั้ง 10 โรงเรียน เป็นพื้นฐานในการออกแบบโมเดลการจัดการเรียนรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ แล้วนำโมเดลต้นแบบที่สังเคราะห์ขึ้นไปทดลองใช้ในบริบทจริงโดยใช้การวิจัยเป็นฐานในการพัฒนา องค์ประกอบที่สำคัญของโมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ ดังนี้ (1)การกระตุ้นให้เกิดปัญหา (2)การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (3)การส่งเสริมและช่วยเหลือการสร้างความรู้ (4) การแลกเปลี่ยนมุมมองที่หลากหลาย (5)การร่วมมือกันแก้ปัญหา (6) การร่วมกันสรุปแนวคิด

4) การสร้างความรู้ของผู้เรียน การศึกษาการสร้างความรู้ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำผลการสัมภาษณ์ มาถอดโปรโตคอลและวิเคราะห์โดยอาศัยพื้นฐานการสร้างความรู้ในลักษณะของความรู้ Procedural knowledge ที่เป็นกระบวนการ วิธีการดำเนินงานที่เป็นลำดับขั้นของการทำงาน หรือปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งกระบวนการในการแก้ปัญหาในการเรียนรู้ (Merrinboer, 1997) ด้วยวิธีการตามโมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ซึ่งพบว่าผู้เรียนมีกระบวนการสร้างความรู้ที่แตกต่างกัน ที่สามารถสรุปได้เป็น 13 แบบ ในรายละเอียดบางส่วนของกระบวนการสร้างความรู้มีความคล้ายคลึงกัน ได้แก่ การเข้าไปศึกษาสถานการณ์ปัญหา การร่วมมือกันแก้ปัญหา อาจเนื่องมาจากกระบวนการสร้างความรู้ของผู้เรียน มีความสัมพันธ์กับการออกแบบการเรียนการสอนที่ในการศึกษาครั้งนี้ การศึกษาดังกล่าวยังทำให้ได้ข้อค้นพบเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำความเข้าใจ หรือการเข้ารหัสที่ใช้ในการประมวลสารสนเทศในขณะที่เรียน สามารถสรุปได้ดังนี้ (1) ใช้วิธีการจำแนกประเภทเพื่อสร้างเป็นความสัมพันธ์ (2) จากเรื่องราวสถานการณ์ปัญหาที่ประสบในชีวิตประจำวันหรือที่ก่อให้เกิดความสนใจ (3) จาก การสิ่งที่เคยเข้าใจผิด

สุมาลี ชัยเจริญ (2550) ได้ทำการศึกษาศักยภาพด้านการคิดของผู้เรียนที่เรียนจากนวัตกรรมการเรียนรู้อัจฉริยะที่ส่งเสริมศักยภาพด้านการคิด เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการคิดทั้ง 6 มิติ ของผู้เรียน ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงสังเคราะห์ การคิดเชิงสร้างสรรค์ การคิดเชิงประยุกต์ การคิดเชิงมโนทัศน์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในโรงเรียนเป้าหมาย ทั้ง

6 โรงเรียน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนของโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 5 จำนวน 6 ชั้นเรียน สารการเรขาคณิตศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 2 จำนวน 6 โรงเรียน โรงเรียนละ 1 ห้องเรียน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 58 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 74 และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 84 คน รวมนักเรียนทั้งสิ้น 216 คน รูปแบบการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นการวิจัยก่อนการทดลอง ที่มีการทดสอบหลังเรียน (One shot case study) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพด้านการคิดและ แบบสัมภาษณ์และแบบวัดการคิด 6 มิติ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์โปรโตคอลการสัมภาษณ์ การบรรยายเชิงวิเคราะห์ (Analytic description) พบว่า ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดทั้ง 6 มิติ คือ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงสังเคราะห์ การคิดเชิงสร้างสรรค์ การคิดเชิงประยุกต์ การคิดเชิงมโนทัศน์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และพบว่าค่าคะแนนเฉลี่ยของการคิดทั้ง 6 มิติ ที่ได้จากแบบวัดการคิดผ่านเกณฑ์ 50% ที่กำหนดไว้

นิตยา วรณไชย (2550) ได้ศึกษาผลของการฝึกกระบวนการสืบสอบที่มีผลต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านดงเค็ง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านดงเค็ง จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้เพื่อใช้ในการฝึกกระบวนการสืบสอบ และแบบวัดความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 20 คน กลุ่มควบคุม 20 คน กลุ่มควบคุมมีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มทดลองได้รับการฝึกกระบวนการสืบสอบจำนวน 10 ครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึกกระบวนการสืบสอบ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกกระบวนการสืบสอบมีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกกระบวนการสืบสอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และหลังการทดลองนักเรียนที่ได้รับการฝึกกระบวนการสืบสอบมีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิชัย รากแก่น (2549) ได้ทำการศึกษาผลของสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ เรื่อง การปฐมพยาบาล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ โดยวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่ายตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียน เพื่อศึกษาการคิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical thinking) ของผู้เรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดเห็นของผู้เรียนที่เรียนจากสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดเชิงวิเคราะห์ได้แก่ ความสามารถในการจำแนก แจกแจง และความสามารถในการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล 2) ผู้เรียนทุกคนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ 70% 3) ผู้เรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่าย ดังนี้ ด้านการออกแบบสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่าย ๑ มีความเหมาะสม น่าสนใจ มีความสะดวก

รวดเร็วในการใช้ข้อมูลที่ต้องการสามารถเข้าถึงได้และไม่ทำให้เกิดความสับสนในการเรียน ด้านเนื้อหา มีการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ หลากหลาย และเพียงพอต่อการเรียนรู้ ด้านการออกแบบตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ สถานการณ์ปัญหากระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถในการคิดเชิงวิเคราะห์ในการค้นหาคำตอบด้วยตนเองและสอดคล้องกับบริบทจริงในชีวิตประจำวัน แหล่งการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้บนเครือข่าย สนับสนุนข้อมูล สารสนเทศต่าง ๆ ให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ค้นพบคำตอบได้อย่างเพียงพอ หลากหลาย และข้อมูลที่เป็นภาพวิทัศน์ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ผู้สอนช่วยให้การเรียนรู้และการปฏิบัติภารกิจได้เร็วขึ้น อีกทั้งยังช่วยป้องกันไม่ให้ผู้เรียนเกิดความคลาดเคลื่อนในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ฐานความช่วยเหลือ มีการแนะนำแนวทางในการหาคำตอบทำให้สามารถคิดแก้ปัญหา ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งผู้เรียนชอบการเรียนรู้แบบนี้ เพราะมีอิสระในการคิดและได้แสดงความคิดเห็นกับเพื่อน ๆ ช่วยกันเรียน ทำให้สามารถคิดหาแนวทางในการตอบได้ง่าย หลากหลายและรวดเร็วขึ้นในที่สุดนั้นอาจเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

มนมนัส สุดสิ้น (2543) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ประกอบการเขียนแผนผังมโนทัศน์ ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ประกอบการเขียนแผนผังมโนทัศน์กับการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางวิทยาศาสตร์ด้านความรู้-ความจำ ด้านความเข้าใจ ด้านการนำไปใช้ ผลสัมฤทธิ์ทางวิทยาศาสตร์ด้านทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เบญจมาศ บุญสิทธิ์ (2552) ได้ทำการศึกษาผลการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้ด้วยโปรแกรมบทเรียนเรื่อง แรงและความดัน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายดังนี้ 1) เพื่อพัฒนาโปรแกรมบทเรียน เรื่อง แรงและความดัน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของโปรแกรมบทเรียนที่พัฒนาขึ้น 3) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยโปรแกรมบทเรียน 4) เพื่อศึกษาความพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยโปรแกรมบทเรียนที่พัฒนาขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านโคกกระท่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภูเขต 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 1 ห้องเรียน รวม 28 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏดังนี้

1. โปรแกรมบทเรียนวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงและความดัน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.55/79.40

2. ดัชนีประสิทธิผลของโปรแกรมบทเรียนที่พัฒนาขึ้น มีค่าเท่ากับ 0.6633 ซึ่งแสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ 66.33

3. นักเรียนที่เรียนด้วยโปรแกรมบทเรียนที่พัฒนาขึ้น มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถการคิดวิเคราะห์หลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยโปรแกรมบทเรียนที่พัฒนาขึ้น โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

ศรสุดา ชูพันธ์ (2548) ได้ทำการศึกษาการเปรียบเทียบผลการสอนตามรูปแบบวัฏจักรการเรียนรู้และรูปแบบ สสวท. ที่มีต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานและความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า

1. นักเรียนโดยส่วนรวมและจำแนกตามเพศที่เรียนด้วยวัฏจักรการเรียนรู้มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานหลังเรียนโดยรวมและเป็นรายด้าน 3-7 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์หลังเรียนโดยรวมและเป็นรายด้าน 2-5 ด้าน เพิ่มจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2. นักเรียนที่เรียนด้วยวัฏจักรการเรียนรู้มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานหลังเรียนโดยรวมและเป็นรายด้าน 2 ด้าน คือ ด้านทักษะการวัด และทักษะการใช้ความสัมพันธ์ระหว่างมิติกับมิติและเวลากับมิติและความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์หลังเรียนเป็นรายด้าน 1 ด้าน คือ ด้านการเลือกข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา มากกว่า นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการสอนแบบ สสวท. อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานและความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์โดยรวมและเป็นรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

4. ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและรูปแบบการสอนต่อการมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานและความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งโดยรวมและเป็นรายด้าน

ประวีชญา ถาวร (2551) ได้ทำการศึกษาผลการเรียนด้วยโปรแกรมบทเรียนภาษาอังกฤษ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการคิดวิพากษ์วิจารณ์ และความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีรูปแบบการเรียนต่างกัน การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ (1) เพื่อพัฒนาโปรแกรมบทเรียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีรูปแบบการเรียนต่างกันที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 (2) เพื่อหาดัชนีประสิทธิผลของโปรแกรมบทเรียนภาษาอังกฤษที่พัฒนาขึ้น (3) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดวิพากษ์วิจารณ์ ก่อนและหลังเรียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีรูปแบบการเรียนต่างกันที่เรียนโดยใช้โปรแกรมบทเรียนภาษาอังกฤษ (4) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดวิพากษ์วิจารณ์หลังเรียน ระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีรูปแบบการเรียนต่างกัน

(5) เพื่อเปรียบเทียบความคงทนในการเรียนรู้หลังเรียนไปแล้ว 2 สัปดาห์โดยใช้โปรแกรมบทเรียนภาษาอังกฤษระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีรูปแบบการเรียนต่างกัน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 14 เขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 177 คน จาก 4 ห้องเรียน แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบการเรียนคือ แบบเอคนัย (Converger) แบบดูดซึม (Assimilator) แบบอเนกนัย (Diverger) และแบบปรับปรุง (Accomodator)

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. โปรแกรมบทเรียนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ เท่ากับ 88.58/85.06 และมีดัชนีประสิทธิผล (The Effectiveness Index : E.I.) ของโปรแกรมบทเรียน เท่ากับ 0.72

2. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำแนกตามรูปแบบการเรียนหลังจากเรียนด้วยโปรแกรมบทเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดวิพากษ์วิจารณ์เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. นักเรียนที่มีรูปแบบการเรียนแตกต่างกัน หลังจากเรียนด้วยโปรแกรมบทเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดวิพากษ์วิจารณ์โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

4. นักเรียนที่มีรูปแบบการเรียนแบบ Assimilator หลังจากเรียนด้วยโปรแกรมบทเรียนเป็นเวลา 2 สัปดาห์ มีความคงทนในการเรียนรู้มากกว่านักเรียนที่มีรูปแบบการเรียนแบบ Diverger อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สายทิพย์ ศรีแก้วทุม (2541) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการคิดอย่างมีเหตุผลของเด็กปฐมวัย อายุ 5-6 ปี ที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และแบบปกติ พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถการคิดอย่างมีเหตุผลสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติ

นฤมล ปิ่นดอนทอง (2544) ได้ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่นเกมสร้างมโนทัศน์ด้านจำนวนและการเล่นปกติ กลุ่มตัวอย่างคือ เด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่นเกมสร้างมโนทัศน์ด้านจำนวนมีการคิดเชิงเหตุผลสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่นปกติ

สุพิชชา คงสมมาตร (2548) ได้วิจัยการเปรียบเทียบผลการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โดยการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา กับวัฏจักรการเรียนรู้ที่มีต่อความสามารถด้านความคิดวิจารณ์ญาณและการคิดเชิงเหตุผลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 80 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนการเรียน แบบทดสอบวัดความคิดวิจารณ์ญาณ และแบบทดสอบวัดความคิดเชิงเหตุผลผลปรากฏว่านักเรียนโดยส่วนรวมที่เรียนแบบวัฏจักรการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีพหุปัญญาและนักเรียนที่เรียนแบบวัฏ

จักรการเรียนรู้ มีการคิดวิจารณ์ภายหลังเรียนโดยรวมเป็นรายด้านและมีการคิดเชิงเหตุผลหลังเรียน เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุมาลี ชัยเจริญ และคณะ (2549) ได้ศึกษาการคิดเชิงเหตุผลของผู้เรียนที่เรียนด้วยนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพด้านการคิดของทรัพยากรมนุษย์ กลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านวังเพิ่ม อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น จำนวน 39 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ นวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพด้านการคิดเชิงเหตุผล และแบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยสังเคราะห์กรอบแนวคิดที่ใช้ในการกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์การคิดเชิงเหตุผล พบว่า การคิดเชิงเหตุผลของผู้เรียนที่เรียนด้วยนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพด้านการคิดเชิงเหตุผลของผู้เรียนสูงขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า จากงานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านการคิด ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการคิดเชิงเหตุผล พบว่า ส่วนใหญ่ ได้ทำการศึกษาทักษะการคิดและความสามารถในการคิด (Lumpkin, 1991; Toplak and Stanovich, 2002; นิตยา วรณไชย, 2550; มนมนัส สุดลีน, 2543; ศรสุดา ชูพันธ์, 2548) รวมทั้งการศึกษาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้และความคงทนของการเรียนรู้ของผู้เรียน (Massey, 2004; มนมนัส สุดลีน, 2543; สุพิชชา คงสมมาตร, 2548; ประวิชญา ถาวร, 2551) และศึกษาเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิด (Massey, 2004; เบญจมาศ บุญสิทธิ์) นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการคิด และการเปรียบเทียบการคิดของผู้เรียน (Walter, 1996; Rowicki, 2001; สายทิพย์ ศรีแก้วทุม, 2541; นฤมล ปิ่นดอนทอง, 2544) และพบว่ามีผลการศึกษาผลการคิดจากการเรียนรู้ด้วยโปรแกรมบทเรียนของผู้เรียน (เบญจมาศ บุญสิทธิ์, 2552; ประวิชญา ถาวร, 2551) จากการศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าเป็นการนำข้อความรู้จากผลการวิจัยด้านการคิดมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บทเรียนโปรแกรม และศึกษาผล เช่น ทักษะการคิด ความสามารถในการคิด ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคงทนของการเรียนรู้ รวมทั้งการหาความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบการคิด อย่างไรก็ตามจากการศึกษาที่ผ่านมายังไม่ปรากฏผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทย สำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน ที่ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบต่างๆ จากผลการวิจัยด้านคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ด้านการคิด ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการคิดเชิงเหตุผล ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งคุณธรรม และค่านิยมไทย ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ สร้างโมเดลการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียน และศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทจริง

5.3 สังคม วัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์

1) งานวิจัยต่างประเทศ

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม วิถีไทย และค่านิยมซึ่งนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ มีดังนี้

Roscoe and Others (1968) ได้ศึกษาค่านิยมของนักศึกษาจากวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา รวม 17 แห่ง ตามตัวแปรในเรื่องเพศและถิ่นที่อยู่ ผลการวิจัยปรากฏว่าโดยทั่วไปแล้วเพศชายมีค่านิยมเชิงเสรีนิยมสูงกว่าเพศหญิง โดยนักศึกษาชายมีค่านิยมสูงกว่าในด้านจริยธรรม เช่น การโกง ความสัมพันธ์ทางเพศ การดื่มสุรา ความเชื่อในพระเจ้า ความรับผิดชอบ และความเสมอภาค นอกจากนั้นนักศึกษาชายยังมีค่านิยมเสรีสูงกว่าในด้านลัทธิคอมมิวนิสต์ สหภาพแรงงาน การศึกษา และเสรีภาพทางวิชาการ ส่วนนักศึกษาหญิงมีค่านิยมเสรีนิยมสูงกว่าในด้านสงคราม นโยบายต่างประเทศ อาชญากรรม ความประพฤติ วิทยาศาสตร์ และหลักสูตรการเรียน เมื่อพิจารณาตัวแปรด้านถิ่นฐานที่อยู่แล้ว พบว่า กลุ่มนักศึกษามีค่านิยมเชิงอนุรักษ์นิยมสูงที่สุดเป็นนักศึกษาจากวิทยาลัยวัดันและมหาวิทยาลัยมิสซิสซิปปี ส่วนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรีด มีค่านิยมเชิงเสรีนิยมสูงที่สุด

Skee (1977) ได้ศึกษาค่านิยมของนักเรียนในชนบทในเมืองและชานเมือง นอกจากนั้นยังได้ศึกษาค่านิยมของครูเป็นการเปรียบเทียบอีกด้วย ผลการศึกษาปรากฏว่านักเรียนแถบชานเมืองไม่ให้ความสำคัญกับค่านิยมด้านเสรีภาพมากเหมือนกับนักเรียนในเมือง นักเรียนในชนบท เห็นว่า ชีวิตที่ตื่นเต้นมีความสำคัญต่อตัวเขามาก แต่นักเรียนในเมืองและครูให้ความสำคัญอยู่ในระดับต่ำ กลุ่มครูให้ความสำคัญต่อค่านิยมด้านความสงบสุขทางใจในระดับสูง นักเรียนที่อยู่ในเมืองกับนักเรียนในชนบทเห็นว่า สันติสุขของโลกมีความสำคัญมาก แต่ครูและนักเรียนแถบชานเมืองให้ความสำคัญอยู่ในระดับต่ำ

2) งานวิจัยในประเทศ

ประถมรัตน์ แพรคำ (2527) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 6 เรื่องการส่งเสริมการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของรัฐบาล ผลการวิจัยปรากฏว่า ในทัศนะของผู้บริหารและครู ที่มีต่อผู้บริหารโรงเรียน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปฏิบัติสูงทุกด้าน นอกจากการประหยัดและการออม ที่อยู่ในเกณฑ์ปฏิบัติปานกลาง และเมื่อรวมค่านิยมทุกด้าน พบว่า บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของผู้บริหารอยู่ในเกณฑ์สูง แต่ตามทัศนะของผู้ช่วยบริหาร และครูอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

กษิเมดา วิริยะ (2526) ได้ศึกษาระดับความคิดรวบยอดเกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐาน เรื่องการพึ่งตนเองความขยันหมั่นเพียร และความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตการศึกษา 8 ตามตัวแปร ได้แก่ เพศของนักเรียน และสภาพเศรษฐกิจสังคมของผู้ปกครอง

ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนในเขตการศึกษา 8 มีระดับความคิดรวบยอดอยู่ในเกณฑ์ที่พึงประสงค์ และนักเรียนชายหญิงมีความคิดรวบยอดที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นักเรียนหญิงมีความคิดรวบยอดมากกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีสภาพเศรษฐกิจสังคมแตกต่างกันมีความคิดรวบยอดไม่แตกต่างกัน

ทศพร กาณจนากาศ (2528) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูและผู้ปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติตามค่านิยม 5 ประการ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดโรงเรียนรัฐบาล เขตการศึกษา 7 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยครู 300 คน ผู้ปกครอง 600 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ปฏิบัติจริงอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของนักเรียนที่ควรปฏิบัติ อยู่ในระดับสูง ผู้ปกครองมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ประการ ของนักเรียนที่ควรปฏิบัติ อยู่ในระดับสูง ส่วนค่านิยมที่นักเรียนควรปฏิบัติ ผู้ปกครองเห็นว่าอยู่ในระดับสูง

เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์ (2537) ได้ทำการศึกษาค่านิยมในการปฏิบัติตนตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการของบุคลากรที่สอนระดับอุดมศึกษา จังหวัดสุรินทร์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับค่านิยม และเปรียบเทียบระดับค่านิยมในการปฏิบัติตนตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ เพื่อจำแนกบุคลากรที่สอนระดับอุดมศึกษาตามเพศ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนาโดยกำเนิด ภาวะการอ้อม และภาวะหนี้สิน รวมทั้งยังได้ศึกษาถึงสถานภาพการปฏิบัติงาน การดำเนินชีวิต และทัศนคติต่อแนวทางและสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตนตามค่านิยมพื้นฐานอีกด้วย ผลการวิจัย พบว่า 1) ค่านิยมในการปฏิบัติตนตามค่านิยมพึงตนเอง ชยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบของบุคลากรที่สอนระดับอุดมศึกษา โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกบุคลากรตามคุณลักษณะต่าง ๆ พบว่า บุคลากรที่มีระดับการศึกษา ภูมิลำเนาในการกำเนิด ภาวะการอ้อม และภาวะหนี้สิน แตกต่างกัน มีค่านิยมในระดับที่ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกบุคลากรไปตามเพศ พบว่า บุคลากรเพศชายมีค่านิยมในระดับมากกว่าบุคลากรหญิง 2) ค่านิยมในการปฏิบัติตนตามค่านิยมประหยัดและอ้อมของบุคลากรที่สอนระดับอุดมศึกษา โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกบุคลากรตามคุณลักษณะต่าง ๆ พบว่า บุคลากรที่มีเพศ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนาโดยกำเนิด และภาวะหนี้สิน แตกต่างกัน มีค่านิยมในระดับที่ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกบุคลากรไปตามภาวะการอ้อม พบว่า บุคลากรที่มีเงินเก็บอ้อมไว้เฉพาะใช้จ่ายยามฉุกเฉิน และมีเงินเก็บอ้อมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีค่านิยมในระดับมากกว่าบุคลากรที่ไม่มีเงินเก็บอ้อมเลย 3) ค่านิยมในการปฏิบัติตนตามค่านิยมมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายของบุคลากรที่สอนในระดับอุดมศึกษา โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกบุคลากรตามคุณลักษณะต่าง ๆ พบว่า บุคลากรที่มีระดับการศึกษา ภูมิลำเนาโดยกำเนิด ภาวะการอ้อม และภาวะหนี้สิน แตกต่างกัน มีค่านิยมในระดับที่ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกบุคลากรไปตามเพศ พบว่า บุคลากรเพศชายมีค่านิยมในระดับมากกว่าบุคลากรเพศหญิง 4) ค่านิยมในการปฏิบัติตาม

ค่านิยมปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนาของบุคลากรที่สอนระดับอุดมศึกษา โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกบุคลากรตามคุณลักษณะต่าง ๆ พบว่า บุคลากรที่มีเพศ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนาโดยกำเนิด ภาวะการณ้อม และภาวะหนี้สินแตกต่างกัน มีค่านิยมในระดับที่ไม่แตกต่างกัน 5) ค่านิยมในการปฏิบัติตนตามค่านิยมรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ของบุคลากรที่สอนระดับอุดมศึกษา โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกบุคลากรตามคุณลักษณะต่าง ๆ พบว่า บุคลากรที่มีเพศ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนาโดยกำเนิด ภาวะการณ้อม และภาวะหนี้สินแตกต่างกัน มีค่านิยมในระดับที่ไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ สังคม วัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์ พบว่า เพศและถิ่นที่อยู่ที่แตกต่างกันจะมีค่านิยมที่แตกต่างกัน เพศชายจะมีค่านิยมเชิงเสรีมากกว่าเพศหญิง และสังคมเมืองจะมีค่านิยมเชิงเสรีสูงกว่าสังคมชนบท (Roscoe and others, 1968; Skee, 1977; กษิมดา วิริยะ, 2526; เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์, 2537) ค่านิยมของบุคคลจะแตกต่างกันออกไป ตามระดับการศึกษา แม้ว่าจะอยู่ในสังคมเดียวกันก็ตาม (ประณมรัตน์ แพรคำ, 2527; ทศพร กาณจนากาศ, 2528) ภูมิลำเนาในการกำเนิด ภาวะการณ้อม และภาวะหนี้สิน แตกต่างกัน จะมีค่านิยมที่ไม่แตกต่างกัน แต่ในด้านประหยัดและอ้อม ภาวะการณ้อม จะมีค่านิยมที่แตกต่างกัน (เอกพงษ์ วงศ์คำจันทร์, 2537) โดยทั่วไปพบว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่ทุกคนยึดถือปฏิบัติ สมาชิกในสังคมจะต้องกระทำ แต่หากมีสภาพบริบทที่แตกต่างกันออกไป ค่านิยมของบุคคลก็จะแตกต่างกันออกไปด้วย ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ เป็นสิ่งที่สังคมควรปลูกฝัง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนา เจริญก้าวหน้า อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังไม่ปรากฏผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรม การเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน ที่ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อค้นพบต่าง ๆ จากผลการวิจัยจากสังคม วัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์ ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการบูรณาการการจัดการเรียนรู้กับหลักทฤษฎีตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ ที่นำหลักการในการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยมสำหรับสังคมไทยที่พึงประสงค์ประสานร่วมกันกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ รวมทั้งคุณลักษณะของสื่อที่เป็นมัลติมีเดีย ศึกษาความรู้ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ สร้างโมเดลการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ และศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทจริง

5.4 ภูมิปัญญาไทย

1) งานวิจัยต่างประเทศ

เนื่องจากรูปแบบภูมิปัญญาไทยเป็นรูปแบบการสอนที่พัฒนาโดยนักการศึกษาของไทย จึงไม่พบในงานวิจัยของต่างประเทศ

2) งานวิจัยในประเทศ

อังกุล สมคะเนย์ (2535) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านที่โรงเรียนประถมศึกษานำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่น โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม วิธีการนำภูมิปัญญามาใช้คือ ปรากฏชาวบ้านขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ และมีภารกิจส่วนตัวมากไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน โรงเรียนมีปัญหา คือ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ ส่วนด้านครูผู้สอน พบว่า ครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

จริยา พรพงศ์พล (2536) ได้ทำงานวิจัยเรื่องผลของกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีต่อการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และตระหนักต่อเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีผลสัมฤทธิ์ด้านการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และตระหนักต่อเทคโนโลยีสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างน่าเชื่อถือได้ด้วยความสำเร็จ ร้อยละ .95

ภาวดี เกตุกุล (2541) ได้ศึกษาผลการสอนโดยใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการนำผลงานทางวิทยาศาสตร์และค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า ค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ก่อนการทดลองและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

กิตติพิศ ศิริสูตร (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ พัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอและผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่สนับสนุนส่งเสริมให้ครูนำภูมิปัญญา ชาวบ้านในเรื่องคติ ความคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี และการประกอบอาชีพของท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในลักษณะของการ ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ปรับเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน โดยเชิญเจ้าของภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และจัดกิจกรรมการเรียน การสอนร่วมกับครู ส่วนปัญหาที่พบคือ ครูผู้สอนส่วนใหญ่

ขาดงบประมาณ และขาดเอกสารใน การค้นคว้า แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ให้ศึกษานิตยสารและผู้บริหารให้การสนับสนุนเกี่ยวกับวัสดุ หลักสูตร และจัดประชุมอบรมให้ความรู้

รัตนะ บัวสนธ์ (2539) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ชุมชนที่ศึกษามีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นคือการอนุรักษ์และการสร้างป่าไม้ของชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ซึ่งคิดและทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน โรงเรียนและชุมชนไม่เคยมีการวางแผนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการศึกษาร่วมกันเลย เมื่อนำหลักสูตรไปทดลองใช้ พบว่า ความไม่ใส่ใจงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนและฝ่ายวิชาการทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ไม่ประสบผลสำเร็จและยังพบว่า ครูผู้สอนใส่ใจงานวิชาการจะทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนผู้รู้ในท้องถิ่นและคนในชุมชนให้ความสนใจและสนับสนุนการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2542) ศึกษาพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาส่วนน้อยที่จัดให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน วิธีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ นำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ จากแหล่งความรู้ในชุมชน เชิญผู้รู้ในท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร ปัญหาที่พบ คือ ครูผู้สอนขาดวัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ขาดความรู้ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น และขาดความรู้เรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจากการรายงานการวิจัยของกรมวิชาการ (2542) พบว่า โรงเรียนจะจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น การนำผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนกระตุ้นสนับสนุนให้ครูผู้สอน นำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน ชุมชนเห็นด้วยกับการที่หลักสูตรแม่บทเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชน

ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภูมิปัญญา พบว่า โรงเรียนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกประเภทมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการศึกษาในทุกระดับการศึกษา แต่การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตรยังมีปัญหาในด้านของงบประมาณ และด้านครูผู้สอนไม่มีความรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลาพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน ความไม่ใส่ใจงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนและฝ่ายวิชาการทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ไม่ประสบผลสำเร็จควรให้ศึกษานิตยสารและผู้บริหารให้การสนับสนุนเกี่ยวกับวัสดุ หลักสูตร และจัดประชุมอบรมให้ความรู้ (อังกูล สมคะเนย์, 2535; รัตนะ บัวสนธ์, 2539; กิตติพิศ ศิริสูตร, 2538; กรมวิชาการ ,

2542) แต่หากครูผู้สอนใส่ใจงานวิชาการจะทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีตามที่หลักสูตรกำหนดและการมีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนในชุมชนร่วมกับผู้รู้ในท้องถิ่นจะทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างดีในการร่วมพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนและค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทย(รัตนะ บัวสนธ์, 2539; จริยา พรพงศ์พล, 2536; ภาวดี เกตุกุ, 2541; กรมวิชาการ, 2542) การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะ ภูมิปัญญาจัดเป็นกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคนเพื่อช่วยให้รอดพ้นจากวิกฤต เป็นสิ่งที่ดีงามและทำให้ประเทศชาติพัฒนาเจริญรุ่งเรือง ช่วยทำให้คนในสังคมเกิดความสามัคคี การเรียนรู้ภูมิปัญญาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาพัฒนาร่วมกับการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังไม่ปรากฏผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนของผู้เรียน ที่ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อค้นพบต่าง ๆ จากผลการวิจัยด้านภูมิปัญญาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสาระการเรียนรู้ระดับช่วงชั้นที่ 2 ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งคุณธรรม ค่านิยมไทย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านการคิด ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการคิดเชิงเหตุผล ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ในการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ฯ ที่นำหลักการใน การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทย ประสานร่วมกันกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ที่ใช้ในการบูรณาการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งคุณลักษณะของสื่อที่เป็นมัลติมีเดีย เพื่อทำการศึกษาและนำหลักฐานเชิงประจักษ์และข้อค้นพบต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยมาเป็นพื้นฐานในการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพบริบทและการนำไปใช้ที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและสังคมต่อไป

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาความรู้เข้าใจของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ สร้างโมเดลการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียน และศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมและค่านิยมไทยที่สอดคล้องกับสภาพบริบทจริง